Ročník XXXII. ČASOPIS MASARYKOVA DEMOKRATICKÉHO HNUTÍ Číslo 146

ČAS.

založeno 1886

PODZIM & ZIMA

2024

OBSAH Č. 146

SLOVO ÚVODEM	***Erik Lukas***	45
NOVINKY Z HNUTÍ	***Dana Nemcová***	47
Italská kniha o československých legionářích	***Milan Scholz***	47
ZAPOMENUTÁ HISTORIE **Po stopách českých zajaců ve střední Asii – II. díl**	***Radim Chrást***	48
Po stopách československých legií v Petropavlu	***Erik Lukas***	51
Jméno, které (téměř) nikdo nezná	***František Morkes***	56
MASARYK DO ŠKOL **Spravedlnost a Tomáš Garrigue Masaryk**	***Monika Smolánová***	60
Věčný Václav Havel	***Vratislav Preclík***	64
ZE ZAHRANIČÍ **Ukrajina 2024 – konečně po třech letech zpět**	***Erik Lukas***	68
Krátké zastavení za TGM v Pittsburghu	***Martin Nekola***	70
INTERVIEW **Z původního Masaryka, jdoucího s kůží na trh, si odnášíme hrozně málo, říká ukrajinista David Svoboda**	***Erik Lukas & Tomáš Saic***	73
T. G. Masaryk v Železných horách a na severním pomezí Vysočiny (1906)	***Milan Scholz***	78
TIP NA VÝLET **Opava slezská je moc hezká**	***Erik Lukas***	82
NOVINKY Z KOPŘIVNICE **Slovo předsedy Klubu TGM Kopřivnice**	***Jaroslav Šula***	84
XXVI. ročník kopřivnického pressování na téma Evropa a Rusko	***Lubomír Sazovský***	85
NOVINKY ZE ZAKARPATÍ **Klub T. G. Masaryka v Užhorodě**	***Ivan Latko***	86
ČKOC T. G. MASARYKA	***Bakytžan Buribajev Bekymbetovič, Erik Lukas***	88
Vyhodnocení XVII. ročníku literární soutěže Masaryk do škol	***Erik Lukas & Tomáš Saic***	91
STŘÍPKY Z MOZAIKY	***František Morkes***	93
BYLI JSME U TOHO	***Dana Nemcová***	95

Foto na titulní straně: Tomáš Saic

SLOVO ÚVODEM

Vážení čtenáři,

dovolte mi, abych vám hned v úvodu poděkoval za vaše velmi milé a pozitivní ohlasy na nový koncept časopisu ČAS, vaše slova mne pouze utvrdily v tom, že jsme vykročili správným směrem, a to nejenom formou nového časopisu. Za půl roku, který uběhl od vydání posledního (a zároveň prvního nového) čísla ČASu se odehrálo v našem hnutí spousta věcí. Asi tou nejdůležitější je založení našeho druhého zahraničního klubu TGM, respektive obnova krajanského spolku, který bude zaregistrovaný pod stejným jménem, jaký sídlil do roku 2007 v kazašském městě Aktobe. Jelikož klub ponese Masarykovo jméno, předsednictvo MDH rozhodlo o jeho přijetí do naší struktury a klub je tak po tom ukrajinském naším druhým v zahraničí. Další pro nás neméně významnou událostí je letošní vydání nové publikace z Masarykovy knižnice *Hlas*. Pro zájemce bude kniha k dostání u pí. tajemnice Nemcové. Úspěšně pokračujeme v navazování kontaktů s organizacemi a spolky, a to především právě díky našim nově zahájeným zahraničním aktivitám, které vzbuzují zájem partnerů. Aktuálně pracujeme na obnovení krajanských styků v USA a Kanadě, i zde věříme, že naše aktivity a energie do nich vložená přinese brzké plody. Pokračujeme v konsolidaci naší organizace, hledání nových zdrojů a možností, vyjednávání o zajištění financování ze strany státu i soukromých firem. Zde musím vyzdvihnut velké úsilí kolegů z předsednictva MDH, kteří se snaží na správných místech prosadit myšlenku a smysl podpory našeho hnutí při získání zdrojů ze státního rozpočtu.

Vzhledem k časové náročnosti a po zkušenosti s vydáním prvního nového čísla ČASu, se redakční rada domluvila na ustálení termínu vydání každého dalšího nového čísla tak, aby naši čtenáři dostali časopis do rukou vždy do letních prázdnin (tj. do 1. července) a zimní díl na vánoční svátky (tedy do 24. prosince). Do aktuálního zimního čísla jsme se rozhodli přidat i další rubriku, a to o našich zahraničních klubech a jejich činnosti. Vzhledem k tomu, že našimi členy, podporovateli či příznivci jsou i cizinci vázaní na naše zahraniční kluby a čeština pro ně není mateřským jazykem, rozhodli jsme se, že některé články či jejich části budeme překládat do jejich rodného jazyka. Aktuálně tedy anglicky, rusky, kazašsky a ukrajinsky.

Pevně věřím, že i tentokrát čtenáři ocení nový koncept časopisu ČAS a dospějí k závěru, že být členem našeho hnutí má nadále smysl a že budou kvitovat naši snahu o rozvoj organizace. Závěrem mi už jen dovolte poděkovat všem našim členům a podporovatelům, za jejich štědré dary a příspěvky. S opatrností si také dovolím připomenut a požádat ty, kteří tak ještě neučinili, aby neopomenuli zaplatit nejpozději do konce roku, jelikož bez vaší účasti není možné zajistit chod naší organizace.

Ať je vám i tento díl časopisu ČAS příjemným společníkem vánočních svátků. Přeji vám, ale i naší organizaci jménem celého předsednictva Masarykova demokratického hnutí mnoho pohody, radosti a štěstí v novém roce 2025!

ERIK LUKAS

šéfredaktor časopisu ČAS
místopředseda MDH

Dear readers,

Let me start by thanking you for your very kind and positive feedback on the new concept of the magazine ČAS, your words have only confirmed that we are moving in the right direction, and not only in the form of the new magazine. A lot has happened in our organization in the six months since the last (and first new) issue of ČAS. Probably most important is the establishment of our second TGM foreign club, or rather the renewal of our compatriot association, which will be registered under the same name as it was until 2007 in the Kazakh city of Aktobe. Since the club will bear Masaryk‘s name, the MDM Board decided to accept it into our structure and the club is our second one abroad after the Ukrainian one. Another equally important event for us this year is the publication of a new title from the Masaryk Library *Hlas*. For those interested, the book will be available from Mrs. Secretary Nemcova. We continue to successfully establish contacts with other organizations and associations, especially thanks to our newly launched foreign activities, which arouse the interest of partners. We are currently working on the renewal of our contacts in the USA and Canada, and we believe that our activities and the energy we put into them will soon bear fruit. We continue to consolidate our organization, to search for new resources and opportunities, to negotiate for funding from the state and private companies. Here I have to highlight the great efforts of my colleagues from the MDD Board, who are trying to push the idea and the meaning of supporting our movement in the right places while obtaining support from the state budget.

Due to the time constraints and after the experience with the publication of the first new issue of ČAS, the Editorial Board agreed to fix the date of publication of each new issue so that our readers will always get the magazine in their hands by the summer holidays (i.e. by July 1) and the winter volume by the Christmas holidays (i.e. by December 24). In the current winter issue we have decided to add another section, namely about our foreign clubs and their activities. Since our members or supporters are also foreigners connected to our foreign clubs and Czech is no longer their mother tongue, we have decided to translate some articles or parts of them into their native language. Currently, it is English, Russian, Kazakh and Ukrainian.

I firmly believe that our readers will appreciate the new concept of the ČAS magazine and will come to the conclusion that being a member of our movement still makes sense and that they will welcome our efforts to develop the organization. Finally, let me just thank all our members and supporters for their generous donations and contributions, and with caution remind and ask those who have not yet done so to remember to pay by the end of the year at the latest, as without your contribution it is impossible to keep our organization running.

May this volume of the ČAS magazine be a pleasant companion to your Christmas holidays. On behalf of the entire Board of the Masaryk Democratic Movement, I wish you and our organization much well-being, joy and happiness in the New Year 2025!

ERIK LUKAS

Editor-in-Chief of ČAS magazine
Vice-Chairman of MDM

Дорогие читатели,

Прежде всего, позвольте поблагодарить вас за очень добрые и позитивные отзывы о новой концепции журнала ČAS (ЧАС= ВРЕМЯ). Ваши слова только подтвердили мне, что мы движемся в правильном направлении, и не только в виде нового журнала. За полгода, прошедшие с момента выхода последнего (и первого нового) номера ČAS, в нашем движении произошло много событий. Наверное, самое важное - это создание нашего второго зарубежного клуба ТГМ, а точнее, возобновление ассоциации наших соотечественников, которая будет зарегистрирована под тем же названием, что и до 2007 года, в казахстанском городе Актобе. Поскольку клуб будет носить имя Масарика, Правление МДД приняло решение принять его в нашу структуру, и клуб стал нашим вторым зарубежным клубом после украинского. Еще одно не менее важное для нас событие этого года - выход в свет нового издания Библиотеки Масарика *«Hlas =Голос»*. Для тех, кто заинтересовался, книгу можно будет получить у госпожи секретаря Немцовой. Мы продолжаем успешно налаживать контакты с организациями и ассоциациями, особенно благодаря нашей недавно начатой зарубежной деятельности, которая вызывает интерес у партнеров. В настоящее время мы работаем над возобновлением наших контактов в США и Канаде, и мы верим, что наша деятельность и энергия, которую мы вкладываем в нее, вскоре принесут свои плоды. Мы продолжаем укреплять нашу организацию, искать новые ресурсы и возможности, вести переговоры о финансировании со стороны государства и частных компаний. Здесь я должен отметить огромные усилия моих коллег из Совета МДД, которые пытаются продвинуть идею и смысл поддержки нашего движения в нужных местах, получая при этом поддержку из государственного бюджета.

В связи с нехваткой времени и после опыта публикации первого нового номера «ČASa» редакционный совет решил зафиксировать дату выхода каждого нового номера, чтобы наши читатели всегда получали журнал на руки к летним каникулам (то есть к 1 июля), а зимний том - к рождественским (то есть к 24 декабря). В текущем зимнем номере мы решили добавить еще один раздел, а именно о наших зарубежных клубах и их деятельности. Так как среди наших членов, сторонников или болельщиков есть и иностранцы, связанные с нашими зарубежными клубами, а чешский язык больше не является для них родным, мы решили перевести некоторые статьи или их части на их родной язык. На данный момент мы используем английский, русский, казахский и украинский языки.

Я твердо верю, что и в этот раз читатели оценят новую концепцию журнала ČAS и придут к выводу, что быть членом нашего движения по-прежнему имеет смысл, и будут приветствовать наши усилия по развитию организации. Наконец, позвольте мне поблагодарить всех наших членов и сторонников за их щедрые пожертвования и взносы, а также с осторожностью напомнить и попросить тех, кто еще не сделал этого, не забыть заплатить не позднее конца года, так как без вашего участия невозможно поддерживать работу нашей организации.

Пусть этот том журнала ČAS станет приятным спутником ваших рождественских праздников. От имени всего правления Масариковского демократического движения желаю вам и нашей организации большого благополучия, радости и счастья в Новом 2025 году!

ЭРИК ЛУКАС

Главный редактор журнала ČAS
Заместитель председателя МДД

NOVINKY Z HNUTÍ

- V červnu 2024 vyšla nová publikace Masarykova demokratického hnutí v knižnici ***Hlas***. Jedná se o dvojjazyčnou knihu pod názvem *„Československá kolonizační politika na Podkarpatské Rusi mezi léty 1919–1939“*. Kniha je k dostání prostřednictvím pí. tajemnice na e-mailu masdem.tajemnik@gmail.com, anebo v pracovních hodinách na 606 770 680.
- V červenci 2024 pan místopředseda Lukas po svých cestách po střední Asii navázal mnoho kontaktů jak na našich zastupitelských úřadech v Taškentu, tak Astaně, ale zároveň s místními představiteli daných zemí. Cílem je navázání mezinárodní kulturní spolupráce s odkazem na naše historické vazby v daných zemích.
- Výsledek ankety o podobě nového ČASu: 12 obdržených, všechny pozitivně reagovaly na nové pojetí časopisu, pouze ve dvou případech byla reakce na větší formát A4 jako hůře přenositelný než původní formát A5.
- 26. 7. 2024 schváleno předsednictvem MDH zařazení nového zahraničního klubu TGM do jeho struktury – ČKOC T. G. Masaryka v Kazachstánu .
- 6. 12. proběhlo tradiční vyhodnocení literární soutěže Masaryk do škol ve Velkém sále magistrátu hlavního města Prahy. Letos se zúčastnilo rekordních 15 škol z celé republiky s celkovým počtem 98 soutěžících! Do zimního čísla se nám již z důvodu přípravy časopisu k tisku nepodařilo zařadit článek i z druhé části vyhodnocení ve Frenštátu pod Radhoštěm, a proto se na pokračování něj můžete těšit v letním čísle.
- Jako malé poděkování za vaši přízeň a podporu jsme si vám dovolili jako malou pozornost přibalit do zimního čísla záložku s kalendářem odkazující na náš vzdělávací program **Masaryk do škol**, který je pro naše aktivity zcela stěžejní.
- Členské příspěvky na rok 2025 zůstávají i přes narůstající náklady na chod MDH stejné, prosíme platit **nejdříve 1. 1. 2025 a nejpozději 31. 12. 2025**.

DANA NEMCOVA

Italská kniha o československých legionářích

Roku 2023 byla v Itálii publikována zajímavá monografie o československých legiích na italské frontě a o diplomatickém pozadí jejich formování, která nese název *Nazdar! La Legione Cecoslovacca in Italia nella Grande Guerra* („Nazdar! Československá legie v Itálii za první světové války“). Autorem je historik a slavista Alessandro Volpato (narozen 1975) působící v archivních službách italského ministerstva zahraničních věcí. Volpato vykazuje výbornou znalost českých historických reálií, jazyka a pramenů k tématu a jeho kniha má svým přístupem ke studované problematice potenciál oslovit nejednoho zájemce o legionářskou historii. Daleko početnější skupina čtenářů by se ale přirozeně našla na české než na italské straně, kde titul zjevně osloví jen úzký okruh odborníků. Volpato se v publikaci dotýká více neuralgických bodů a jím prezentované interpretace snad nebudou mezi čtenáři vždy budit souhlasnou reakci, určitě však nutí k přemítání.

Autor tak například poukazuje na netečný přístup nemalé části válečných zajatců k myšlence vzniku nezávislého státu, jen relativní dobrovolnost vstupu do legií, neporozumění pro čechoslovakismus ze strany slovenských vojáků či nepřipravenost legionářů k bojovému nasazení. Jelikož není pravděpodobné, že by se kniha v dohledných letech objevila v českém překladu, věnoval jsem jí podrobnou recenzi, kde se pokouším shrnout i základní obsahové prvky. Tu zájemce nalezne v odborném časopisu *Střed/Centre. Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století*, 1/2024, s. 106-114 a v digitální podobě je též dostupná v Digitální knihovně Akademie věd ČR na adrese https://doi.org/10.54681/c.2024.1.7.

MILAN SCHOLZ

Po stopách českých zajatců ve střední Asii – II. díl

Zajatci na cestách a pěšinách

Na obrovské území Turkestánské gubernie vedla hlavní spojovací tepna s územím centrálního Ruska pomocí železnice, která byla vybudovaná na konci 19. a na počátku 20. století. Železnice ovšem vedla pouze do některých míst a zajatí vojáci následně byli odkázáni především na tradiční dopravní prostředky v podobě koňských povozů. Povozy se ale používali takřka výhradně na přepravu materiálu a obyčejný zajatec se byl nucen většinou přesunovat pouze pěšky.

I když se mohlo zdát, že cesta vlakem je pohodlná a bezpečná, opak byl mnohdy pravdou. Cesta vlakem z Kyjeva mohla trvat i několik týdnů, vlak stál na mnoha stanicích dlouhé dny a zajatci se v létě pekli, či naopak v zimě mrzli v obyčejných vagonech používaných na přepravu materiálu. O vyhlášených legionářských těpluškách s palandami a kamínky si mohli zajatci pouze nechat zdát, protože realita byla taková, že zajatci se v co největším počtu nacpali do volných vagónů určených pro koně a dobytek, jejichž úklidem se nikdo nezdržoval. Když dorazili na místo určení, to ještě neznamenalo, že zde zůstanou trvale. Pokud nebyli v průběhu cesty vysazeni v některém z měst na jižním území Kazachstánu, většinou pokračovali vlaky až do destinace v Taškentu.

V Taškentu v té době fungoval objekt kasáren stojící blízko nádraží jako tranzitní stanice a odsud byli zajatci posíláni do dalších míst dle volných kapacit jednotlivých táborů, či podle profesí, které mohli velitelé požadovat. Zvláště žádaní byli zejména ševci, krejčí a kuchaři.

Zajatci, kteří se dostali do východních pouští a polopouští dnešního Turkmenistánu a Kazachstánu, na vlastní kůži poznali relativní romantiku velbloudích karavan. Zachovali se vzpomínky zajatců popisující sálající žár, strašnou žízeň, a hlavně všude přítomná zrnka písku. Část zajatců pracujících v přístavu Krasnovodsk se ubytovala na vyřazených starých lodích a lodní přeprava byla používána k transportu zajatců do tábora v trestanecké kolonii Fort Alexandrovsk, kam žádná jiná cesta nevedla. Lodní trasa z Krasnovodska vedla přes přístav v azerbajdžánském Baku, kde fungoval velký zajatecký tábor na ostrově Nargin.

Dřevěný železniční most přes Amudarju, v popředí pytle s bavlnou.
Zdroj: Рыцари стальных магистралей. История железных дорог Туркестана. Генерал Анненков - Новости Узбекистана сегодня: nuz.uz

Pro zajatce byly běžné i náročné pěší přesuny trvající několik dní. Z uzbekistánského města Andyžan, kde končila železnice, byli zajatci pěšky přesouváni po dobu 2–3 dní do velkého tábora v kyrgyzském městě Oš. Z tohoto tábora ve Skobelevě byli zajatci pravidelně vysíláni pracovat do uhelných dolů v Kyzyl-Kiya, což byla cesta dlouhá 35 km a trvala celý den kvůli horskému terénu. Podobně každodenně putovalo mnoho zajatců pěšky z Trojického tábora, nacházejícího se v dnešním Čirčiku, do Taškentu, což bylo 40 km daleko. Někteří z nich tuto vzdálenost dokázali překonat během 8 hodin, přičemž vyrazili ve 2 hodiny ráno, vyřídili své záležitosti v Taškentu a stihli se téhož dne vrátit zpět do tábora. V Kyrgyzstánu a Tádžikistánu byli zajatci běžně vystaveni náročným pěším výstupům přes horské hřebeny dosahujících výšky až 3000 metrů nad mořem. Zajetí celkově prověřovalo fyzickou i duševní kondici zajatců, přičemž dlouhé pěší přesuny přes těžký terén byly jednou z hlavních metod, jak se pohybovat v tomto prostředí.

Hlavní město gubernie Taškent

Dnes se Taškent rozkládá jako obrovské a moderní město, které bylo prakticky přestavěno po rozsáhlém zemětřesení v roce 1966 jako vzorové město Sovětského svazu. Město v současnosti oplývá rozlehlými parky, zelení a širokými prostornými bulváry, a žije zde přes 3 miliony obyvatel. Už v době první světové války, kdy sem dorazili naši zajatci bylo město impozantní, s téměř 250 tisíci obyvateli (tedy podobně jako Praha ve

stejném období měla 220 tisíc obyvatel), mělo pouhých 46 tisíc ruský původ. To znamenalo, že zajatci se často stýkali s místním domorodým obyvatelstvem.

Taškent tvořil velmi významnou křižovatku cest a železničních tratí. Setkávala se zde Orenburgsko – Taškentská se Středněasijskou železniční tratí a na soutoku řek Čirčik a Syrdarja se nacházely rozsáhlé uměle vytvořené kanály Bossu a Salar.

Naše bývalé vojáky přivítaly rozlehlé sady, které obklopovaly město, a mnoho zelených ploch v okolí železničního nádraží. Tehdejší taškentské ulice byly vyzdobeny vysokými stromy, které v horkých letních dnech nabízely příjemný stín. Město bylo též domovem mnoha moderních budov. Již od počátku století se zde objevily význačné stavby, jako například rozsáhlý komplex Taškenského kadetského korpusu Následníka careviče Alekseje Nikolajeviče, Reálné učiliště, Mužské gymnázium, Marijinské čtyřleté dívčí učiliště a imponující budovy bank a obchodních společností.

Bohatí Rusové nakupovali ve výstavních obchodech, poslouchali v kavárnách hudbu z gramofonů a procházeli se po krásně upravených parcích. Do rychle rostoucího města přijela také spousta židovských, indických, ale i perských obchodníků, nabízejících ve svých obchodech všechno možné zboží. Město křižovala tramvaj, která zajížděla až do asijské historické části města. Tato stará část města vytvářela kontrast k moderní ruské části. Zajatci sem často chodili nakupovat, protože zde byly nižší ceny, a dokonce i ti, kteří neměli mnoho peněz, mohli získat zdarma poškozené ovoce nebo kousek místního chleba nazývaného Lipjoška (v místním jazyce Non). Ženy v starém městě chodily zahalené, úzké uličky vedly k význačným medresám a mešitám. Na každém rohu se nacházely malé dílny, obchůdky a čajovny.

Stará část města existovala již v dobách před naším letopočtem. Původně se město jmenovalo Šaškent (Šaš), v 8. století jej dobyli Arabové, poté město zničily hordy Čingischána. Taškent byl několikrát pobořen a vždy vyrostl znovu a větší než předtím. V domorodém obyvatelstvu tvořili většinu Satrové, kteří byli převážně zemědělci a řemeslníci, dále pak Kyrgyzové a Tataři. Rusové dobyli Taškent v roce 1865 a zvolili jej za sídlo celé gubernie. Tímto krokem bylo rozhodnuto o obrovském růstu města.

Do této neobvyklé, a přesto nesmírně poutavé orientální metropole přijížděli zajatci pocházející z českých zemí. Často to byli mladí muži z malých vesnic, pro něž příjezd sem na jaře představoval jakýsi únik z pekla, kterým byly prožité frontové boje. Nicméně, tento ráj byl vyhrazen pouze pro ty bohatší, zatímco zajatce vítala pouze vodnatá polévka a spaní na staré slámě v rozlehlém kasárenské budově nedaleko nádraží.

Zajatci v Taškentu

Během rozhodování úředníků na ruském Ministerstvu války o umístění zajatců (konkrétně spravovaných 7. oddělením při Generálním štábu) po vypuknutí války, nebylo možné předvídat enormní množství zajatců (v roce 1917 jich v Rusku bylo již 2,5 milionu). Kvůli této neočekávané situaci bylo nařízeno využívat volné kapacity pluků, které odešly na frontu. Speciální zajatecké tábory se začaly stavět až po pádu pevnosti Přemyšl v březnu 1915.

Staré město v Taškentu, ulice Kokči 1920.
Zdroj: V. Soušek - .....na perské hranice (1930)

V Turkestánském vojenském okruhu zpočátku války největší ubytovací kapacitou disponovalo hlavní město gubernie Taškent. Jednalo se nejen o kasárna přímo ve městě, ale také asi 40 km vzdálené výcvikové prostory nazývané Sapérské (ženijní) letní tábory v blízkosti Trojického kláštera.

Zajatci, kteří dorazili do Taškentu vlakem, většinou procházeli tzv. kasárnami 2. Turkestánského pluku, umístěnými poblíž nádraží. Tyto kasárny sloužily jako tranzitní stanice, avšak pokud byly obsazené, zajatci mašírovali do některých dalších kasáren. V případě nedostatku místa probíhalo rozdělování zajatců přímo na nádraží u vlaku.

Velitelství nad válečnými zajatci v Turkestánském vojenském okruhu se nacházelo v Kasárnách 3. baterie. Zajatci v těchto kasárnách vykonávali ponejvíce práci písařů, tlumočníků či další funkce spojené s administrativou táborů. Sídlil tu rovněž úřad duchovního pro zajatce a kanceláře zástupců různých národnostních skupin.

Kasárna 4. pluku sloužila zajatcům, kteří naopak z Taškentu odjížděli do dalších táborů – zde se shromažďovaly transporty. V roce 1915 tudy procházeli zajatci z Trojického tábora, který v té době trpěl přeplněním a nemocemi. Po několika dnech byli odesláni do tábora Golodnaja (Hladová) stepa.

Kasárna 8. roty se rozkládala taktéž nedaleko nádraží, na levém břehu řeky Čirčik. V roce 1915 zde bylo asi 200 Čechů, pod velením záložního důstojníka JUDr. Václava Němce. Byli zde cíleně shromážděni důstojníci slovanských národností s proruským myšlením, a právě zde se tvořilo jádro budoucích legionářských velitelů a generálů, jako byl například Karel Klapálek, Bohumil Rytíř, Václav Volf a další.

Sapernyj (ženijní) lager v Taškentu se nacházel za velkým městským hřbitovem (Botkino). Sloužil za války jako letní cvičiště všem taškentským jednotkám. Po bolševickém převratu a podpisu Brestlitevského míru

do tohoto prostoru přijížděli transporty zajatců z celé Turkestánské gubernie a odsud byli dále přepravováni směr Orenburg, Moskva a Petrohrad. Stálý stav tábora činil asi 100 osob. Tábor byl velmi rozsáhlý a bylo zde umístěno běžně i několik tisíc osob: zajatci, ruští váleční invalidé a demobilizovaní vojáci čekající na přepravu do vnitrozemí.

Zajatci se v taškentských táborech měli relativně dobře. V Turkestánské gubernii však existovala místa, kde život zajatců vyhasínal denně i po stovkách.

RADIM CHRÁST

Dochovaná budova Vojenské nemocnice, na dnešní ulici Avlieota, ve které se léčili i váleční zajatci.
Zdroj:https://mytashkent.uz/.../staryj-tashkentskij-voennyj.../

Po stopách čs. legií v Petropavlu

Během chvíle se zvedá vítr a než stihneme dokouřit přichází silný déšť. Tady se mění počasí opravdu rychle. Nasedáme do auta a vyrážíme ze supermoderní metropole Astany, která se mění a rozrůstá každým dnem na sever k hranicím Ruska do města Petropavlovsk (kazašsky Petropavl). Na místní poměry je to jen kousek, nějakých 500 km. Po šesti proudé dálnici jedeme až k Burabaji, jediné významnější přírodní lokalitě nedaleko hlavního města (250 km), která se rozprostírá v nekonečných rovinách kazašské stepi. Burabajská přírodní rezervace s borovicovými lesy, několika jezery a skálami je svým krajinným rázem podobná našemu Českému Švýcarsku. Chvíli se nechávám unášet fantazií a při pohledu do okolí mi vše připomíná jízdu českou krajinou, i ty kolony aut, které se valí v neděli k večeru zpět do hlavního města. Objíždíme město Kokšetau a pokračujeme po pěkné hlavní silnici dál na sever, cesta ubíhá rychle a já jsem zvědavý jak Pitěr, jak mu zde všichni místní říkají, asi bude vypadat. Přesto, že je Petropavlovsk hlavním městem Severo-kazašské oblasti, je se svými 220 tis. obyvateli spíše provinčním městem. Tady na severu stále ještě převládá ruská populace nad kazašskou – 54 % vs. 33% obyvatel města. Vjíždíme do nočního města, které už od prvního dojmu působím typickým omšelým dojmem, jako většina podobných sídel v postsovětských zemích. Ubytováváme se kousek od náměstí před hlavním nádražím, kde si pronajímáme za velmi příjemnou cenu útulný byt v klasicky socialistickém paneláku. Ostatně nádrží a jeho okolí je pro moje pátrání po historii našich legionářů tím stěžejním bodem. Právě odsud zahájili legionáři útok nejprve na nedalekou továrnu na konzervy (v niž se bolševici opevnili a vytvořili si zde svůj štáb) a poté společně s kozáky obsadili i celé město.

Původní budova nádraží v Petropavlovsku /
Оригинальное здание вокзала в Петропавловске
Zdroj / Источник: Erik Lukas 2024

Při těchto bojích padli 3 legionáři a 11 jich bylo zraněno, nepřítel však utrpěl ztráty podstatně větší. Stalo se tak z noci z 30. na 31. května 1918. Město bylo poté pod správou Čechoslováků až do jejich odjezdu na jaře 1919.

Druhý den ráno si jdu nejprve prohlédnout nejbližší okolí těchto událostí a lokalizovat, co zde z časů carského impéria ještě zůstalo. Náměstí dominuje socha kazašského básníka a spisovatele Magzhana Zhumabajeva. Mezi moderními budovami vlakového a autobusového nádraží se v rohu náměstí krčí nenápadná část původní budovy starého nádraží z přelomu 19. a 20. století. Na opačné straně před vstupem na tržiště se tyčí vodárenská věž z roku 1901. Podle staré dobové fotografie z pohřbu našich legionářů se snažím v okolí najít pravoslavný kostel, okolo kterého jde smuteční průvod. Až později se dovídám, že se jednalo o kostel sv. Máří Magdaleny, který byl v roce 1974 zbourán. Bohužel mám tu smůlu, že jediný všední den, který zde mohu celý strávit vyšel na státní svátek. Do archívů ani muzeí se tentokrát tedy nedostanu. No nedá se nic dělat, pokusím se využít čas a jdu si prohlédnout ještě 3 další zajímavá místa, která jsou spojena s tímto tématem. Vyrážím k pravoslavnému chrámu Všech svatých, kde na ruském hřbitově mohli být údajně pochováni i naši legionáři. Za kostelem se dochovalo jen několik málo starých hrobů. Zbytek hřbitova byl proměněn v park, v němž najdete památníky všeho druhu, od obří sochy Lenina, kterého sem „uklidili“ z náměstí, přes pomník bolševikům, kteří padli v občanské válce až po novodobí památník obětem jaderných katastrof. Jen po Češích ani památky. Otázka je, zda byli opravdu pohřbeni zde, je to přeci jen 3,5 km od nádraží, odkud pohřební průvod vycházel.

Pohřební průvod třech padlých legionářů prochází okolo kostela sv. Máří Magdaleny
Похоронная процессия трех погибших легионеров проходит мимо церкви Святой Марии Магдалины
Zdroj / Источник: Archív MO ČR / Архив Министерства обороны Чешской Республики

Příjemnou procházkou pokračuji do samotného města. Už v letadle z Prahy do Astany palubní časopis lákal v jednom svém článku na návštěvu centra Petropavlu, který je plný starých ruských cihlových budov z 19. a počátku 20. století. Tyto staré domy jsou soustředěny na pěší ulici ***Ústavy Kazachstánu***, která je se svojí délkou 2040 metrů podle slov autora dokonce tou nejdelší na světě! Tato promenáda má ještě jednu zvláštnost, a tím je fakt, že se stala oficiálně pěší zónou již v roce 1973, tedy o celých 13 roků dříve než slavný moskevský starý Arbat. Na poměry Sovětského svazu dosti netradiční počin. A místní jsou na to patřičně hrdí. Stalo se tak během výstavby nové budovy činoherního divadla, při které byla tehdejší Leninova třída uzavřena. Místním se procházky mezi starou zástavbou bez rušivé městské dopravy natolik zamlouvaly, že vedení města nakonec rozhodlo o ponechání ulice jako pěší zóny. A tuto klidnou atmosféru si místo zachovalo dodnes. Ulice sice začíná již na kruhovém objezdu přibližně v úrovni vlakového nádraží, ale v pěší zónu se mění až o kousek dál u justiční budovy. Celá tato dvoukilometrová třída krytá zelenými korunami vzrostlých stromů prochází čtyřmi náměstími a parky, plnými procházejících se lidí. Pohodovou atmosféru dokreslují mladí lidé hrající na hudební nástroje či drobní pouliční prodejci. Všudypřítomné záhony květin vybízí k relaxaci a pozorování okolí. Můžete zde navštívit množství butiků a stylových kaváren. Pokud jsem jdete spíše za historií, tady jste na správném místě, jelikož asi polovina této pěší ulice se rozkládá v historickém centru. Domy z přelomu 19. a 20. století v klasickém ruském stylu jsou buď z neomítnutých rudých cihel anebo celodřevěné s typickými bohatými ornamenty. Na rozích historických budov, kromě základního popisu, naleznete také QR kód, pomocí kterého se můžete dozvědět více informací. Mezi nejdůležitější objekty patří budova oblastního historicko-vlastivědného muzea nebo rezidence Abylaj Chána, která sloužila za první světové války jako nemocnice, kde se léčili, ale bohužel i umírali mnozí Češi. O kus dál najdete obchodní dům CUM anebo budovu s pamětní deskou jejíž nápis praví, že právě zde 5. prosince 1917 došlo k předání moci sovětům. Další z domů také nese pamětní desku dlouholetého a posledního předrevolučního starosty města Vladimíra Ivanoviče Čeremisinova. O tom, že tyto historické budovy jsou němými svědky doby, kdy zde před více jak sto lety žili i Češi není pochyb. Vezmeme-li v potaz, že město mělo na počátku války okolo 40 tis. obyvatel a během několika málo let sem byl poslán obdobný počet německých a rakousko-uherských zajatců, které se úřady snažili ubytovat kam se dalo. Především pak důstojníci či sociálně výše postavení zajatci nepracovali a nebydleli jako ostatní daleko za městem, ale právě v jeho centru.

Slavná petropavlovská pěší zóna, se svojí délkou přes 2 km údajně nejdelší svého druhu na světě
Знаменитая пешеходная зона Петропавловска, протяженностью более 2 км, предположительно самая длинная в мире.Zdroj / Источник: Erik Lukas 2024

Po prohlídce historického centra nás čeká ještě jedna část města, a to jeho spodní předměstí sousedící s řekou Išim. Od Pogodinova činoherního divadla, jehož výstavba dala vzniknou této slavné pěší zóně a kterou také symbolicky uzavírá, to není daleko. Po chvíli stojíme na návrší odkud lze vidět až za řeku. O tom, že to tady nebude moc hezký pohled jsem nepochyboval, jelikož tato část pod kopcem byla silně zasažena v dubnu 2024 povodněmi. A jelikož v této části města dominovala „ruská vesnická architektura“, tj. špatně udržované staré dřevěné domky, voda zde vše nemilosrdně zdevastovala. Hned první dům na rohu této čtvrti působí pocitem totálního zmaru. Velká historická budova kupce Dmitrieva byla ruinou již dávno před příchodem velké vody. Procházíme ulicí Komiterny směrem k obloukovému silničnímu mostu přes řeku Išim. Hlavní pamětihodností celé čtvrti je od počátku katedrála Svatých apoštolů Petra a Pavla, jehož žlutá silueta se zlatými kopulemi jasně dominuje širokému okolí. Chrám je architektonickou památkou a jednou z nejstarších dochovaných staveb města. Původně byl kostel založen v roce 1803, v roce 1812 byl rozebrán a o rok později byl na stejném místě položen základ novému kamennému trojlodnímu chrámu. V roce 1838 byla zvonice těžce poškozena požárem. V roce 1839 byla rozebrána a místo ní byla v roce 1844 postavena nová, stojící odděleně od kostela, spojená s ním kamennou chodbou. Stavba zvonice byla dokončena v roce 1848. Kostel je obehnán kamenným plotem s litinovým zábradlím. Chrám si ve své historii prožil mnohé – ostatně jako všechny církevní stavby v Sovětském svazu. Nejhorší období pro budovu představovaly roky 1938–1946, kdy chrám sloužil jako pekárna a sklad. Dým a saze z obrovské peci uvnitř kostela výrazně poničily malby na stěnách.

Chrám byl opraven mezi lety 1947–1952 a začal sloužit opět svému účelu. Rozsáhlá a nákladná oprava vnějšku komplexu proběhla mezi roky 2006 až 2011. Bohužel další opravy čekají chrám nyní znovu, jelikož i tento objekt byl značně poškozen jarními povodněmi. Ještě v době naší návštěvy zde byly z kostela nataženy hadice od čerpadel a probíhalo vysoušení. Spodní části venkovní fasády byla viditelně poničené stoupající vodou. Čím více jsme se blížili k mostu na řece Išim, tím více se zkáza této čtvrti stupňovala. I tři měsíce po povodních bylo jasné, že velká část starých domů bude muset být stržena, pokud tak již nebylo v mnoha případech učiněno. Zde si člověk jasně uvědomí, jaká je to bezmoc v boji s přírodou – s tou přírodou, kterou člověk neustále pokouší svým neuváženým chováním.

Totální zkáza po dubnových záplavách v Petropavlu, v pozadí chrám Petra a Pavla
Полные разрушения после апрельского наводнения в Петропавло, на заднем плане - церковь Петра и Павла
Zdroj / Источник: Erik Lukas 2024

U mostu podél řeky jsou stále masivní několikametrové provizorní hráze ze zeminy, kterou zde narychlo naváželi před stoupající vodou. Ale ani to město neochránilo. Teď v červenci se to zdá až neuvěřitelné při pohledu na klidnou stojatou vodu řeky Išim. Okolní krajina je zelená, na klidné hladině sedí vodní ptáci a vše působí až idylickým dojmem. Rudé slunce pomalu zapadá za obzor, přichází další teplý letní večer a já se právě tímto pohledem pomalu loučím s tímto symbolickým místem. Při pohledu na v dáli se třpytící kopule chrámu a střechy starých ruských dřevěnic si uvědomuji, že velmi podobný výhled měli i stovky československých zajatců před více jak 100 lety – vzdáleni vzdušnou čarou 4 tis. kilometrů od svých domovů ve středu Evropy.

Zdroje:

https://www.petr-pavel.kz/o-khrame/istoriya-khrama
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA
https://www.lidovky.cz/relax/rusko-prvni-svetova-valka-ceskoslovensti-legionari-kazachstan-petropavlovsk-sibir.A240204_201002_ln_magazin_hma
Aspan magazine, # 5, (112) Июнь 2024

ERIK LUKAS

По следам чехословацких легионов в Петропавле

Через несколько мгновений ветер усиливается, и, прежде чем мы успеваем докуривать, начинается сильный дождь. Погода здесь меняется очень быстро. Мы садимся в машину и выезжаем из суперсовременного мегаполиса Астаны, который меняется и растет с каждым днем, на север, к российской границе, в город Петропавловск (Петропавл по-казахски). По местным меркам это совсем небольшое расстояние, около 500 км. По шестиполосному шоссе мы едем в Бурабай, единственный крупный природный объект вблизи столицы (250 км), раскинувшийся на бескрайних равнинах казахской степи. Бурабайский заповедник с его сосновыми лесами, несколькими озерами и скалами по ландшафту напоминает нашу Чешскую Швейцарию. На какое-то время я дал волю своему воображению, и, глядя на окрестности, все напоминает мне о поездках по чешской сельской местности, даже колонны машин, которые воскресным вечером возвращаются в столицу. Мы минуем город Кокшетау и продолжаем ехать по хорошей главной дороге дальше на север, дорога пролетает быстро, и мне становится интересно, как будет выглядеть Питер, как его называют все местные жители. Несмотря на то что Петропавловск является столицей Северо-Кавказского региона, он довольно провинциальный город со своими 220 000 жителей. Здесь, на севере, русское население по-прежнему превышает казахское - 54 % против 33 % населения города. Мы въезжаем в ночной город, который по первому впечатлению производит типичное обшарпанное впечатление, как и большинство подобных населенных пунктов в постсоветских странах. В нескольких минутах ходьбы от площади перед центральным вокзалом мы регистрируемся в гостинице, где снимаем уютную квартиру в классически социалистическом сборном доме за очень комфортную цену. Ведь водохранилище и его окрестности - центральный пункт моих поисков истории наших легионеров. Именно отсюда легионеры начали атаку сначала на близлежащий консервный завод (где укрепились большевики и устроили свой штаб), а затем вместе с казаками захватили весь город.

В ходе этих боев 3 легионера были убиты и 11 ранены, но враг понес гораздо большие потери. Это произошло в ночь с 30 на 31 мая 1918 года. После этого город находился под управлением чехословаков до их ухода весной 1919 года.

На следующее утро я первым делом отправляюсь осмотреть окрестности, где происходили эти события, и найти то, что осталось от царских времен. На площади возвышается статуя казахского поэта и писателя Магжана Жумабаева. В углу площади среди современных зданий железнодорожного и автовокзала притулилась неприметная часть старого здания вокзала рубежа XIX и XX веков. На противоположной стороне, перед входом на рынок, возвышается водонапорная башня 1901 года. По старой фотографии с похорон наших легионеров я пытаюсь найти неподалеку православную церковь, вокруг которой проходит похоронная процессия. Только позже я узнаю, что это была церковь Святой Марии Магдалины, которую снесли в 1974 году. К сожалению, единственный будний день, который я могу провести здесь целиком, выпадает на государственный праздник. Так что ни в архивы, ни в музеи я в этот раз не попаду. Что ж, ничего

не поделаешь, постараюсь использовать время с пользой и сходить посмотреть еще 3 интересных места, связанных с этой темой. Я отправляюсь в православный храм Всех Святых, где, по преданию, на русском кладбище были похоронены наши легионеры. За церковью сохранилось лишь несколько старых могил. Остальная часть кладбища превращена в парк, где можно найти самые разные памятники - от гигантской статуи Ленина, которого «убрали» с площади, до памятника большевикам, погибшим в Гражданской войне, и современного мемориала жертвам ядерных катастроф. Никаких следов чехов нет. Вопрос в том, действительно ли они были похоронены здесь, ведь это всего лишь 3,5 км от станции, откуда стартовала похоронная процессия.

Я совершаю приятную прогулку в сам город. Еще в самолете из Праги в Астану бортовой журнал в одной из своих статей завлекал посетить центр Петропавла, где полно старых русских кирпичных зданий XIX и начала XX веков. Эти старинные здания сосредоточены на пешеходной улице Конституции Казахстана, которая при своей длине в 2040 метров является, по словам автора, даже самой длинной в мире! У этого променада есть еще одна особенность - он официально стал пешеходной зоной в 1973 году, на целых 13 лет раньше, чем знаменитый московский Старый Арбат. Довольно необычный подвиг по советским меркам. И местные жители этим гордятся. Это произошло во время строительства нового здания драмтеатра, на время которого прежний проспект Ленина был закрыт. Местным жителям так понравилось гулять среди старинных зданий, не отвлекаясь на городской транспорт, что городская администрация в итоге решила сохранить улицу в качестве пешеходной зоны. И эта спокойная атмосфера сохранилась до сих пор. Хотя улица начинается от кольцевой развязки примерно на уровне железнодорожного вокзала, она превращается в пешеходную зону лишь немного дальше, у здания суда. Вся эта двухкилометровая аллея, покрытая зелеными верхушками деревьев, проходит через четыре площади и парки, полные гуляющих людей. Молодые люди, играющие на музыкальных инструментах, и мелкие уличные торговцы дополняют непринужденную атмосферу. Повсеместные цветочные клумбы приглашают вас расслабиться и понаблюдать за окружающей природой. Здесь много бутиков и стильных кафе, которые стоит посетить. Если я иду больше за историей, то мне нужно именно сюда, так как примерно половина этой пешеходной улицы находится в историческом центре.

Дома рубежа XIX и XX веков в классическом русском стиле - из неоштукатуренного красного кирпича или цельнодеревянные, с характерными богатыми орнаментами. Помимо основного описания, на углах исторических зданий вы найдете QR-код, с помощью которого можно получить дополнительную информацию. Среди наиболее значимых зданий - здание Регионального музея истории и естествознания и резиденция Абылай-хана, которая во время Первой мировой войны служила госпиталем, где лечились, но, к сожалению, и погибли многие чехи. Чуть дальше вы найдете универмаг CUM или здание с мемориальной доской, надпись на которой гласит, что именно здесь 5 декабря 1917 года власть была передана Советам. На другом здании также установлена мемориальная доска многолетнему и последнему дореволюционному городскому голове Владимиру Ивановичу Черемисинову. Несомненно, эти исторические здания - немые свидетели того времени, когда здесь более ста лет назад жили чехи. Если учесть, что в начале войны в городе проживало около 40 тысяч человек, а за несколько лет сюда было отправлено еще столько же пленных немцев и австро-венгров, которых власти старались разместить где только могли. В частности, офицеры или социально высокопоставленные заключенные работали и жили не в центре города, как остальные, а далеко за его пределами.

После осмотра исторического центра нам предстоит исследовать еще одну часть города, а именно нижние пригороды, прилегающие к реке Ишим. Недалеко от драматического театра Погодина, с постройки которого началась эта знаменитая пешеходная зона и который она же символически закрывает. Через некоторое время мы стоим на холме, с которого открывается вид на всю реку. Я не сомневался, что зрелище здесь будет не из приятных, ведь эта часть под холмом сильно пострадала от наводнения в апреле 2024 года. А так как в этой части города преобладала архитектура «русской деревни», то есть старые деревянные дома в плохом состоянии, вода безжалостно разрушила здесь все. Самый первый дом на углу этого квартала создает ощущение полного разрушения. Большое историческое здание купца Дмитриева превратилось в руины задолго до прихода большой воды. Мы идем по улице Комитерной к арочному автомобильному мосту через реку Ишим. Главная достопримечательность всего района с самого начала - собор святых апостолов Петра и Павла, чей желтый силуэт с золотыми куполами явно доминирует над широкими окрестностями. Храм является памятником архитектуры и одним из старейших сохранившихся зданий в городе. Основанная в 1803 году, церковь была разобрана в 1812 году, а через год на том же месте был заложен фундамент новой трехнефной каменной церкви. В 1838 году колокольня сильно пострадала от пожара. Ее разобрали в 1839 году и заменили новой в 1844 году, стоящей отдельно от церкви и соединенной с ней каменным переходом. Строительство колокольни было завершено в 1848 году. Церковь

окружена каменной оградой с чугунными перилами. За свою историю церковь пережила многое - как и все церковные здания в Советском Союзе. Самым тяжелым периодом для здания были 1938 —1946 годы, когда церковь служила пекарней и складом. Дым и копоть от огромной печи внутри церкви значительно повредили росписи на стенах.

В 1947 —1952 годах церковь была отремонтирована и снова стала служить по своему назначению. Масштабный и дорогостоящий ремонт внешнего облика комплекса проводился в период с 2006 по 2011 год. К сожалению, теперь храм снова ожидают дальнейшие ремонтные работы, так как это здание также сильно пострадало от весеннего наводнения. На момент нашего визита шланги от насосов все еще вытаскивали из церкви, и просушка продолжалась. Нижние части внешнего фасада были заметно повреждены поднявшейся водой. Чем больше мы приближались к мосту через реку Ишим, тем сильнее разрастались разрушения в этом районе. Уже через три месяца после наводнения было ясно, что большую часть старых домов придется сносить, если во многих случаях это еще не было сделано. Здесь ясно осознаешь, насколько бессилен человек в борьбе с природой - с той природой, которую человек постоянно искушает своим безрассудным поведением.

У моста, вдоль реки, до сих пор стоят массивные временные дамбы высотой в несколько метров из земли, которые были наспех насыпаны перед подъемом воды. Но даже это не защитило город. Сейчас, в июле, глядя на спокойную тихую воду реки Ишим, кажется почти невероятным. Вокруг зеленеет пейзаж, на спокойной глади сидят водоплавающие птицы, и все выглядит почти идиллически. Красное солнце медленно опускается за горизонт, наступает еще один теплый летний вечер, и именно с этим видом я медленно прощаюсь с этим символичным местом. Глядя на купола храмов и крыши старых русских деревянных домов, сверкающих вдали, я понимаю, что сотни чехословацких военнопленных имели очень похожий вид более 100 лет назад - за 4 000 километров от своих домов в центре Европы.

ЭРИК ЛУКАС

Jméno, které (téměř) nikdo nezná

V dubnu letošního roku uplynulo 60 let od úmrtí politika předmnichovské republiky, který je v Česku prakticky zcela neznámý. Většina lidí jeho jméno nikdy neslyšela a při jeho vyslovení si myslí, že jde o zkomoleninu jména M. R. Štefánika. Přesvědčil jsem se o tom, když jsem se v jednom rozhovoru zmínil, že bych chtěl napsat článek o Štefánekovi. Bylo mi řečeno, že je značně opovážlivé uvažovat o článku o osobnosti, u níž nejsem schopen ani správně vyslovit její jméno. Musel jsem vysvětlovat, že jsem jméno nezkomolil a že skutečně nechci psát o generálu M. R. Štefánikovi (o tom jsem psal v roce 2018 v *Času* č. 122), ale o dr. Antonu Štefánekovi. Okamžitě jsem pak dostal otázku *Kdo to byl*. Zkušenost mě již naučila, že pokud se má odpovědět na takovouto otázku, bývá nejjednodušší se nejdříve podívat do rodiště osobnosti. Velmi často, obzvláště pokud rodištěm není velké město, si rodná obec svého slavného rodáka nejen váží, ale odhalila mu třeba i pamětní desku se základními údaji.

V případě dr. Antona Štefáneka to udělaly i Velké Leváry. Před deseti lety, 3. dubna 2014, odhalily na budově základní školy pamětní desku s tímto nápisem:

„Minister školstva,
zakladatel katedry sociologie,
rektor Univerzity Komenského v Bratislavě
prof. Anton Štefánek (1877–1964)
Zaslúžil sa o výstavbu Štatnej meštianskej školy
vo Velkých Levároch“

Nepatřil k velikánům předmnichovské politické scény, aktivně na ní ale po dlouhou řadu let účinkoval. A dalo by se říci, že na šachovnici politických her zdaleka nebyl hráčem nevýznamným. Byl politikem agrární, tedy nejsilnější strany a v její slovenské části mu patřilo jedno z předních míst. Byl politikem strany, která získala v politickém životě předválečného Československa převahu a udržela si ji po celou dobu samostatného státu. A to i přesto, že stát byl převážně průmyslový a ne zemědělský. Jako politik a žurnalista patřil k předním propagátorům česko-slovenské vzájemnosti a společného státu. Ale i tak byl v českém prostředí prakticky zapomenut. Pouze s jedinou výjimkou – v říjnu 1992 mu byl oficiálně na Pražském hradě udělen in memoriam Řád T. G. Masaryka v druhé nejvyšší hodnostní třídě. Značně kuriozní přitom bylo, že státní vyznamenání nebyla udělována prezidentem, kterého se v již obtížné politické situaci nepodařilo zvolit, ale ministerským předsedou, na něhož prezidentské pravomoci přešly. Spolu s PhDr. Antonem Štefánekem byli stejným řádem a také in memoriam oceněni i další čtyři Slováci – shodou okolností všichni s titulem JUDr. – patřící k významným politikům předmnichovské republiky (jednalo se o Ivana Dérera, Ivana Markoviče, Štefana Osuského a Juraje Slávika). Jejich vysoké ocenění mělo být zřejmě pro českou veřejnost i symbolickým rozloučením nejen se slovenskými politiky, kteří se významně zapsali do historie společného státu, ale i se

Slovenskem. Od 1. ledna 1993 již společný stát Čechů a Slováků přestal existovat. Na Slovensku k zapomenutí Štefánekova jména nedošlo. Především proto, že je mu po právu připisována zásluha na položení základů slovenské sociologie a obecně je vnímán také jako akademický funkcionář stojící v poválečném období v čele bratislavské univerzity.

Anton Štefánek (1877–1964) byl druhým ze sedmi dětí, které se jeho rodičům ve Velkých Levároch narodily (pět ale poměrně záhy zemřelo). Otec byl vyučený švec a když jako řemeslník nemohl konkurovat, přestěhoval se s rodinou do Vídně. Ve Vídni Anton Štefánek maturuje, zapisuje se na univerzitu a zapojuje se do činnosti slovenských vysokoškolských spolků Tatran a Národ. V nich se setkává s myšlenkou československého národa, s informacemi o Masarykovi i jeho inspirujícím podílu na vydávání slovenského časopisu Hlas, v němž publikuje řadu svých článků. Plnohodnotně se tak začleňuje do politické skupiny „hlasistů“, sdružující převážně mladou slovenskou inteligenci prosazující obrodu kulturního a politického života na Slovensku a prosazující spolupráci s Čechy. V praktické politice patřili hlasisté k slovenským příznivcům T. G. Masaryka a stoupencům i propagátorům jeho filozofických myšlenek i politických koncepcí. Univerzitní studia Štefánek nedokončuje a aktivně se věnuje žurnalistice. (Zájem dokončit vysokoškolské vzdělání u něho ale přetrvával a v roce 1924 získává na bratislavské univerzitě titul PhDr.) Na doporučení prosazujícího se slovenského politika Milana Hodži se stěhuje do Budapešti, kde rediguje časopis Slovenský obzor. Po kratším působení v Lúdových novinách ve Skalici se stává opět v Budapešti šéfredaktorem Slovenského deníku, čímž de facto stanul na vrcholu tehdejší slovenské žurnalistiky. Ve svých četných textech je zastáncem česko-slovenské vzájemnosti nejen v kulturní a hospodářské spolupráci, ale již i s aspektem politickým. Současně pořádá o česko-slovenské vzájemnosti i řadu přednášek. Zdůrazňuje přitom, že česko-slovenská vzájemnost neohrožuje ani slovenskou literaturu ani kulturu a na základě historických, statistických i sociologických poznatků dokazuje, že tato vzájemnost vznikla na základě silných historických a kulturních styků. Značný podíl měl i na společných česko-slovenských poradách politiků v Luhačovicích v letech 1908-1913. Zasloužil se také o propagaci studia slovenské mládeže na českých školách, neboť to považoval za významnou zbraň proti stupňující se maďarizaci. Za mimořádně významné je možno považovat Štefánekovy články z roku 1914, které vycházely pod souborným názvem Slováci a vysoká politika. Zdůrazňoval v nich potřebu Slováků mít vrcholný politický orgán, který by prezentoval společný celonárodní program různých ideových proudů. Připomínal, že Slováci mají málo vzdělaných pracovníků a jako nevzdělaná a neorganizovaná masa nemohou mít mnoho šancí na prosazení svých požadavků.

Po zahájení války došlo v Uhrách k brutálnímu potlačování každého slovenského národního projevu a základem uherské politiky se stalo prosazování expanzívních válečných cílů a maďarizace všech v Uhrách žijících národností. Po zastavení Slovenského deníku se proto Štefánek přestěhoval do Prahy, kde působil jako redaktor Národních listů. Uvědomoval si tehdy, že domácí čeští politici, věřící na počátku války v jakousi samostatnost Čech v rámci monarchie, neměli žádný zájem na tom, aby v těchto svých úvahách počítali i se Slováky. Zatímco jejich představa o možné dohodě s Vídní byla zřejmá, absolutně nevěřili, že by i Budapešť přistoupila na jakékoliv ústupky ve prospěch Slovenska. O existenci česko-slovenského zahraničního odboje, kdy se v něm angažovali také Slováci žijící ve Spojených státech, přitom neměli Štefánek a další slovenští politici po dlouhou dobu téměř žádné informace. Pittsburská dohoda z května 1918, stvrzená nejen T. G. Masarykem jako vedoucím představitelem zahraničního odboje, ale i reprezentanty slovenských organizací ve Spojených státech, byla již jednoznačným potvrzením společného cíle – samostatného společného státu. Když byl v červenci 1918 v Praze vytvořen českými politiky Národní výbor československý, jehož úkolem byla již příprava samostatného státu, byl při něm zřízen i „slovenský komitét“, v němž měl Štefánek jako slovenský politik žijící v Praze vedoucí postavení. Kdyby se 28. října 1918 neobjevil zcela nečekaně a náhle v Praze dr. Vavro Šrobár, mimořádně aktivní a známý slovenský politik, tak by se možná jedním z pěti legendárních mužů 28. října, kteří v Praze vyhlásili samostatný stát (protože bylo nejen vhodné, ale i žádoucí, aby mezi zakladateli byl i reprezentant Slovenska), stal místo Slováka Vavro Šrobára právě Anton Štefánek.

Po vzniku samostatného státu byl Anton Štefánek členem dočasné vlády pro Slovensko, kterou vedl dr. Šrobár. Současně byl i členem revolučního Národního shromáždění. V parlamentu působil také v letech 1925–1935 a od roku 1935 byl senátorem. Politicky se aktivně angažoval při formování slovenské agrární strany, kdy byl jedním z autorů už jejího prvního programového prohlášení. Program se hlásil k československé jednotě, a přestože zdůrazňoval zemědělskou politiku zohledňující zájmy rolníků, obracel se i na mnohem širší okruh profesí. Velký důraz kladl i na rozvoj slovenského školství, které měl na starosti právě Štefánek. Štefánek sice v prvních letech nezastával v agrární straně žádnou vrcholnou funkci, ale jeho vliv – především jako vládního referenta pro oblast školství – byl značný. V roce 1920, kdy se ve volbách nenaplnily optimistické naděje a slovenská agrární strana nedostala očekávaných 40 % hlasů, nebyl Štefánek zvolen do poslanecké sněmovny. O dva roky později, po sloučení slovenských a českých agrárníků do jedné politické strany, byl již Štefánek předním členem výkonného výboru. Patřil v té době do užšího kruhu blízkých spolupracovníků Milana Hodži, který se mezi slovenskými agrárníky stal nezpochybnitelným leadrem. Když byl Hodža přinucen k demisi na post ministra školství, nastoupil do této funkce Štefánek, který byl považován za výrazného Hodžova stoupence. V té době se ale již vzájemné vztahy obou politiků zhoršovaly. Začalo to nesplněnými sliby Hodži na přidělení zbytkového statku Štefánekovi a pokračovalo poznáním, že mnohá obvinění Hodži z korupčních praktik nebyla motivována jen jeho politickými rivaly, ale měla racionální jádro. Významné jistě bylo i to, že zatímco Štefánek byl přesvědčeným zastáncem československé jednoty, Hodža od koncepce etnické jednoty ustupoval a jednotu si představoval pouze jako politickou, přičemž československý nacionalismus chápal jako dvousložkový – jako český nacionalismus a slovenský nacionalismus. Počátkem třicátých let Štefánek dokonce své dosud časté styky s Hodžou přerušil a zveřejnil i několik článků o korupci v slovenské politice. I když v nich Hodžu přímo nejmenoval, z textů bylo zřejmé, kdo je tím myšlen. Po návratu Hodži do vysoké politiky se ale Štefánekovy vztahy s Hodžou opět upravily. Nedá se vyloučit, že na to měla vliv i skutečnost, že Štefánek v té době skutečně dostal zbytkový statek ve Velkém Mederi. Když se mu ho podařilo výhodně prodat, splatil hypotéku i všechny dluhy na výstavbu své bratislavské vily. V roce 1935 již Štefánek do poslanecké sněmovny nekandidoval a byl zvolen senátorem. Skutečnost, že senát byl považován za jakési odkladiště již vysloužilých politiků, Štefánekovi už spíše vyhovovala, než aby mu byla proti chuti. Senátoři měli podstatně méně zasedání a dalších povinností než poslanci a Štefánek se již rozsáhlou odbornou publicistikou začal připravovat na vědeckou dráhu sociologa na bratislavské univerzitě. Před prezidentskými volbami v roce 1935 se mylně domníval, že by v nich mohlo dojít k souboji Beneš – Hodža a napsal proto Hodžovi dopis, aby na funkci nekandidoval. Argumentoval tím, že střet dvou nejsilnějších politických osobností o prezidentský post by výrazně podkopal pozice státu v mezinárodně politické situaci. Současně Hodžu i varoval, že pokud by prohrál, tak by mu vítězný soupeř v následných rocích vše několikanásobně spočítal. Hodža, ačkoliv nabídku na kandidaturu skutečně dostal, se ale již s předstihem rozhodl nekandidovat a prosazovat přání Masaryka, tedy kandidaturu Beneše. Zřejmě měl s Benešem i gentlemenskou dohodu o vzájemné podpoře.

Doktor Anton Štefánek nepatřil v první republice k politikům, kteří se jako ministři vyskytovali v několika vládách, přičemž mnohdy měnili i rezorty, v jejichž čele stáli. Jediný ministerský post zastával pouze ve vládě Františka Udržala. Když byl v roce 1929 k rezignaci na funkci ministra školství přinucen Milan Hodža, hledala agrární strana – které podle dohod rezort školství v ministerské radě náležel – usilovně náhradu. Nakonec došla k přesvědčení, že ministrem by se mohl stát dr. Anton Štefánek, který byl po řadu let vedoucím ministerského školského referátu v Bratislavě a opodstatněně byl považován i za osobnost, která se významně podílela na včleňování slovenského, ale podle výukového jazyka v podstatě spíše maďarského školství do školského systému nově vzniklé republiky. Pozitivně byla vnímána především jeho téměř „zakladatelská činnost“ ve slovenském školství. Po vzniku samostatného státu v roce 1918 bylo totiž na Slovensku 3298 maďarských obecných škol, 186 smíšených slovensko-maďarských, ale pouze 140 slovenských! Výběr dr. Štefáneka byl nepochybně ovlivněn také dlouholetou osobní blízkostí k odstoupivšímu ministrovi a skutečností, že by ministerský post byl obsazen nejen politikem reprezentujícím opět agrární stranu, ale současně také i Slovákem. Předseda vlády František Udržal poslal proto dr. Štefánekovi telegram v němž ho vyzval, aby se neprodleně dostavil do Prahy a neopomněl si s sebou vzít černý oblek. Žádný konkrétní či jinak osvětlující důvod pro požadavek okamžitého příjezdu do Prahy adresátovi nesdělil. Dr. Štefánek se až po ohlášení u premiérova tajemníka dozvěděl, že byl povolán proto, aby byl jmenován ministrem školství. Po celou cestu vlakem se pouze domníval, že černý oblek má mít s sebou proto, že někdo významný zemřel a má se účastnit jeho pohřbu. Účinkování v ministerské funkci skončilo pro dr. Štefáneka předčasnými volbami, po nichž se stal ministrem školství Ivan Dérer. Masaryk, který u slovenských ministrů sledoval nejen to, jak vykonávají svoji funkci, ale zda v ní pomohli také rodnému Slovensku, mohl být s prací ministra Štefáneka spokojen, protože to nejdůležitější pro rozvoj školství nespatřoval ve výstavbě moderních budov, ale především v potřebném zvýšení obecné úrovně vzdělanosti v dosud zanedbávaných oblastech (tedy na Slovensku a na Podkarpatské Rusi) a v odstranění již nepřijatelného, ale v těchto oblastech stále ještě přetrvávajícího analfabetismu.

Do vnitropolitického vývoje republiky výrazně za-

sahoval i vzestupný slovenský nacionalismus. Z hlediska vývoje Slováků jako politického národa přitom nebyl ničím nečekaným či zvláštním. Šlo v podstatě o přirozený historický jev, který čechoslovakistická politická scéna nejenže nijak nevítala, ale nebyla schopna na jeho projevy adekvátně reagovat. Štefánek si přitom uvědomoval, že budoucnost republiky může být zajištěna pouze jednotou Čechů a Slováků. Odmítal proto jakékoliv separatistické tendence, které vycházely i z toho, že dřívější strach z maďarizace byl mnohdy vystřídán strachem z počešťování. Jako sociolog považoval myšlenku federace sice za teoreticky zajímavou, ale prakticky neuskutečnitelnou. Nesouhlasil ani s autonomisty prezentovanou tezí, že Slovensko by autonomií hospodářsky posílilo. Narůstající slovenský nacionalismus a snahy po autonomii považoval za výraz určité politické nezralosti Slováků jako národa. V dopisu, který v dubnu 1934 zaslal Jozefu Tisovi, formuloval i vlastní stanovisko k jím požadované autonomii. Použil přitom určitý příměr. Slovensko přirovnal k pacientovi a všechny politické přístupy k léčebným metodám. Autonomii pak v léčbě přirovnal k nejriskantnější metodě, kterým by byl chirurgický zákrok. Štefánek ale byl zastáncem spíše konzervativní léčby. Historickou tragedií jistě bylo, že hegemonem slovenského autonomistického snažení se stala politická síla programově odmítající demokracii a hlásící se k fašizující totalitě. Výrazným představitelem tohoto směru byl především Andrej Hlinka a jím vedená strana. V předvolební kampani v roce 1935 rozpoutala podle Štefáneka „pravý rasový boj Slováků proti Čechům“, což jí přineslo výrazný volební úspěch. Stala se počtem 22 poslaneckých mandátů třetí nejsilnější stranou (agrární strana získala 45 mandátů, sudetoněmecká strana získala mandátů 44). Hlinku přitom Štefánek považoval za jednoho z nejvíce negativních představitelů autonomismu. Nijak se netajil tím, že podle něho nemá Hlinka ani ten nejmenší cit pro státní zájmy a ve svém deníku ho označuje jako „starého gaunera“. Výsledky voleb v roce 1935 proto vnímal jako výraznou prohru zastánců čechoslovakismu a jednotné republiky. Jeho konkrétní reakcí pak byly dopisy premiéru Hodžovi a předsedovi agrární strany Beranovi s tím, aby nebrali hlinkovce do vlády.

Události podzimu 1938, kdy vznikla autonomní slovenská vláda, byly pro dr. Štefáneka velkým politickým i osobním zklamáním. Přímo hovořil o tom, že tím byl „položen revolver na prsa pražské vlády“ a uvědomoval si, že autonomie nemá pouze vnitropolitický, ale i výrazně zahraničně politický přesah. Oslabení a faktickou destrukci jednotného státu považoval za první krok k budoucímu úplnému pohlcení Německem. V říjnu 1938 proto na setkání slovenských poslanců a senátorů vystoupil se svým posledním projevem na politické půdě. Oznámil, že jako stoupenec československé jednoty, který po celý život usiloval o spojení Čechů a Slováků do jednoho národa nyní poznal, že se mýlil, protože vývoj nyní směřuje k svébytnému slovenskému národu. Konstatoval, že ve slovenské politice proto již nemá místo, zřekl se všech funkcí a shromáždění demonstrativně opustil. Slovenský stát, vzniklý 14. března 1939, na něho ale nezapomněl. Již 27. března 1939 byl v rámci tzv. preventivních opatření, realizovaných Hlinkovou gardou, zatčen a několik dnů strávil ve věznici v Ilave. Smyslem tehdy početného zatýkání a dočasného věznění bylo brutální zastrašení možných oponentů, kritiků či dokonce nepřátel nového politického uspořádání a vyvolání pocitu, že jakýkoliv odpor či nesouhlas by byl nejen zbytečný, ale zcela beznadějný a přinášel by jen jejich zkázu. Při propouštění z vězení musel Anton Štefánek podepsat prohlášení „že nebude kritizovat slovenskou vládu a její usnesení“. Po propuštění mohl dále pokračovat v pedagogické činnosti na bratislavské univerzitě, na níž působil již od roku 1937 jako nehonorovaný docent. Podle prohlášení, které musel podepsat při propouštění z vězení, proti slovenskému státu nijak nevystupoval, nestal se ale ani jeho okázalým příznivcem. Vnitřně se vyrovnával s poznáním, že se po celý svůj život při aktivním prosazování česko-slovenské vzájemnosti mýlil a věnoval se pouze svým povinnostem vysokoškolského pedagoga. Ale protože bratislavská univerzita po nuceném odchodu českých pedagogů trpěla výrazným nedostatkem vyučujících s vyššími hodnostmi, byl Štefánek – jako politicky zcela indiferentní, ale odborně zdatný – jmenován v roce 1942 prezidentem Tisem řádným profesorem sociologie. Možná si „vůdce a prezident“, jak zněl jeho oficiální titul, při jmenování vzpomněl i na dopis, který mu před osmi lety poslanec a sociolog Štefánek poslal.

Při pohledu na slovenský stát si je nutné uvědomit i existenci v něm existujících vnitropolitických střetů. Umírněnější křídlo, reprezentované právě prezidentem Jozefem Tisem, bylo ochotno akceptovat i služby někdejších Čechoslováků, pokud od nich nehrozilo výrazné nebezpečí. Radikálové ale požadovali rázné a definitivní skoncování jak s „čechoslovakismem“, tak i jakýmkoliv židovským vlivem. Tisova politika proto byla chápána jako politika menšího zla a jako taková byla i svým způsobem pro řadu občanů přijatelná. Ve veřejném mínění převládal názor, že poměry sice nejsou ideální, ale jsou lepší než kdekoliv v sousedství. Slovenský stát se tak mnoha lidem jevil jako klidný přístav uprostřed válčící Evropy. Zatímco v České republice je záporné hodnocení Jozefa Tisa obecně přijímáno a jeho poválečné odsouzení a poprava jako válečného zločince není nijak zpochybňována, na Slovensku není otázka vnímání a hodnocení Jozefa Tisa jednoznačná. Nijak se nepřipomíná, že se aktivně podílel na deportaci tisíců Židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Mnozí na Tisa vzpomínají spíše s nostalgickým obdivem jako na prezidenta historicky prvního samostatného slovenského státu, přičemž samotnou podstatu tohoto státu zcela přehlížejí. V roce 1991 byla dokonce na Tisově rodném domě v Bytči (pouhých 20 km od hranic České republiky) odhalena pamětní deska s jeho portrétem. Skutečnost, že slovenský stát byl německým satelitem stojícím politicky i vojensky na straně hitle-

rovské Třetí říše, že slovenští vojáci se podíleli již v září 1939 na napadení Polska, obsadili Zakopané s širším okolím a Slovensko se tak již na počátku války stalo prvním – a v té době i jediným! – německým vojenským spojencem, se z širší historické paměti vytrácí. Slovenský stát sice Polsku válku nevyhlásil, armáda se však do útoku proti Polsku zapojila. A v průběhu několika týdnů dosáhla i značných úspěchů, které pak propagandisticky výrazně prezentovala. K nim počítala i 1350 zajatých Poláků, zatímco na své straně uváděla pouze 18 zabitých, 11 pohřešovaných a 46 zraněných vojáků. Vojenské tažení slovenské armády proti Polsku bylo uzavřeno počátkem října slavnostní vojenskou přehlídkou v Popradě. Aby slovenská přítomnost na protipolském tažení byla patřičně zdůrazněna, tak byla řada účastníků vyznamenána nově zřízenými řády: Slovenským válečným křížem a Pamětní medailí Javorina-Orava. Slovenskou vojenskou pomoc ocenil i Adolf Hitler, který udělil slovenskému generálu Čatlošovi železný kříž. A protože se při celém protipolském tažení ukázalo i to, že vojenská mluva a povely jsou ve slovenské armádě stále ještě příliš poplatné češtině, bylo zahájeno výrazné poslovenšťování vojenské mluvy za přímé pomoci Matice slovenské.

PhDr. Anton Štefánek, který v tomto státě žil, se po svém jmenování profesorem věnoval pouze pedagogické činnosti, výchově prvních slovenských sociologů a vědecké práci. V roce 1944 dokončil obsáhlou syntetickou monografii Základy sociografie Slovenska. V ní soustředil svoji pozornost na sociologii venkova, inteligence a byrokracie, obsáhle se zabýval otázkami demografického vývoje, objektem jeho širokého zájmu byly i otázky duchovní kultury a ekonomické struktury Slovenska. Dospěl přitom k poznatku, že každý národ chce být politicky nezávislým a samostatným státem, ale při této snaze se jeho nacionalismus stává složitým problémem, protože není možno národy oddělit přesnými geografickými hranicemi. Současně poukazoval i na to, že velmi specifické jsou obzvláště slovenské periferní regiony, protože jádrem země jsou málo ovlivňovány a historicky fungovaly vždy jako zprostředkovatelé kontaktů se sousedními státy. Nepochybně skutečnost, že ve válečných letech se věnoval pouze svým akademickým povinnostem bez jakéhokoliv přesahu do politických či slovenským státem řešených otázek, přispěla k tomu (jistě spolu s oceněním známosti jeho výrazně československého smýšlení a odborné publicistiky v letech předmnichovské republiky), že při poválečném nedostatku slovenských vědeckých pracovníků a akademiků se stal rektorem bratislavské univerzity. Do politického života již v poválečném období nezasahoval a v roce 1949 odešel definitivně do důchodu. Poslední roky svého života strávil u své dcery ve Žiari nad Hronom, kde v roce 1964 zemřel.

Zdroje:

PEKNÍK Miroslav a kolektiv: Dr. Anton Štefánek–politik, žurnalista a vedecký pracovník, 1. vydání, Bratislava 2020, 405 stran, ISBN 978-80-224-1818-8
Pať rokov slovenského školstva, Bratislava 1944, 711 stran
RYCHÍK, Jan : Češi a Slováci ve 20. století, Spolupráce a konflikty 1914-1992, 2. vydání, Praha 2015, 677 stran, ISBN 978-80-7429-631-4
TURČAN, L. : Anton Štefánek - vedec, politik, novinár, 1. vydání Bratislava 2011, 284 stran, ISBN 978-80-85544-71-8

FRANTIŠEK MORKES

MASARYK DO ŠKOL

Spravedlnost a Tomáš Garrigue Masaryk

Kde pramení notoricky známá věta „Tomáš Garrigue Masaryk zasloužil se o stát“, jaký měl T. G. M. vztah k literatuře a jak důležité pro něj bylo Národní obrození? Dnes se vám pokusím přiblížit průběh vzniku samostatné Československé republiky, jaké zásluhy má na něm sám Masaryk a význam těchto událostí pro české dějiny a vývoj novodobého českého státu.

Důkazem výjimečnosti, sečtělosti a poctivosti Tomáše Garrigue Masaryka je mimo jiné i fakt, že za svými názory, jež mu přinesly nemálo kritiky a byl za ně mnohdy odsuzován, si vždy stál pevně za každých podmínek. Tvorbu a vývoj jeho odpovědí na složité otázky, které soužily velkou část společnosti tehdejší doby, dokázal ovlivnit málokdo, dokázalo ovlivnit máloco, poněvadž hlásal opravdu jen ta tvrzení, s nimiž naprosto souhlasil. Jako názorný příklad uvedu jeho postoj k otázce, jež je původem drtivé většiny nejen válečných konfliktů dějin, zejména středověku a raného novověku, a tou je náboženství. Masaryk byl už od dětství veden ke katolicismu. Díky jeho matce, Terezii Masarykové, si v sobě vypěstoval určitý intimní vztah k

bohu, který mu posloužil jako jistý základ pro jeho stavbu a rozvoj. I přestože jeho rodina byla vyznání katolického, dokázal Masaryk, skrz veškeré okolní vlivy, najít odpověď tu, se kterou se nejvíce sám ztotožnil. V náboženské otázce zohledňoval hlavně etiku a morálku, měl tedy s katolickou církví, řekněme, problém – byl totiž člověkem vzdělaným v oblasti historie a věděl tedy o obrovské nespravedlnosti (např. prodávání odpustků, téměř nulovou toleranci jakékoliv jiné víry, nespočet vražd a neustálé pronásledování – třeba Bartolomějská noc aj.), které se v průběhu dějin dopouštěla. Daleko sympatičtější mu byly tradice protestantské, tedy můžeme říct učení Mistra Jana Husa-husitství. Padne-li zde zmínka o husitské tradici, nemyslím tím období od událostí patnáctého století po bitvu na Bílé hoře, nýbrž právě od roku 1620. Tuto husitskou tradici totiž dnes vnímáme jako velmi důležitou v kontextu formování Českého, Česko-slovenského národa v druhé polovině osmnáctého století. Tohle období českých dějin označujeme jako „Národní obrození", jak ho ostatně pojmenoval sám Tomáš Garrigue Masaryk.

Touha Čechů a Slováků po samostatnosti národa a jeho emancipaci v rámci rakouské monarchie začala vzkvétat již v období po bitvě na Bílé hoře. Roku 1627 bylo vydáno Obnovené zřízení zemské a došlo tedy ke zrovnoprávnění německého jazyka s tehdejším jazykem českým. Následná germanizace společnosti začala mnohé měnit. Zatímco čeština byla čím dál více utlačována, němčina se pomalu ale jistě stávala úředním jazykem (pravděpodobně i vlivem německé šlechty, která proudila do Čech po roce 1620). Jako jeden z prvních se německému jazyku postavil Bohuslav Balbín s dílem *„Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého"* a k němu se následně přidala velká spousta nám dnes již známých „obrozenců". Habsburská rozpínavost pomalu vrcholila. Josef II. spolu s vydáním Tolerančního patentu a zrušením nevolnictví nepřímo zničil neskutečné množství české literatury, čímž nově rašící národ utrpěl obrovskou ránu. Germanizace zároveň nebyla na ústupu. Češi potřebovali najít sílu, semknout se a společně si národ uhájit. A dle Masaryka byl ten prostředek, díky němuž se lidé spojili a našli v sobě toho revolučního ducha právě husitství, jakožto vyobrazení určité vůle, opravdové síly, dodržování morálních hodnot, upřednostňování spravedlnosti, toho, že nic není nemožné a (jak jsem zmiňovala na začátku) toho, že je potřeba stát si za svým názorem pevně a nekompromisně. Vzhledem k situaci, která v té době panovala Evropě, kdy se k revolucím schylovalo nejen na území Česka a Slovenska, začali opravdu Češi za svůj jazyk bojovat. Národní obrození byl téměř třičtvrtě století dlouhý proces, proto bývá rozdělen do tří fází.

Počáteční fáze, nazývána jednak „obranná" a jednak „Dobrovského", probíhala v letech 1775-1805. V této době šlo obrozencům hlavně o hledání, vymezování pojmu „vlastenectví", prvotní vzlyky, litování nad stavem jazyka. Lidé toužili po rakousko-českém vyrovnání a opovrhovali reformami Josefa II. Mezi nejvýznamnější osobnosti této doby řadíme třeba historika Františka Martina Pelcla, divadelníky Václava a Karla Tháma nebo třeba Václava Matěje Krameria, dobového žurnalistu a vydavatele Vlasteneckých novin, které sloužily jako důležitý informační prostředek pro český lid. Vůdčí osobností této fáze byl Josef Dobrovský, který byl paradoxně ohledně obrody skeptický a pesimistický. Napsal např. dílo *„Zevrubná mluvnice jazyka českého"*, které bylo sice psáno německy, ale de facto položilo základ nové spisovné češtiny. Nejen v tomto díle se inspiruje obdobím veleslavínským (období prudkého rozvoje literatury na našem území, cca 1520–1620) – hodně z něj čerpá i při psaní Dějin českého jazyka a literatury.

Fáze druhá, 1805–1830, již známe také pod jmény „ofenzivní" a „Jungmannova", se vyznačovala hlavně velkým zájmem o jazykové šíření a rozvíjení. V této době vznikala česká odborná terminologie a čas byl věnován i snaze o vzbuzení zájmu o českou minulost. Odehrál se zde také spor o Rukopisy. Rukopis královédvorský pocházel údajně ze 13. století a obsahoval soubor 14 básní oslavujících naši hrdinskou minulost, hlavně tedy vítězství nad Němci. Rukopis zelenohorský byl prý ještě starší, tentokrát ze století 10., a v něm byl představen slavný Libušin soud. Tyto texty měly sloužit jako jakýsi důkaz toho, že česká historie existuje a že to není pouhý výmysl, a zároveň měly upevnit tehdejší nenávist ke všemu německému. Jádrem sporu bylo podezření z falzifikace těchto dokumentů. Údajnými autory byli Václav Hanka a Josef Linda. První pochybnosti měl už již zmíněný Josef Dobrovský, ale přehlušila jej obrozenecká touha a moc Františka Palackého – rukopisy tak sloužily v podstatě po celou dobu obrodu. Spor vyvrcholil až ke konci 19. století, kdy mnoho významných osobností mnoha profesí předložilo přesvědčivé důkazy o nepravosti rukopisů – mezi nimi i Masaryk. Ten, i přes jeho pozitivní postoj k Národnímu obrození a vlastenectví, zas a znovu prokázal jeho smysl pro spravedlnost tvrzením, že česká historie, kultura by se neměla opírat o faleš a podvod. Působení Masaryka v čele tohoto rukopisného boje mělo veliký vliv na veřejné mínění o něm. Nejenže muselo být odsunuto jeho jmenování profesorem pražské univerzity, kritika byla tak ostrá, že byly v tisku zveřejňovány útočné básně a texty mířené

přímo proti němu. *„Vás věru nezrodila matka česká, spíš netvorná, zlo sálající saň, jež nad hlavou nám perutěmi pleská a stále žádá krve naň.“ „Jdi k čertu, ohavný zrádče, přimkni se se svou pochybnou duševní troškou a se svou mravní mizerií, ke komu chceš. Jen neopovažuj se už ani užívati našeho posvátného jazyka a pokáleti jej svým podlým duchem a otravným dechem. Jdi, přimkni se k nepříteli, jemuž sloužíš. Zapomeň, že jsi kráčel po české půdě. My tě z našeho národního těla vylučujeme jako šerednou hlízu. Jdi, utec z této svaté země, než se pod tebou otevře, aby tě pohltila.“* Masaryk ale unesl i tuto kritiku a dále pevně hlásal nepravost rukopisů. Vyvrcholením obrození byla poslední,

Třetí fáze, taktéž „Palackého“, trvající od roku 1830 do roku 1848. Tento rok je považován za revoluční rok, tzv. Jaro národů, kdy probíhaly revoluce po celém evropském kontinentu. Začalo na Sicílii, prohnalo se přes Francii a celou Evropu až do Uher, kde ovšem byla poslední revoluce potlačena. Ani Česku se ovšem tato „nákaza“ nevyhnula. Národní obrození už bylo celostátním hnutím a rozšiřovalo se politické uvědomění, vznikala otázka národní svobody a bojovalo se za politická práva. V červnu 1848 také proběhl v Praze tzv. Slovanský sjezd, který měl sjednotit všechny Slovany žijící v rakouské monarchii. Předsedou této akce nebyl nikdo jiný než František Palacký. Na sjezdu byly projednávány otázky panslavismu a austroslavismu, Slováci a Rusíni žádali o uznání jejich národů, ale jediný dokument, který na sjezdu schválili byl *„Manifest sjezdu Slovanského k národům Evropským“*, jehož hlavní myšlenka bylo tedy právo na sebeurčení národů. Sraz byl totiž 12. 6. přerušen kvůli propuknutí pražského červnového povstání. Slovanský sjezd nebyl nikdy ukončen a povstání bylo potlačeno velitelem pražské jednotky – generálem Alfredem Windischgrätzem. Za definitivní konec téměř sedmdesáti pěti letého tvoření národa považujeme propuštění rakouského ministra Alexandra Bacha v roce 1859 a obnovení parlamentarismu a poté vydání Únorového patentu, kdy byl systém změněn na konstituční monarchii. Císař František Josef totiž vládl úplně odlišným způsobem než jeho předchůdce, Ferdinand Dobrotivý. S budoucnosti českého státu to tedy nevypadalo nejlépe.

Na konci tohoto období českých dějin bylo Tomáši Masarykovi asi 10 let a přesto ho natolik ovlivnilo, že vlastně ono ho hnalo k boji za vznik republiky v roce 1918. O jeho názoru na celé obrození se dozvídáme v knize *„Česká Otázka“*, kterou vydal v roce 1895. Jde především o analýzu celého dění a snahu o edukaci tehdejších občanů. Byl překvapen, s jakou samozřejmostí přijímá lid veškeré protiněmecké a nacionalistické zprávy, které mu předává tisk. Ján Kollár označil tuto situaci za „…problém malého národa“. Právě tvorba Jana Kollára měla na Masarykův postoj k humanismu a nacionalismu velký vliv, byť byl soustředěn spíše na německé pojetí, kdežto Masaryk, s prioritami v oblasti morálky zastával spíše pojetí anglické. Hodně se v tomto díle věnuje také humanitě, jež pro něj byla základem, z nějž vzniká celé jeho myšlení. Vnímal ji jako nejvyšší formu lidskosti a vzájemného respektu mezi lidmi. Jeho slovy: *„Lidstvo hledalo základy přirozeného náboženství, přirozeného práva a mravnosti, přirozeného stavu společnosti a státu. Humanitní ideál je ideálem přirozeným, novým proti historicky danému (ideálu) starému“. Humanita měla dle něj pozvednout český národ, ovšem vyhýbaje se jakýmkoliv násilným prostředkům. „Humanitní ideál … má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický… Humanita znamená nám náš národní úkol…Humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.“* odkazuje tímto Masaryk právě na Jana Husa a osobnosti českého Národního obrození, které veškerou svojí snahou potlačovaly jakékoliv formy absolutismu. Přenesením teorie humanity do praxe byla podle Masaryka demokracie, což, jak dnes víme, je základní prvek republiky.

A v souvislosti s touto Tomášovou praxí se můžeme nyní plynule přesunout k vzniku samostatného Československa. Vše začíná vypuknutím 1. světové války úspěšným atentátem na arcivévodu Františka Ferdinanda D´Este, někdejšího následníka rakousko-uherského trůnu, a jeho ženu, Žofii Chotkovou v Sarajevu, proveden skupinou srbských atentátníků, v jejímž čele stál Danilo Ilić. Rakousko-Uhersko na tuto událost reagovalo vypovězením války Srbsku, což František Josef I. oznámil svým občanům v manifestu *„Mým národům.“* Postupně se do konfliktu začaly zapojovat ostatní země. Zatímco Německo a Uhersko podlehlo bojechtivým nadšením válčit pod nadvládou tzv. Trojspolku (spolek Rakouska-Uherska, Itálie a Německého císařství), České země se k celé situaci stavěly neutrálně, už jen proto že lid nechtěl bojovat proti svým bratrům, slovanským Rusům a Srbům. Válku vedli tedy nuceně. Čechů a Slováků, kteří by svoji nespokojenost v monarchii projevovali myšlenkami samostatnosti, bylo jen málo.

Tento rozdíl v postoji k válce zpozoroval i sám Masaryk, který byl zrovna na dovolené v Sasku. Jeho původní postoj o možnosti reformování Rakouska-Uherska na moderní federaci s jednotlivými autonomními státy se v důsledku akcí a chování tehdejší vlády, se kterými nesouhlasil, překlenul k prosazování Československa jako samostatného demokratického státu. Vydal knihu „Nová Evropa: Stanovisko slovanské“, v níž rozpravuje o boji proti monarchii, a zároveň pronáší prvotní myšlenku, která později posloužila při vývoji Evropské unie – myšlenku Evropy jako federaci demokratických států. Masaryk na podzim 1914 odjel do západní Evropy, aby mohl poklidně pracovat na nezbytnostech pro vznik ČSR. Zatímco doma hoří válka, Masaryk cestuje po světě. Z prosincové Itálie se přesunul do Švýcarska, konkrétně do Ženevy, kde si citátem *„Odsuzujeme násilí, nechceme a nebudeme ho užívat. Avšak proti násilí budeme se hájiti třeba železem.“* získal tamní obyvatelstvo. Potom působil ve Francii, kde se v Chamonix setkal s Milanem Rastislavem Štefánikem, dalším mužem, pro stát vskutku důležitým. Hlavní orgán českého domácího odboje se jmenoval Maffie,

právě podle Masarykova obdivu k utajení a systému té sicilské. Tomáš Garrigue Masaryk jednoduše cestoval po světě a přesvědčoval spojence, významné osobnosti tehdejších velmocí, k uznání samostatnosti toho malého státu v srdci Evropy. Do Česka se ale vrátit nemohl, byl na něj vydán zatykač. V září roku 1915 za Masarykem do Francie odcestoval Edvard Beneš, a zanedlouho se k nim připojil i Štefánik, Masaryk pak ovšem odcestoval do Londýna, kde jednak přednášel o slovanství na King´s college, a jednak pracoval na své publikaci o vztahu k Rusku. Díky dokonalým spojkám dostávala tato „svatá trojice" tajné informace a špionážní postřehy. TGM cestoval po světě a přesvědčoval významné osobnosti tehdejších velmocí, aby uznali samostatnost toho malinkého státu v srdci Evropy. Masaryk se pak přesunul i do Ruska poté co zjistil, že touhu po odboji probudil i v Češích a Slovácích kteří se zatím k myšlence samostatnosti stavěli pasivně, a to vedlo ke vzniku tzv. Československých legií, kdy čeští a slovenští vojáci, kteří měli původně bojovat na straně trojspolku na východní frontě s Ruskem, tedy stranou dohody, se dobrovolně nechali zajímat nebo rovnou přebíhali k „nepříteli". V Rusku si tak z těchto vojáků Masaryk vybudoval cca padesátitisícovou armádu, a těšil se stále narůstající oblibě ve společnosti. Vysloužil si jména jako „tatíček" nebo „gospodin prezidënt".

Situace v Evropě hrála Masarykovi do karet. Zemřel totiž František Josef I. a Karel I., který se tím dostal na trůn, byl k Čechům a Slovákům daleko vstřícnější. Rakousko-Uhersko si prožívalo nejen vnitřní krizi, ale i válku mělo téměř prohranou a k tomu pomalu kolabovalo i jeho hospodářství. 30. května 1918 byla uzavřena Pittsburská dohoda, která pojednávala o spojení Čechů a Slováků v jeden stát. Bohužel se jednalo pouze o prohlášení, nikoliv zákon. 14. října proběhla v Česku stávka proti vývozu strategických surovin z Čech, a ještě ve stejný den byl oznámen vznik Prozatímní vlády Československa. Tu netvořil nikdo jiný, než naše „svatá trojice". Tomáš Garrigue Masaryk jako předseda vlády, Edvard Beneš jako ministr zahraničí a Milan Rastislav Štefánik jako ministr vojenství. Rozpadu Rakouska-Uherska se Karel I. naposledy snažil vyvarovat vydáním Manifestu, kde přijal podmínky přeměny své monarchie na federaci autonomních států, ale bylo pozdě. Prozatímní vláda už byla téměř všemi ostatními západními uznána jako oficiální. Posledním, vytouženým, finálním dokumentem, který hlásal nezávislost, hranice, práva občanů a ochranu národnostních menšin ČSR, byla Washingtonská deklarace. Její autor, TGM, ji sepsal v Americe a předložil prezidentu Wilsonovi. Zanedlouho byla deklarace vydána v Paříži. USA s Rakouskem-Uherskem odmítalo nadále diskutovat, vzhledem k tomu, že samostatnost ČSR uznalo a toto důležité jednání tak přenechalo právě Prozatímní vládě. Po vydání Andrássyho nóty, kde byl de facto potvrzen rozpad rakouského císařství, byl boj u konce. 28. října podepsalo pět nejdůležitějších mužů petici o vzniku samostatného Československa. Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár. Věta Isidora Zahradníka, která symbolizuje myšlenky Čechů a Slováků při státním převratu, věta, po které všem běhal mráz po zádech, zkrátka věta, která opravdu znamenala svobodu, zněla: *„Jsme svobodní. Zde u stupňů pomníku českého knížete svatého Václava přísaháme, že chceme této svobody se státi hodnými, že ji chceme hájiti i svými životy."* Vlády se ujal Národní výbor, a 14. listopadu byl prvním československým prezidentem zvolen Tomáš Garrigue Masaryk. Muž, který svou perfektní zahraniční politikou, diplomacií a reprezentací získal přízeň spojenců. Muž, který dokázal že spravedlnost je opravdu důležitá. Muž, díky němuž se nebáli za nás bojovat ostatní významné osobnosti. Inspirace svobody, rovnoprávnosti, demokracie a republiky. Muž, který se zasloužil o stát. Tato slova byla uzákoněna 6. 3. 1930 jakožto *„Lex Masaryk"*. Už tehdy si lidé uvědomovali, jak důležité byly všechny jeho akce, konání a činy. Jeho myšlenky nejsou zahaleny rouškou minulosti, nýbrž se dnes stávají realitou. Takový postoj k morálce, humanitě a mezilidským vztahům, jako měl Masaryk hledáme dnes jen těžko. A ještě složitější je najít někoho, kdo si za svými idejemi stojí tak pevně, jako on. Někoho tak nadčasového. A hlavně – někoho, pro koho má spravedlnost stejnou váhu.

MONIKA SMOLÁNOVÁ

Poznámka:

Slečna Monika Smolánová z gymnázia a střední průmyslové školy elektrotechniky a informatiky ve Frenštátu pod Radhoštěm obdržela v roce 2023 za tuto svojí práci MIMOŘADNOU cenu. Vedoucím práce byl pan Mgr. Jakub Volný.

Zdroje:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Tomáš_Garrigue_Masaryk https://www.dejepis.com/kapitola/vznik-ceskoslovenska/
https://www.dejepis.com/ucebnice/ceske-narodni-probuzeni/
Česká Otázka, Tomáš Garrigue Masaryk, 1924
Z bojů o rukopisy, Tomáš Garrigue Masaryk, 1886-1888
Hovory s T. G. Masarykem, Karel Čapek, 1990
Masaryk a Legie, Vratislav Preclík, 2019

Věčný Václav Havel

V našich třech posledních číslech časopisu ČAS. (143-145) jsme uvedli některé vzpomínky na jednoho z hlavních zakladatelů Masarykova demokratického hnutí, který bývá často srovnáván, a to nejen ve studentských pracích soutěže „Masaryk do škol“ se zakladatelem Československa a prvním jeho prezidentem Osvoboditelem. Velký český spisovatel Karel Čapek v den skončení jeho pozemské pouti zveřejnil v Lidových novinách[1] emotivní příspěvek nazvaný „Věčný Masaryk“, hodnotící jeho osobnost „sub specie aeternitatis“. Je tam skryta Masarykova otázka (kterého autor dobře znal) navozující problém, zda je možné milovat Boha, jehož jsi neviděl, více než svého bližního. I TGM měl své vzory, oblíbené osobnosti (Dobrovského, Kollára, Palackého, Havlíčka, Komenského, krále Jiříka a Karla i svatého Václava – vzhledem k humanitě)[2] s nimiž se v životě setkal, či nesetkal a setkat nemohl. Proto jsme si vážili při psaní o TGM toho, že krom literárních pramenů a zobrazení, mohli jsme jej poznávat z věrných fotografií i filmových záběrů. A nejen proto máme raději Masaryka (jako humanitního demokrata) než např. Komenského, bez ohledu k jejich světovému významu a jejich činům. Nyní máme v základech MDH osobnost, s níž jsme jednali, podali si ruce, připili si na zdraví, nechali si poradit. Pokusme se po vzoru Čapkova článku[3], i když s větším časovým odstupem, posoudit jeho význam z našeho pohledu a „z hlediska věčnosti“.

Nutno si s Karlem Čapkem povzdechnout, že všechno dějinné, ať jsou to činy sebevětší, zůstává časné, dočasné. A samy dějiny se mění dějinami, skutky zapadají nebo rostou podle svých následků, okolností, nebo v paměti lidské. Dnes mezi miliony informací v počítačových úložištích či databázích. Jediné neměnné, jediné nad čas a nepřehodnotitelné je, jakým byl člověk člověkem, jakou byl duší. Dle Karla Čapka i Miroslava Halíka dějinný Masaryk poroste, pokud národ československý bude mít štěstí žít a tvořit své vlastní dějiny. Zamysleme se i po osobních zážitcích a zkušenostech, dá-li se něco podobného vyslovit i o národu českém a Václavu Havlovi. Není pochyb, že vedle Masaryka dějinného stojí a musí nám stát „Masaryk věčný“, duch či duše, člověk, osobnost – jmenujme to jakkoliv – je to právě to nesmírně lidské, co se skončením pozemské pouti na světě zaniká, a přeci jediné je nad čas. Pro všechny věky jsme, jací jsme, a všechny dějinné převraty nemohou změnit nic na tom, co se v nás nazývá duše. A v nesmrtelnost lidské duše i v to, „že se vše někam zapisuje a existuje něco, co nás přesahuje“ věřili oba i jako prezidenti.

Stále všichni žijeme z odkazu TGM při vzniku republiky a uspořádání Nové Evropy a nadčasové jsou i jeho myšlenky. Z toho vyplývá i známost obou osobností ve světě.[4] A nakonec i hodnocení „sousedů“. Václav Havel i jako prezident byl mužem nekonvenčním s velice vytříbeným smyslem pro recesi a prosazení vlastního názoru. Tato vlastnost z něho dělala neotřeleho, originálního (lidového) prezidenta, který se netajil tím, že je ve svém úřadu jen dočasně a toliko omylem, tedy zastává úřad jen proto, že ho k tomu přemluvili kamarádi. S tím vykonal i známé návštěvy Spojených států.[5]

Svým vzděláním i profesí byl Tomáš Garrigue Masaryk filozof, Václav Havel jím být nechtěl, jeho výklad v textech obvykle nepostupuje „rigorózní cestou“, dotýká se však mnohdy zásadních témat filozofických (moc, mravnost a morálka, transcendence, volnost – svoboda, rovnost, bratrství aj.), eklekticky, bez snahy o vytvoření samostatné školy. Navazoval tak nejen na T. G. Masaryka, Emanuela Rádla, Josefa Šafaříka (11. 2. 1907 – 23. 4. 1992), ale také Jana Patočku, od něhož přejímá základy tradice fenomenologické filozofie. A ty se dají „vystopovat“ i v díle T. G. Masaryka. Havlovo myšlení „o světě“ bylo také ovlivněno ranými texty filozofa Václava Bělohradského (např. Krise eschatologie neosobnosti, 1982).

A připojme k hodnocení ještě stručné osobní vyjádření jeho kancléře „z rodu Masarykova (a Slavíčkova)“ dr. Ivana Medka[6]: „Je to nejlepší šéf na světě“. Při srovnávání Čapkových evaluací pro TGM ve vztahu k Václavu Havlovi přidržme se zde všeobecného gnoseologického schématu s kompenzací a redukcí, tedy stručně řečeno: „Od živého nazírání k abstraktnímu myšlení a otamtud zpět k praxi“. Taková je cesta pravdivého poznání i Masarykova noetika (proces poznání). Ač Tomáš Masaryk i Václav Havel zastávali v rámci kategorizace více hlavních rolí, svou duši měli (mají) celistvou – jedinou. Moudrost, duševní velikost obou,

[1] Věčný Masaryk, Lidové noviny 14. září 1937.

[2] Karel Čapek. Hovory s T. G. Masarykem, Fr. Borový, Čin, Praha 1946.

[3] Karel Čapek. Čtení o T. G. Masarykovi, uspořádal Miroslav Halík, 2. vydání, Česká expedice ISBN 80-85281-53-8, 1998, s. 179–180.

[4] Miloš Rýc. „Zpověď tajemníka (Ve službách Dagmar Havlové a Václava Havla)“, 206 s., Rybka Publishers, podzim 1999, ISBN 80-86182-26-6. S 82.

[5] Tamtéž S. 103–104.

[6] Vratislav Preclík. Masaryk a legie, 1. vydání, vázaná kniha, 219 str. - vydalo nakladatelství Paris Karviná, Žižkova 2379 (734 01 Karviná) ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2019, ISBN 978-80-87173-47-3

Z předání Čestné medaile T. G. Masaryka panu prezidentovi Václavu Havlovi na Pražském hradě 22. května 1997. Předává PhDr. Emil Ludvík (tehdejší předseda MDH), za ním jeden z místopředsedů JUDr. Josef Patejdl, vpravo paní Hana Koželuhová Sládková, někdejší tenisová mistryně světa, členka hlavního výboru MDH. Zdroj: Archív MDH

vysoká a přísna mravnost, ano, to vše je pravda[7], ale je v nich něco nad to, něco vzácnějšího a půvabnějšího, něco jako zvláštní a nevýslovná milost[8]. Bylo to něco tak neskonale prostého a téměř naivního, byla to taková samozřejmá ryzost, neporušitelná vnitřní čistota, snad můžeme napsat dle Karla Čapka o obou – byl to boží člověk. Mohl si někdy pohovět a jindy upnout v jednostrannost; ale pořád zůstával člověkem „svatým", mužem spravedlivým a prostým, v němž bylo jasno a nepochybno. Uveďme krásné přirovnání Čapkovo: „Někdy byl jako veliký chrám a jindy jako selská kaplička v polích, ale vždycky v něm sídlil Bůh." Z Masarykových státnických činů z hlediska věčnosti možno uvést představu, kterou rozvíjel a zapsal již v průběhu svých pohnutých dní za Velké války. V díle Nová Evropa Masaryk mimo jiné zmiňuje významné postavení Čech v Evropě, co se týče geografických podmínek. Češi jsou podle něho národ, který stojí v cestě pangermánským plánům typu osa Berlín – Bagdád. Jsou totiž nejzápadnějším národem ze skupiny tzv. malých národů střední a východní Evropy, který vyčnívá do Německé říše. Přestože Masaryk vnímá stát jako vyvrcholení osamostatnění národa, ví, že v nově vzniklém československém státě budou početné menšiny, hlavně pak menšina německá. Staví se proti návrhu Dr. Julia Grégra postoupit některá území na severu Čech Německu, jelikož v těchto územích žije jen malé množství Čechů. Tento postoj ospravedlňuje upozorněním na početné české menšiny v Dolních Rakousích a ve Slezsku. Větší stát je dle něj „ekonomičtější". Klade si otázku: „Co jest správnější – aby více než devět milionů Čechů a Slováků bylo pod vládou Němců, či aby tři miliony Němců byly pod vládou Čechoslováků?" Tento problém Václav Havel v době jeho prezidentského působení již neměl, v čase, kdy o samostatnosti Českého státu zakotveného do nové demokratické Evropy nebylo možno pochybovat. T. G. Masaryk byl toho názoru, že samostatný československý stát bude ještě bohatší, než byly Čechy před vypuknutím Velké (1. světové) války. Zmiňoval hospodářskou vyspělost českých zemí oproti jiným provinciím rakouského mocnářství. Zároveň si uvědomoval současnou nevyspělost a zaostalost Slovenska. Viděl v něm však potenciál ve zprůmyslnění a využití jeho surovin pro československý průmysl. I tato otázka byla u Václava Havla, rozdělením Československa, přestože tomuto řešení nebyl vůbec nakloněn, vyřešena. Snad i to bylo vedeno řízením Božím a Bůh v základech našeho státu zůstal. Oba prezidenti, Havel i Masaryk, dovedli řešit otázky národnostní racionálně, bez předsudků. Jsou pro nás symbolem demokracie i demokratické snášenlivosti[9]. Vyrovnávají se s faktem, že demokratické instituce jsou jak příčinou, tak i důsledkem kulturní rozmanitosti a společenského pluralismu. Jakmile je jednou ustavena svoboda, rozmnožují se hospodářské zájmy, kulturní názory, národnostní „smíšeniny" i náboženské odlišnosti ve stále širší rozmanitosti. Jakmile byla rozbita náboženstvo-kulturní jednota, daly se do pohybu všechny různící síly a staly se dynamickými. Složitost moderní technické civilizace však znemožňuje, aby byly převedeny zpět do úzkých mezí vynucené jednoty. Demokracie musí nalézt způsob, jak jim umožnit vlastní vyjádření, aniž by tím byla zničena jednota a život společnosti. Uveďme tři základní přístupy k problému náboženské a kulturní rozmanitosti v západním světě, kam jsme za Masaryka patřili a patříme již i dnes. První přístup je náboženský, při němž se usiluje, aby náboženská rozdílnost byla přemožena a aby byla znovuzřízena původní kulturní jednota[10]. Druhý, světský, se snaží dosáhnout kulturní jednoty popřením tradičních historických náboženství. Třetí, náboženstvo-tolerantní, který se snaží uchovat náboženskou životnost v rámci náboženských rozdílů (blízký oběma našim prezidentům). Náboženská pokora je v dokonalém souladu s předpoklady demokratické společnosti. Hluboké náboženství musí rozeznat rozdíl

[7] Václav Havel byl jako spisovatel svou povahou esejista; zpočátku šlo především o texty o divadle a literatuře, brzo (kvůli totalitním společenským podmínkám na jedné straně a vlastní zodpovědnosti, poctivosti a **snaze hledat pravdu** na straně druhé) se v textech zákonitě začaly objevovat i úvahy nad společenskou situací, později (1967–1968, normalizace, Charta 77) politické texty převažují, včetně dopisů. Světově proslulá jsou však jeho dramata v duchu absurdního divadla.

[8] Katolík K. Čapek dodává: „snad to bylo to, čemu bychom jazykem poněkud dětským řekli svatost. Boží člověk, až do té prostoty; krajně pravdivý, ale bez netolerance, opravdový, ale bez pedanterie, cudný, ale plný lásky." Byl tak naplněn tou milostí, že nic lidského ji nemohlo porušit.

[9] Reinhold Niebuhr. Synové světla a synové tmy. Kritika a ospravedlnění demokracie. Vydal Jan Leichter v Praze. S 142-234. 1. vydání Praha 1947

[10] John A. Ryan, Francis A. Boland. Catholic Principles of Politics. S. 314–321. L. 1946

mezi božským majestátem a lidskou stvořeností, mezi bezpodmínečným charakterem všeho Božího a mezi podmíněným charakterem všeho lidského podnikání. Dle křesťanské víry je pýcha, která se snaží skrývat podmíněný a konečný charakter všeho lidského úsilí, již sama „kvintesencí hříchu“. Náboženská víra (dle Masaryka necírkevní) by proto měla stálým zdrojem pokory, povzbuzující občany, aby mírnili svou přirozenou pýchu a dosahovali slušného vědomí relativity svých vlastních formulací i té nejposlednější pravdy. Měla by učit, že jejich náboženství je nejpravdivější, uznává-li prvek omylu a hříchu, konečnosti a nahodilosti, který pronikne do formulace i té nejvznešenější pravdy. Excelentní obhájce Masaryka někdejší ministr kultury, častý návštěvník výstav Masarykova demokratického hnutí v roce 1993 (Malíř Herbert Masaryk) a zejména 1995 (T. G. Masaryk, člověk a umění) Pavel Tigrid, který nám dával v neformálních rozhovorech T. G. Masaryka za vzor nejen v otázkách demokracie a víry v jedné ze svých knih (Průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu) napsal, že vidí vzpřímenou postavu Masarykovu na cestě daleko před námi. Diskutovali jsme s ním, neb inspirující text v publikaci byl vytvořen na základě jeho živého snu. I mnozí z nás měli již zkušenosti z živým snem, nejen o TGM (s nímž jsme se v pozemském životě minuli), ale i Václavu Havlovi, s nímž jsme měli tu možnost v devadesátých letech poměrně často diskutovat. A tak nelze opomenout jeho slavnou nadčasovou větu z listopadového plakátu OF, že **„Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí“** a obecné připomenutí, že bychom měli prezidenta Masaryka méně zbožňovat a více studovat i když sepsal a vydal více než 150 publikací.

Václav Havel byl však bojovníkem za demokracii a svobodu nejen jako vůdčí osobnost sametové revoluce, československý a český prezident, jak mi potvrdil i pan Miloslav kardinál Vlk[11], když jsem měl příležitost jemu poděkovat za pěkný příspěvek do ČASu v prostorách Pražského hradu, jenž zdůraznil jeho předlistopadovou „práci drobnou“, jež nám byla v těžké době normalizace oporou a cestou. Ta mu „vynesla“ více než pětileté věznění totalitním režimem, když odmítl ustoupit do nabízeného exilu (emigrace). Nabízí se tu sub specie aeternitatis „já jsem cesta, pravda a život“, když i český filozof Emanuel Rádl zdůrazňoval Masarykův život[12], jako zásadní příklad nám, nejen z hlediska českých dějin. A víme, že boj za pravdu a demokracii nebývá lehký. Je nutné zde zdůraznit, že Václav **Havel čelil zlu vždy s odkrytým hledím**. Při tomto boji nenásilím dostaví se „odměna“ zpravidla ihned. Také Jan Palach uváděl, že lze bojovat jen proti tomu zlu, na které „právě stačím“. Připomeňme též Masarykovo „Knowledge is Power“ (tedy „Vědění je moc“) a také „Nic není veliké, co není pravdivé“ a „Pravdou k právu“, jím zapsané do Almanachu vídeňského akademického spolku již v době jeho středoškolských studií. Pan kardinál k tomu dodal (když jsem mu děkoval za jeho pěkný článek do ČASu) ještě slova svatého Pavla „poznání vede k domýšlivosti, láska vzdělává“ a k tomu vede víra, kterou Tomáš Masaryk i Václav Havel měli. A tomu odpovídá i víra Čapkova, že veliké tajemství Masarykovy vnitřní krásy a velikosti byla jeho zbožnost. Nebojoval za víru, ani ji nehlásal, ale přijal poslání lidštější, bojoval, protože věřil, hledal pravdu, protože věřil, konal skutky lidské i dějinné, neboť byl naplněn vírou. Skrze svou zbožnost věřil v člověka a odpouštěl mu, ctil jeho důstojnost a uznával jeho svobodu. Pravdu, demokracii, humanitu, vše, co hledal, formuloval i konal, bylo u něho zakotveno ve zbožné a posvěcující víře. Také i sám jeho život[13] (dle Čapka Masarykův a snad také Havlův, jak jsme ho znali), vztah k lidem, práce (i ta drobná), denní zájmy, vše bylo jakoby uloženo v rozměrech věčnosti a nesmírnosti.[14] A prezidentu Václavu Havlovi můžeme přisoudit i následující slova jako Masarykovu důstojnému nástupci v jeho křesle: „Pak mu, takto zakotvenému, pranic nevadilo být věcný a střízlivý, být chladně praktický nebo až dobrodružný ve své činné vůli.“ Jejich víra, že se někde vše zapisuje a existuje „něco, co nás přesahuje“, vede, s krajní lidskou pokorou i hrdostí, že jsou nástrojem v rukou Božích.

A malá snad aktuální odbočka. Přestože je Masarykova i Havlova památka sochařsky znázorněna i ve Washingtonu v naší TV se před ně v současnosti téměř nikdo z našich diskutujících poslanců ve sněmovně nepostaví. Stojí zpravidla před bustou Františka Ladislava Riegra. [15] K čemu se tím hlásí. Ke schůzce Riegra s Masarykem došlo 21. ledna 1889; byla pouze informativní, avšak Rieger připustil, že by někteří „Masarykovi realisté“ mohli za staročechy kandidovat ve volbách, nabádal však Masaryka, aby nevytvářel třetí stranu. Staročech a zeť Františka Palackého Rieger se hlásil k „punktacím“, nedostatečnému česko-německému vyrovnání. Masaryk a Rieger se již předtím setkali. V knize Česká otázka (1895) se však TGM o něm nezmiňuje

[11] Osobní setkání na Pražském hradě 17. listopadu 1999, viz Vratislav, Preclík. „VÁCLAV HAVEL A MASARYKOVO DEMOKRATICKÉ HNUTÍ. Prezident Václav Havel a MDH na přelomu tisíciletí“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, jaro a léto 2024, roč. XXXII., čís. 145. ISSN 1210-1648, str. 20.

[12] Připomeňme Masarykovo „Ježíš ne Caesar“, toť smysl demokracie a našich dějin, viz *Tomáš Garrigue Masaryk: Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*., Čin Praha 1925, 1930, 1936, 1938.

[13] Karel Čapek viděl v tom (14. 9. 1937) Masarykovu jistotu, „hroznou“ pevnost, démantovou neporušitelnost, víru v člověka. Viz Karel Čapek. Čtení o T. G. Masarykovi, uspořádal Miroslav Halík, 2. vydání, Česká expedice ISBN 80-85281-53-8, 1998, S. 180.

[14] Mějme na paměti Masarykova slova z Almanachu Vídeňského Akademického spolku již z dob jeho gymnazijních studií: „Knowledge is Power (Vědění je moc); Nic není veliké, co není pravdivé; Pravdou k právu.“

[15] Vratislav, Preclík. „Profesor Masaryk, převzetí Času realisty a jednání se staročechy“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, leden – březen 2022, roč. XXX., čís. 137. ISSN 1210-1648, str. 12–21

a jeho stranu (Staročechy) označuje za přímou negaci Palackého programu. Po Riegerově pohřbu v den Masarykových 53. narozenin (v sobotu 7. března 1903) však T. G. Masaryk napsal: „…před čím se všichni skláněli, byla láska a věrnost Riegrova jeho politickým ideálům, neúmornost jeho práce, jeho osobní poctivost a nezištnost“.

Vraťme se k českému prezidentovi vzpomínkou na výstavu v Muzeu Podkrkonoší, která, právě před deseti lety, ukázala Václava Havla na více než stovce fotografií, mapujících jeho vztah k tomuto regionu od let šedesátých, až do roku 2010. Jeho vztah byl silný, zejména od roku 1967, kdy zakoupil chalupu ve Vlčicích (Na Hrádečku) a velmi často se na Trutnovsko vracel. Zatímco fotografie z Hrádečku a českého Woodstocku v Trutnově jsou všeobecně známé. Zachytila tato výstava mnohem civilnější události. Ukazují slavného dramatika během představení Divadla Semafor v trutnovském Národním domě nebo jako svědka na svatbě Pavla Landovského v Mladých Bukách.[16] Byl fotografován i u Štědrovečerního stolu, návštěvník trutnovské cukrárny či pracující v trutnovském pivovaru. V posledních měsících života (od července 2011) pečovaly o Václava Havla na jeho chalupě Na Hrádečku sestry Boromejky, když paní Dagmar hledala na popud kardinála Dominika Duky (s nímž byl pan prezident v totalitním vězení) ošetřovatelky, které by pomohly s péčí. Sestra Angelika vzpomíná[17]: „Vnímaly jsme silně jeho lidskost a obyčejnost. Byl světově uznávaná osobnost, ale za ty měsíce, co jsem s ním strávila, jsem si uvědomila, že jedná se všemi stejně. Ať to byl tibetský Dalajláma, tehdejší slovenská premiérka Iveta Radičová, či překvapení Romové, kteří jej obklopili v trutnovském kině.“

Státník, politik, spisovatel Václav Havel, jeden z hlavních symbolů sametové revoluce a pádu komunismu u nás, ve světě známý dramatik i bojovník za lidská práva, skončil svoji pozemskou pouť v neděli 18. prosince 2011 na Hrádečku. Obloha nad Prahou v předvečer odchodu, hýřící v tomto období při západu slunce obvykle Mariánskými barvami či oranžovou září, byla tmavá, téměř černá. Lidé želeli jeho odchodu a rozloučili se s ním důstojně a bezprostředně. A trvalá vzpomínka zůstává. Vzpomeňme na básníka Jaroslava Seiferta ve vztahu k odchodu TGM, na úterý 14. září 1937, „navěky označené v kalendáři“. To kalné ráno, to si pamatuj mé dítě. A měli bychom si takto pamatovat i smutnou neděli 18. prosince. Odkazu věrni zůstaneme.

VRATISLAV PRECLÍK

Literatura:

MASARYK, Tomáš Garrigue: Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918., Čin Praha 1925, 1930, 1936, 1938.

PEKAŘ, Josef. Masarykova česká filosofie. Český časopis historický. 1912, roč. XVIII, čís. 2, s. 170–208. (ISSN 0862-4356). • Masarykova česká filosofie. Praha: Historický klub, 1927

PRECLÍK, Vratislav. „Toulky historií Masarykova demokratického hnutí aneb 30let jeho existence“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, leden – březen 2021, roč. XXIX., čís. 133. ISSN 1210-1648, str. 1 – 8

PRECLÍK, Vratislav. „Václav Havel a počátky MDH“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, červenec – září 2023, roč. XXXI., čís. 143. ISSN 1210-1648, str. 2 – 14.

BARTUŠKA Václav. Polojasno: Pátrání po vinících 17. list. 1989. — Praha: Exlibris, 1990. — 251 c. ISBN 80-900090-1-8

ČULÍK, Jiří. Pozvánka na výstavu o TGM in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, únor 1995, roč. III., čís. 11. ISSN 1210-1648, str. 2

OLIVOVÁ, Věra. „Dějiny první republiky“, str. 137, ISBN 978-80-86107-47-9, 2. vydání, SEB Praha 2012

HAVEL, Václav. O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979, K vydání připravili V. Prečan a A. Tomský, Rozmluvy 1990

HAVEL, Václav. Eduard: hra o jednom dějství., 1966. Diplomová práce. Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta.

HEJDÁNEK, Ladislav. Havel je uhlík: filosof a politická odpovědnost. Praha: Knihovna Václava Havla, 2009. 108 s. Sešity Knihovny Václava Havla, 3/09. ISBN 978-80-903518-7-5

KRISEOVÁ, Eda. Václav Havel: životopis. 1. vyd. v ČSFR. Brno: Atlantis, 1991. 175 s., ISBN 80-7108-024-1.

KOSATÍK, Pavel. Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2307.

PREČAN, Vilém. Chronologický přehled 1936 - srpen 1989 hlavních údajů o životě, literárním díle, kulturní a společenské aktivitě Václava Havla [online]. vaclavhavel.cz. Dostupné online.

ŽANTOVSKÝ, Michael. Havel. 1. vyd. Praha: Argo, 2014. 564 s. ISBN 978-80-257-1213-9

PRECLÍK, Vratislav. Masaryk a legie, 1. vydání, vázaná kniha, 219 str. - vydalo nakladatelství Paris Karviná, Žižkova 2379 (734 01 Karviná) ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2019, ISBN 978-80-87173-47-3

[16] Tomáš, Plecháč. Havel: dělník i svědek na svatbě, in „5 plus 2“, číslo 44, roč. III., Praha, str. 14, 21. listopadu 2014.

[17] Robert, Oppelt. Myslím, že na Václava Havla jsme nezapomněli, in „Metro“ Praha, str. 4, čtvrtek 18. prosince 2014.

Ukrajina 2024 – konečně po třech letech zpět

Když jsem Ukrajinu navštívil naposledy v září 2021, nikdy by mě nenapadlo, že za necelých 5 měsíců bude tato země prožívat nejbrutálnější válečný konflikt na evropském kontinentu od konce druhé světové války. Tehdy se země ještě vypořádávala s následky covidu, ale ve vzduchu již vysela dusná atmosféra se stále se vyostřující rétorikou putinovského Ruska. Jasně si vybavuji, když koncem léta probíhaly velké oslavy 30. výročí nezávislosti Ukrajiny, jaké jsem měl pocity a myšlenky v hlavě… Ty jsem také o měsíc později reflektoval ve svém projevu v Užhorodě při slavnostním odhalení pamětní desky TGM na budově Bokšajova musea u příležitosti 100. výročí návštěvy hlavy státu na Podkarpatské Rusi.

Zvláštní pocity mne tentokrát doprovázely celou cestu nočním vlakem až na hranice. Jaké to tam asi bude? Jak se země změnila a jaká tam asi panuje atmosféra? Jedna věc je čerpat zprávy z webu a médií, druhá navštívit zemi osobně a vytvořit si vlastní obrázek. Moje obavy z používání ruštiny se pomalu začaly rozplývat již v kupé vlaku, kdy moji spolucestující z Oděsy spolu mluvily výhradně rusky. To samé následovalo po raním příjezdu do Čopu po nástupu do taxíku. Pochmurné počasí konce listopadu jen dokreslovalo napětí a obavy z příchodu třetí válečné zimy. Přijíždíme do Užhorodu, do města, které je nám ze všech míst na Ukrajině nejblíže nejen geograficky a historicky ale i myšlenkově… Ubytovávám se v samotném srdci „českého distriktu“ v malém Galagu. První procházka ulicemi centra města ve mě vyvolává rozčarování, domy jsou zde ještě v horším stavu než kdy dříve a působí, jako by místní zcela rezignovali na jejich alespoň základní údržbu. Cesty a chodníky, které tady nikdy nebyly ve vzorovém stavu, jsou na tom ještě o poznání hůř. Nejsmutnější je pohled na stav všudypřítomné a pro Ukrajinu tak velmi originální modernistické architektury 20. a 30. let, kterou tady ve velkém zanechali významní českoslovenští architekti. Bohužel, tohle není důsledek probíhající války, ale šlendriánu a korupce, která je u nás Slovanů opravdu hluboce zakořeněná.

Moderní památník obětem stalinského teroru na Národním náměstí. Vzadu budova oblastní rady Zakarpatské oblasti a napravo budova soudu. Zdroj: foto Erik Lukas

Na náměstí Sándora Petőfiho přibývají vzpomínková místa na padlé užhorodské vojáky. Zdroj: foto Erik Lukas

Jdu se podívat na impozantní budovu Oblastního soudu z let 1930–1933 od architekta Adolfa Liebschera a jsem zvědavý, v jakém stavu se objekt nachází, jelikož již v roce 2021 měla rekonstrukce budovy roční zpoždění a očividně se zde nic od té doby nedělo. Objekt stále zdobí tabule s popisem rekonstrukce, která měla být hotová v roce 2020. Budova je však v ještě horším stavu, než byla. Opadaná omítka, přibývají vymlácená okna otevřená do kořán a zničené originální dobové luxfery, stejně jako obložení z drahého kamene… Smutný pohled jen tak asi nezmizí. Tato budova soudu je jen část velkého komplexu budov, tvořící celý blok a budova soudu je tak jeho čelní stranou na Národním náměstí, kterému dominuje administrativní budova Zakarpatské oblastní rady z roku 1936, největší administrativní budova v meziválečném Československu.

Na opačném straně náměstí se nachází moderní památník obětem stalinského hladomoru z let 1932–1933. Na mysli mi vyvstává myšlenka, proč jej na tomto místě v Užhorodě vlastně mají, když tento region až do roku 1945 neměl s územím dnešní Ukrajiny nic společného, a tak byl této genocidy ušetřen. Faktem však je, že především v současnosti je i vzhledem k jeho podobě velmi symbolický a je samozřejmě pozitivní, že současná Ukrajina si tyto hrůzné události připomíná a uctívá její oběti. V srdci funkcionalistického Užhorodu mi naopak přijde příhodné umístění busty TGM, která se nachází na opačné straně bloku budov. Stavbu tohoto památníku (stejně jako přejmenování zdejšího náměstí, mostu a ulice po prvním společném prezidentovi) inicioval náš pobočný spolek T. G. Masaryka v čele s jeho předsedou Ivanem Latkem.

Když procházím dál lipovou alejí (kterou tady Čechoslováci vysadili) po nábřeží okolo těchto budov, které zde v poslední době navíc „vylepšili“ grafity s nacionalistickými hesly na fasádách zdejších architektonicky velmi cenných budov, je mi z toho trochu smutno. Stejně jako z červeno-černých vlajek, zprofanovaných a spojovaných s ukrajinskými nacionalisty z druhé světové války. Na bývalém Puškinově náměstí zůstal po tomto ruském klasikovy už jen podstavec s přetřeným nápis jeho jména. A tady se opět dostávám k tomu, že opravdu ne za vše může válka, ale místní samospráva, která se o místo roky (ale spíše desítky let) nestarala a jedinou věc, co pro náměstí udělala, je demontáž zmíněné busty. Celé místo je v dezolátním stavu, přestože zde byly za první republiky ty nejvýstavnější a nejdůležitější budovy města (jako např. budova pobočky Centrální banky). Mimochodem, původně se jednalo o Tyršovo náměstí a osobně si myslím, že vzhledem k naší společné historii a nadstandardně dobrým vztahům s Ukrajinou a tímto regionem obzvlášť, by bylo dobré, kdyby se městští radní zamysleli nad návratem k tomuto jménu. Když ale přicházím do starého města, musím říct, že již na první pohled vidím, kolik zde přibylo stylových a luxusních kaváren, restaurací a butiků, stejně jako narostl počet luxusních automobilů v ulicích. V těchto zařízeních je poměrně živo, stejně jako v nových nákupních centrech. Člověk začíná rychle zapomínat (tak jako místní), že tato země je v existenční válce. A opět narážím na

daleko více přítomnou ruštinu. Je to hlavně tím, že s vypuknutím konfliktu se celá řada velmi dobře situovaných obyvatel ruskojazyčného východu přesunula až na samé hranice s EU a do města s nimi také přišla patřičná kupní síla a poptávka. To samozřejmě ostře kontrastuje s všude přítomnými místními lidmi z těch nejzranitelnějších sociálních vrstev, kteří jsou na tom v tomto konfliktu nejhůře. Ceny nájmů zde vyletěly na zdejší poměry velmi vysoko a Zakarpatská oblast se tak celostátně zařadila na první místo co do objemu vydaných peněz za bydlení z průměrné výplaty. Množství žebráků a invalidů také viditelně narostlo, stejně tak jako počet památníků či vzpomínkových míst na oběti tohoto posledního konfliktu. Už před rokem 2022 mě děsil počet těchto pomníků padlým v první fázi konfliktu na Donbase, kdy už tehdy v každém městečku bylo vždy několik padlých. V současnosti se již pravděpodobně jedná o tisíce v tomto regionu. Vzpomínám si, když mi v roce 2021 říkal místní taxikář na téma tohoto konfliktu: To není naše válka, ale naši lidé tam chodí umírat. Když se s patřičnou opatrností o tématu války, a především jejím současném vývoji bavím s místními, z mnohých z nich jde cítit již obrovská únava, ale i nepochopení toho, proč musí mladí lidé stále umírat ve válce, která se již před dvěma a půl lety zasekla na jednom místě. Je to stejně nepopulární téma nejen v naší zemi, ale i tady. Roky trvající válka začíná nahlodávat a rozleptávat společnost v celé Evropě a v samotné Ukrajině nevyjímaje.

Druhý den po mém příjezdu se rozeznívají během dne dvakrát sirény, znamení toho, že ruské útoky míří na západ země. V podvečer přichází blackout. Místní jsou však na podobné situace již dávno připraveni a každý obchod a podnik má přichystané záložní elektrocentrály. Život ve městě se tak nezastavuje, stejně jako víra v lepší zítřky. Krom veřejného osvětlení všechno funguje dál, a tak i já vyrážím do restaurace do centra města. Ráno se dozvídám, že Ukrajina toho dne čelila nejmasivnějšímu vzdušnému útoku od začátku konfliktu a že drony výrazně zasáhli nedalekou Ternopilskou oblast.

Společně s kolegou Ivanem Latkem máme na tento den naplánovanou návštěvu v III. škole na nábřeží. Fasádu budovy opět zdobí velký nápis v češtině: Masarykova jubilejní škola. Na schodišti do budovy je stále jasně viditelný nápis RAKO na dlažbě (rakovnická firma na dlaždice a obklady). Po třech letech se zde opět scházím s paní ředitelkou Světlanou Fesjenko, abych jí předal drobný dar za MDH. Učebnice češtiny pro studenty školy, která jako jedna z mála ve východní Evropě vyučuje jako druhý jazyk češtinu. Když jsem zde byl na návštěvě naposledy, slíbil jsem, že tyto učebnice opatřím, poté co jsem na ně našel sponzora a chystal jsem se je osobně přivézt (v únoru 2022), tak začala válka. To byl jeden z důvodů, proč jsem svůj slib splnil až po takové době. Po rozhovoru s pí. ředitelkou a učitelkami češtiny jsme se společně přesunuli do třídy, kde probíhala výuka češtiny, kde jsem měl pro studenty přednášku o Masarykově demokratickém hnutí a osobě prezidenta Masaryka. S paní ředitelkou a kolegou Latkem jsme se domluvili na několika dalších krocích, kterými se pokusíme zrealizovat další projekty. Shodli jsme se na společném zájmu o rozvoj spolupráce mezi naší školou a MDH. A právě po této návštěvě jsem se opět velmi silně utvrdil v tom, jak přínosná je snaha mladým lidem vysvětlovat Masarykovo učení a myšlenky i v dnešní době, kdy je boj o demokracii a svobodu stále více potřebný. S těmito myšlenkami na lepší, společnou budoucnost jsem druhý den nasedal do vlaku směr Praha. Věřím, že zde může naše organizace vykonat ještě hodně práce pro ukrajinskou cestu ke skutečné a lidské demokracii. A s touto vizí se sem také budu rád vracet.

ERIK LUKAS

Zdroj: www.work.ua

Krátké zastavení za TGM v Pittsburghu

Vydáme-li se po stopách T.G. Masaryka a jeho cest po Spojených státech amerických v průběhu přelomového roku 1918, určitě bychom neměli pominout Pittsburgh. Průmyslové velkoměsto na západě státu Pensylvánie bylo tradičně cílem českých a slovenských přistěhovalců, neboť zdejší ocelárny a fabriky nabízely tisíce pracovních míst. Vrcholící zápas protirakouského odboje v čele s Masarykem během závěrečné fáze první světové války měl mnoho podob a probíhal na mnoha místech na obou stranách Atlantského oceánu. Právě Pittsburgh byl 30. května 1918 dějištěm podepsání dohody o budoucím spojení českého a slovenského národa v samostatném státě. Masaryk zformuloval znění dokumentu a zástupci krajanských organizací České národní sdružení, Národní svaz českých katolíků v USA a Slovenská liga připojili své podpisy. Dohoda se zrodila po komplikovaných vyjednáváních a přiznávala Slovensku vlastní soudnictví, parlamentní sbor a systém státní správy. Sám Masaryk ale uznával, že nebyla právně závazná a naplnění dohody se později v mladé republice nerealizovalo. Ke slavnostnímu aktu podpisu došlo v Moose Building na adrese 628-634 Penn Avenue v centru města. Secesní budova s reprezentativními spolkovými místnostmi byla postavena roku 1915 a roku 1984 stržena, neboť úřady seznaly, že oprava by přinesla neúměrně vysoké náklady. Dnes

tedy může být našinec poněkud zklamán, že na jednom z míst, kde se de facto zrodilo Československo, nenajde žádný důstojný pomník z bílého mramoru, ale jen nenápadnou informační ceduli, stojící za plůtkem mezi přechodem pro chodce a parkovištěm.

Současná podoba Czechoslovak Nationality Room / Current appearance of the Czechoslovak Nationality Room. Zdroj/Source: Martin Nekola

Mnohem zajímavější je tzv. Czechoslovak Nationality Room, tedy Československá národností místnost na University of Pittsburgh. V dominantní budově kampusu, tzv. katedrále vědění, která se se svými dvaačtyřiceti patry tyčí vysoko nad okolní zástavbou až do 163 metrů, se nachází celkem třicet učeben, jejichž podobu, design a vybavení zajistily jednotlivé etnické skupiny, žijící v Pensylvánii. Místnosti měly vzdát hold jejich příspěvku k hospodářskému rozmachu Ameriky a ocenit jejich jazyk, kulturu, tradice a historii. Najdeme tu například učebnu skotskou, japonskou, indickou, filipínskou a právě československou. Vznikaly postupně, některé hned v roce 1926, kdy byla zahájena konstrukce samotné katedrály, jiné teprve před nedávnem. Vnitřní výzdoba se stala záležitostí hrdosti a prestiže. Architekti, malíři, sochaři, řezbáři, čalouníci a další kumštýři všech zainteresovaných národností, kteří byli k projektu přizváni, věděli, že vytváří něco výjimečného, co přetrvá po generace.

Konkrétně československá učebna se nerodila snadno, především z finančních důvodů. Krajanská komunita, jež za války vydatně financovala Československé legie, neměla v průběhu 20. let dost sil a prostředků, aby sen o vlastní národnostní učebně přetavila v realitu okamžitě. Roku 1927 sice byl ustaven přípravný výbor, idea měla podporu pražské vlády, do věci se vložil konzul v Pittsburghu Milan Getting i jeho nástupce Ján Papánek, ovšem léta ubíhala a učebna stále nebyla dokončena, jako původně zamýšlený dar Prezidentu osvoboditeli k osmdesátým narozeninám v březnu 1930, ani o pět let později. Nestalo se tak ani za Masarykova života, byť příprava se značně posunula kupředu. Pro potřeby učebny se vybralo přes 15 000 dolarů, vypracováním návrhu byl pověřen uznávaný architekt Bohumil Sláma, jenž v Československu úspěšně postavil několik škol a sídel státních institucí. Malované ornamenty s motivy přírody na stěnách měl na starosti grafik, ilustrátor a typograf Karel Svolinský, bronzový Masarykův portrét, dominanta to místnosti visící za katedrou, byl pro změnu dílem sochaře Otakara Španiela.

První studenti na přednášce – jaro 1939 / First students at the lecture – spring 1939. Zdroj/Source: Universit of Pittsburgh Archives

Slavnostní otevření československé národnostní učebny, v celkovém pořadí páté, se nakonec konalo 7. března 1939, ku příležitosti neožitých 89. narozenin TGM, za účasti jeho syna Jana Masaryka. Jak známo, pouhý týden zbýval do německé okupace českých zemí. V těchto pro národ nejtemnějších časech se hledal jakýkoliv symbol, jakýkoliv plamen naděje. Událost na Pittsburské univerzitě tedy přišla více než vhod. Hosté obdivovali dekorace, dřevěné strop s vyřezávanými trámy, malby Komenského, Kollára, Husa, Štúra a dalších velikánů. V polovině května 1939 se zde s důležitým proslovem prezentoval také Edvard Beneš a v červenci na univerzitě obdržela čestný doktorát Alice Masarykové. Učebna, kromě běžného provozu během akademického roku, se poté ještě mnohokrát stala dějištěm setkání, přednášek, projevů či protestů během přelomových událostí našich dějin. Slavila se zde porážka nacismu a každoročně i sváty 28. října, bouřilo proti sovětské okupaci. Magická místnost si uchovala svého ducha a původní charakter do dnešních dní, zanedlouho ji však čeká náročná rekonstrukce. Trvalo to sice déle, než otcové zakladatelé (a matky zakladatelky) původně předpokládali, nicméně jako pocta životu a dílu T. G. Masaryka místnost splnila svou úlohu vrchovatou měrou.

MARTIN NEKOLA

Pozn.: Autor textu při nedávné návštěvě Pittsburghu pořídil v univerzitním archivu bohatou fotodokumentaci k tématu. Rád ji poskytne také dalším badatelům.

A short stop for TGM in Pittsburgh

When we follow in the traces of T.G. Masaryk and his travels across the United States during the watershed year of 1918, we should certainly not leave out Pittsburgh. The industrial city in western Pennsylvania has traditionally been a destination for Czech and Slovak immigrants, as the local steel mills and factories offered thousands of jobs. The climactic struggle of the anti-Austrian resistance led by Masaryk during the final phase of World War I took many forms and took place in many places on both sides of the Atlantic Ocean. On 30 May 1918, Pittsburgh was the scene of the signing of the agreement on the future union of the Czech and Slovak nations in an independent state. Masaryk formulated the wording of the document and representatives of the Czech National Association, the National Union of Czech Catholics in the USA and the Slovak League added their signatures. The agreement was born after complicated negotiations and granted Slovakia its own judiciary, parliamentary body and system of state administration. However, Masaryk himself acknowledged that it was not legally binding and the implementation of the agreement was not later realized in the young republic. The signing ceremony occurred at the Moose Building at 628-634 Penn Avenue downtown. The Art Nouveau building with its representative Federal rooms was built in 1915 and demolished in 1984, as authorities recognized that repairs would be cost-prohibitive. Today, therefore, the visitor may be somewhat disappointed to find no dignified white marble monument at one of the places where Czechoslovakia was de facto born, but only an inconspicuous information sign behind the fence between the pedestrian crossing and the car park.

Much more interesting is the so-called Czechoslovak Nationality Room at the University of Pittsburgh. The dominant building on campus, the so-called Cathedral of Knowledge, which rises forty-two stories high above the surrounding buildings to 163 metres, houses a total of thirty classrooms whose form, design and furnishings were provided by the various ethnic groups living in Pennsylvania. The rooms were intended to pay tribute to their contributions to America‘s economic boom and to appreciate their language, culture, traditions and history. For example, there are Scottish, Japanese, Indian, Filipino, and Czechoslovakian classrooms. They were built gradually, some as early as 1926 when construction of the cathedral itself began, others only recently. The interior decoration became a matter of pride and prestige. The architects, painters, sculptors, carvers, upholsterers and other craftsmen of all nationalities involved in the project knew that they were creating something special that would last for generations.

The Czechoslovakian classroom in particular was not easy to create, primarily for financial reasons. The Czechoslovak community, which had generously funded the Czechoslovak Legions during the war, did not have the strength and resources to turn the dream of its own national classroom into reality immediately. In 1927, a preparatory committee was set up, the idea had the support of the Prague government, and the consul in Pittsburgh, Milan Getting, and his successor, Ján Papánek, joined the cause, but the years passed and the classroom was still not completed as the originally intended gift to the Liberator on his 80th birthday in March 1930, nor five years later. It did not happen even during Masaryk‘s lifetime, although the preparation had progressed considerably. Over $15,000 was raised for the classroom, and the design was drawn up by the renowned architect Bohumil Sláma, who had successfully built several schools and state institutions in Czechoslovakia. Karel Svolinský, a graphic artist, illustrator and typographer, was in charge of the painted ornaments with nature motifs on the walls, while the bronze portrait of Masaryk, which dominates the room and hangs behind the department, was the work of sculptor Otakar Španiel.

The inauguration of the Czechoslovak nationality classroom, the fifth in total, finally took place on 7 March 1939, on the occasion of TGM‘s 89th birthday, in the presence of his son Jan Masaryk. As is well known, only one week remained until the German occupation of the Czech lands. In these darkest times for the nation, any symbol, any flame of hope was sought. The event at the University of Pittsburgh was therefore more than appropriate. Guests admired the decorations, the wooden ceiling with carved beams, the paintings of Comenius, Kollár, Hus, Štúr and other greats. In mid-May 1939, Edvard Beneš also gave an important speech here, and in July, Alice Masaryk received an honorary doctorate from the university. In addition to its normal operation during the academic year, the classroom became the venue for many meetings, lectures, speeches and protests during the turning points of our history. The defeat of Nazism was celebrated here, as well as the annual holiday of 28 October and the revolt against the Soviet occupation. The room has retained its magical spirit and original character to this day, but it will soon undergo a challenging reconstruction. Although it has taken longer than the founding fathers (and founding mothers) originally anticipated, the room has nevertheless fulfilled its role as a tribute to the life and work of T. G. Masaryk.

MARTIN NEKOLA

Note: During a recent visit to Pittsburgh, the author of this text acquired extensive photographic documentation on the subject in the university archives. He will be happy to provide it to other researchers.

Z původního Masaryka, jdoucího s kůží na trh, si odnášíme hrozně málo, říká ukrajinista David Svoboda

Jaký je Váš vztah k osobě Tomáše Garrigua Masaryka a co pro Vás znamená?
Masaryk se mi láme do tří podob. Dvě z nich mají pronikavý hrot, ta třetí už je otupená. Předělem mezi prvními dvěma je rok 1914, kdy se z akademika a nositele naprosto autentické politiky, který žil svou víru a formuloval s neúplatnou věcností, stává stratég s železnými nervy. V závěru války je až hollywoodsky fyzický, když v 68 letech už jako vrchní velitel zahraničního vojska podniká cestu Eurasií, jen aby zdolal oceán a v Americe opět neúnavně lobboval. A pak, je mi líto, nastává konec velkého muže: sošný stařec pronajímá svou velikost lidu a z habsburské éry, vůči které se vymezil, přejímá monarchickou manýru, která dodnes křiví naše pojetí republikánství. Musím zdůraznit, že dopad právě toho třetího, „otupeného" Masaryka, se ukázal jako nejtrvalejší; přitom z Masaryka původního, jdoucího s kůží na trh, si odnášíme hrozně málo. Pozdně rakouská éra mu svědčila nejvíc, i když tehdy se s českým davem naopak konfrontoval, šlo mu i o život.

Myslím, že mnoho našich čtenářů Váš popis poslední fáze Masarykova života moc nepotěší, zvláště pak, pokud se, jak sám říkáte, nejvíce ztotožňují právě s touto jeho prezidentskou rolí.
Masaryk byl příkladný jako myslitel-bojovník. Po roce 1918 už myslitelem-bojovníkem zákonitě nebyl, byl budovatelem mýtu, jehož základy vystavěl ex post, tak jak se ohlížel za lety světové války, která mu byla bojem demokracie s teokracií (bylo to samozřejmě zcela účelové vysvětlení toho, co se stalo). Ještě v roce 1925 si povzdychl „Když já byl vždycky kacíř". Ale z kacíře se stalo opěvované božstvo. To neznamená, že nebyl nadále schopen dílčích intelektuálních výkonů. Ale v tom podstatném už sám sebe přizpůsoboval posvátnému účelu – republice. A ta je vždy jen dílem lidským.

Není tajemstvím, že Masaryk se ve své době stavěl proti oddělení Ukrajiny od Ruského impéria. Co myslíte, že bylo hlavním důvodem?
Tajemstvím to není, ale nevěnuje se tomu náležitá po-

zornost. To, nač narážíte, souvisí s naléhavostmi, které před Masaryka postavila první světová válka se svými spletitými dramaty. Když se v roce 1918 Ústřední mocnosti díky chaosu v ruské říši domohly na její účet cenných územních zisků, mimo jiné Ukrajiny, kolidovalo to s plány Masarykovy zahraniční akce: Rusko z války vystoupilo, přitom ta musela být dobojována až k pro nás pozitivnímu vyústění. Německo-rakouská vojska zachránila počátkem toho roku mladou ukrajinskou republiku před postupem bolševiků, ale pro Masaryka bylo všechno, co posilovalo válečné vyhlídky Berlína a Vídně – takto osamostatnění Ukrajiny na úkor spřízněného Ruska –, nepřijatelné. Masaryk ve svých tehdejších proslovech i později válečných pamětech kategoricky spojoval ukrajinskou otázku s kalkulem Germánů, v reakci na brestlitevský mír tedy vypověděl smlouvu s ukrajinskou republikou, která do té doby ošetřovala pobyt československých legií na ukrajinském teritoriu, a vůči bolševikům vystupoval přísně neutrálně. Mělo to až absurdní konsekvence: železniční uzel v ukrajinské Bachmači bránili legionáři při svém ústupu před rakousko-německými armádami jako faktičtí spojenci bolševických sil, kterým obsazení Ukrajiny stejně jako její nezávislost nemohlo přijít vhod.

Jaká osobnost českých a světových dějin je pro Vás ta nejvýznamnější a proč? Uveďte jednu a jednu.
To nejde tak snadno vymezit. Pro mě je například důležitější moje žena než Winston Churchill, z důvodů, jejichž výčtu vás ušetřím. Oba jsou přitom součástí dějin. Kdo zná umučené disidenty od Ruska po Írán? Každý si ale vybaví Stalina a Chameneího – jména jejich katů. Závisí význam toho, kterého člověka na dopadu jeho konání, nebo na síle jeho odkazu? V tom prvním případě by pro mě musel být důležitější Hitler než třeba vysočinský odbojář Karel Pulec, protože ten první svým významem přesahuje toho druhého. Význam zkrátka není všechno.

To chápu, ale spíše mám na mysli, jaká osobnost dějin je Vám hodně sympatická svým životním dílem. Určitě máte takové favority jak tuzemské, tak i zahraniční? Neříkejte mi, že jako ukrajinista nemáte například nějakou postavu ukrajinských dějin, která by Vám nebyla velmi blízká? Pro mne jakožto člověka reprezentujícího organizaci nesoucí jméno našeho prvního prezidenta a snažícího se o zachování a šíření jeho odkazu je to pochopitelně právě Masaryk.
Mám slabost pro nevyslyšené, ale neporažené. Nežli pozdní Masaryk, to raději Emanuel Rádl. Nežli pomnichovský Ferdinand Peroutka, raději Karel Horký. Než Barack Obama, to stokrát radši John McCain. Jistě jste pochopil, že ti pánové mi slouží jen za příklad; velikánů bývá mnohem víc než těch, kdo na nás shlíží z obrazů.

Lidé Vás mají především spojeného s Ukrajinou, v médiích býváte často označován jako ukrajinista a býváte zván k diskuzi na toto téma. Řekněte nám ale něco bližšího ze svého pracovního života, čím vším jste se zabýval anebo se zabýváte?
Pracovně jsem vytížený redaktorským úvazkem v Muzeu paměti XX. století. Redaktořina dovede být hezká práce, ale s mým dnes už stále jasnějším životním posláním se nekryje. Dá se říct, že si na ukrajinistiku musím vydělávat. Ukrajinistika jako obor se dneska nachází na frontové linii informační války, působí na ni atmosféra konfrontace, které jsme dnes svědky. Nemůžu přejít, že moje odborné vystupování je tím, čemu říkám český establishment, v lepším případě trpěno a místy asi i nevítáno. Svátek je pro mě pravidelný čas výuky na pražské Fakultě sociálních věd, který mi po dobu 80 minut týdně dovoluje odloučit se od popsané reality.

Jak jste se vlastně k tématu Ukrajiny dostal a kdy to bylo?
Vedly k ní různé spíše intuitivní schůdky, po kterých jsem stoupal nevěda, kam mě zavedou. Napřed si vybavuju velkou nástěnnou mapu „SSSR“ z pozdních 80. let, zdobící učebnu vinohradské základky, na jakou mám hezké vzpomínky. Tehdy o přestávkách mě ty východní prostory vábily k prohlížení a „Ukrajinská SSR“ zvlášť: jevila se mi jako nám bližší a tak nějak magičtější „Mezirusko“. Posun nastal s rokem stráveným studiem na Středoevropské univerzitě v Budapešti, kde mě hloubání nad diplomovou prací tematicky zavedlo k regálu univerzitní knihovny obsahujícímu ukrajinika. Zásobení dotyčnou literaturou tehdy nebylo nijak valné, přesto mě pár těch knižních titulů při zběžném listování přesvědčilo, že tohle může být můj osud. Násilí, anarchičnost a barvitost: tyto tři dojmy četbou získané mě pro studium Ukrajiny získaly. V dalších letech jsem ještě mnohokrát váhal, zda nešlo o nedorozumění. Nemůžu neříct, že finálně mě o smyslu toho studia přesvědčily až zločinné akce Ruska a agresivita proruské úderky u nás počínaje rokem 2014. Bylo rozhodnuto.

Jaká byla Vaše reakce na události 24. února 2022? Předpokládal jste to? Pokud ano, od kterého okamžiku to bylo?
Čekal jsem to zhruba mezi 1. a 16. únorem. V noci na 16ho jsem z pověření televize CNN Prima News spal s jedním okem upřeným na displej mobilního telefonu: dohady a očekávání nazrály k tomu, že pokud vypukne útok, pak právě v těch hodinách, a já to měl komentovat. A nic. Prezident Zelenskyj k tomu pravidelně bagatelizoval všechny příslušné zvěsti, jimiž ho zásobovaly americké tajné služby. Nikdy po Praze nechodil pak větší skeptik, pokud jde o ruskou odvahu udeřit, než mezi 16. až 24. únorem, kdy jsem si připadal jako jeden z těch, kdo naletěl Putinovým výhrůžkám. Honza Šír mě místo toho důsledně umravňoval, přesvědčen, že hrozby se nakonec naplní. Měl pravdu. 24. února mě asi v půl osmé ráno přišly přivítat děti s tím, že na Ukrajinu dopadají rakety. Svou bezprostřední reakci si vybavuji: Tak nevhodně se nežertuje! Zbytek znáte.

David Svoboda

Ukrajinista a historik.
Narozen v Praze 1977. Vystudoval Fakultu sociálních věd UK a historii na Středoevropské univerzitě v Budapešti. Studium na Karlově univerzitě zakončil na Fakultě humanitních studií v oboru kulturní a sociální antropologie s titulem Ph.D. Od roku 2008 až do roku 2024 pracoval jako odborný pracovník v Ústavu pro studium totalitních režimů. Mezi léty 2009–2011 také vyučoval dějepis na Gymnáziu Jana Nerudy v Praze. V současnosti působí v Muzeu paměti XX. století.

Také je redaktorem časopisu Slovanský přehled.

Další otázka je taky velmi symbolická pro naši organizaci, jelikož Václav Havel patřil k zakladatelům MDH. Jak se díváte na to, že v Čechách má hodně lidí k Havlovi takový negativní postoj, a přitom ve Spojených státech Amerických nebo kdekoliv ve světě má takový respekt? A jak je tomu třeba na Ukrajině, je tam hodně známí a jak je tam vnímán?
Václav Havel se světové veřejnosti jevil jako vznešený symbol zářící z dáli, přičemž si nejsem jist, zda se tolik zdržovala obsahem toho, co říkal. K českému publiku ale promlouval bezprostředně, zaplétal se časem do politických hrátek – to v době významného oslabení Václava Klause, po překonání život ohrožující zdravotní krize se změnil a jeho projevy nabyly kousavého, často hořkého tónu. Nechci tu nic z toho hodnotit, jen se snažím odpovědět na váš dotaz co nejstručněji. Ukrajina Havla chová v obrovské úctě. Resp. Ukrajina nacionalistická, uvědomělá – ta, k jaké už Havel měl v raných 90. letech jistou nedůvěru a my máme vůči ní předsudky hraničící až se zvláštním intelektuálním rasismem.

Narodil jste se v Československu, jak tento státní útvar jako historik vnímáte? Byl to podle Vás od začátku neudržitelný projekt, nebo na čem vlastně ztroskotal. Považujete to za chybu nebo pozitivní věc? Jak jste to vnímal tehdy a jak to vnímáte nyní s odstupem času?
Československo se navenek nabízelo jako projekt integrující různá etnika, v jádru šlo však o zastřenou formu českého nacionalismu, účelově vyvažujícího tlaky německé menšiny spojením se Slováky, které nebral ve skutečnosti vážně. Není náhoda, že hymnu i vlajku si Češi po rozpadu státu s tichou samozřejmostí přisvojili. Přesto díky Československu Slováci vyzráli v plnohodnotný národ – jen nám nedocházelo, že se tak stalo mnohem dříve, než si Praha byla ochotna připustit. Nostalgii po Československu dovedu pochopit, nesmí být ale na úkor historické poctivosti: pokud vidíme v zániku republiky věčnou škodu, musíme projevovat pochopení i pro ty, kdo oplakávají pro změnu rozpad Rakouska-Uherska. Všem ovšem uniká, že ani jeden z těch dvou útvarů nemohl obstát proti rozkladné síle nacionalismu a že ten nacionalismus nejde jen šmahem odsuzovat. Vždyť on ostatně Československu zároveň pomohl na svět.

U tohoto tématu se ještě pozastavím, mezi lety 1919–1939 byla součástí Československa i nepatrná, zato strategická část současné Ukrajiny (Podkarpatská Rus). Pokud se na věc podíváme z hlediska alternativní historie, myslíte si osobně, že i toto území mohlo být bez problému nadále součástí Československa, popř. za jakých podmínek by tomu tak mohlo být?
Představme si tedy, že by Podkarpatsko součástí ČSR zůstalo (hned vysvětlím, proč tomu nevěřím). Ale: vymezení západní hranice Podkarpatské Rusi vyvolávalo už v roce 1918 nesouhlasné reakce slovenské reprezentace, která byla pro strategické cíle Prahy mnohem zá-

sadnější než „nějací Rusíni“. Po roce 1945 by se v nejvýchodnější části republiky už prosadila dlouho sílící proukrajinská orientace, jak s tím ostatně počítal už za války náš Londýn, který vnímal jasný trend rozluky s autochtonní rusínskou orientací. Tato nová Podkarpatská Rus by pak vůči Slovákům asi vystupovala se sovětskou Ukrajinou v zádech mnohem asertivněji, což by vytvářelo pnutí. Nezapomeňme, že hnutí za splynutí s Ukrajinou se i v 50. letech vyskytovalo v oblasti Prešova. Možná by to vyhovovalo i samotné Praze ve snaze přistřihnout Slovákům křídla, ale po roce 1989 by se to všechno rozsypalo (uvažujte navíc, že by se pak osamostatněné Podkarpatsko se svou nevýhodnou polohou ocitlo vklíněno mezi tolika sousedy, což by zřejmě nastolilo otevřeně konfliktní scénáře). Avšak z toho důvodu, že Moskva by se sotva smířila s existencí centra ukrajinského nacionalismu mimo svůj dosah, nám zřejmě ono území po válce zachováno být nemohlo. Naopak tím, že se „Podkarpandy“ zmocnila, uplácela nacionálně sebevědomé soudruhy v Kyjevě.

Jak se jako historik díváte na období let 1944–1945 v souvislosti se ztrátou Podkarpatské Rusi ve prospěch Sovětského svazu? Dalo se tomu vůbec v tehdejší geopolitické konstelaci zabránit nebo to byl předem daný nevyhnutelný proces?
Bylo to nevyhnutelné z několika důvodů. Ten nejbanálnější zní, že nebylo v silách československé zahraniční reprezentace odvrátit Stalina od jeho choutek. Mimo důvod naznačený v předešlé odpovědi tvořilo území Podkarpatské Rusi cenný můstek umožňující Sovětům manévrovat v prostoru střední Evropy, což se osvědčilo v dalším desetiletí při intervenci proti maďarské revoluci a ostatně i při pozdějším vpádu do Československa. Ten subtilnější spočívá v něčem, co si nepřipouštíme: od samého počátku koexistence platilo „lehce nabyl, lehce pozbyl“. Praha nezastřeně připouštěla možnost, že někdy v budoucnu Podkarpatskou Rus odevzdá Rusku, se kterým si přála mít společnou hranici. Od počátku tedy jednala přes hlavy tamní reprezentace. Marná sláva, za Podkarpatsko byli ochotni umírat ukrajinští nacionalisté, potom Rusíni (často zároveň proukrajinsky tíhnoucí) ve Svobodově armádě, ale nikdy naše vlády. Samozřejmě že z etického hlediska byli tamní občané zrazeni.

V této souvislosti možná také občas někoho napadne, zda je tedy vlastně ukrajinská územní celistvost zcela legitimní, pokud byla vytvořena tak, jak tomu za období SSSR bylo. Tj. například zabráním území Podkarpatské Rusi Rudou armádou a připojením na základě zfalšovaného Manifestu k SSSR či kontroverzním předáním Krymu Ukrajině v roce 1954 atd. Jak byste jednoznačně rozptýlil tyto myšlenky?
Argumenty, které podřizují ukrajinskou historii vůli sovětské Moskvy, vycházejí z nevysloveného předpokladu, že ukrajinské dějiny začaly až s těmi sovětskými. To je samozřejmě absurdní, uvážíme-li, že v různých formách se ukrajinská, resp. protoukrajinská státnost s přestávkami datuje od 11. století a ve 20. století se její střídavé reprezentace k vámi zmíněným teritoriím hlásily a naopak. Například v Podkarpatsku let 1918–1919 se ohlašovaly iniciativy plédující za jeho připojení k Západoukrajinské lidové republice dřív, než převládla opce fúze s Československem; Krym si tou dobou nárokovala zase Ukrajina pod hetmanem Skoropadským. Argumentační strategii „co Moskva včera nadělila, dnes pozbývá platnosti“ rozvinuly sovětské špičky, jmenovitě Gorbačov, v čase pozdní perestrojky, když SSSR čelil separatismu neruských národů. Na jaře 1990 začal „Gorby“, miláček západního publika, vyhrožovat odštěpenecké Litvě, že ta v případě rozluky s Moskvou bude muset „vracet“ Vilnius a Klajpedu – město a oblasti, kterými Litvu obdaroval Stalin na účet Polska, resp. Pruska, po podepsání paktu s Hitlerem v roce 1939 a po skončení druhé světové války. Litva vyšla tedy z let 1939–1945 územně obohacená, zato jako obsah sovětského žaludku. Právě tak Boris Jelcin otevřel otázku společných hranic s Ukrajinou dva dny poté, co ukrajinský parlament v srpnu 1991 odhlasoval odchod ze SSSR. Tyhle postoje v něčem připomínají agresivní rétoriku nacistických a sovětských „oprávců“ meziválečných poměrů, pro které byly Polsko, ale i Československo „zmetkem z Versailles“, tedy něco vzešlého z úradku nepřátel, co ztrácí legitimitu. Pokládám ještě za nutné poopravit představu, že Podkarpatskou Rus přisoudil SSSR nějaký manifest. Přisoudila mu ho tehdy uznávaná československá vláda a stvrdil to parlament.

Ano, to máte samozřejmě pravdu, správná formulace mojí věty měla být, že zmíněný Manifest z roku 1944 sloužil jako podklad – „vyjádřením vůle lidu“ tohoto regionu po připojení k Ukrajině, resp. Sovětskému Svazu. Samozřejmě, že právně to byl akt naší vlády, která území oficiálně a smluvně předala SSSR. Moje otázka teda měla znít, zda v geopolitických podmínkách, které jste sám popsal, je dle Vašeho názoru nabytí určitého území tímto způsobem ospravedlnitelné, právoplatné či přinejmenším morální?
Právoplatnost a morálka se nutně nekryjí. Už československá Ústava z roku 1920 se zpronevěřovala původně dobrovolné formě přistoupení Podkarpatské Rusi k Československu. Možnost tamního obyvatelstva vyvázat se někdy z vlastní vůle z československého svazku byla negována prvním odstavcem paragrafu 3, podle kterého změna hranic státu byla možná jen na základě odhlasovaného ústavního zákona. A v tomto vrchnostenském duchu se také odehrál v roce 1945 transfer dotyčného území. Nemůžeme oplakávat teprve nedůstojný konec, pakliže jsme od počátků nehráli rovnou hru. Klima právní svévole ale podmínilo i jiné dobové akty, které natrvalo proměnily tvářnost tentokrát už samotných českých zemí: třeba vyhnání německé menšiny. To osobně vnímám jako bezprostřednější újmu na kultuře společného historického prostoru.

Jsem rád, že to zde zmiňujete, říkáte, že jsme nehráli od počátku rovnou hru, a právě o tomto tématu, jsem také napsal svoji poslední knihu...

Moje další otázka je, zda by jste si troufnul odhadnout, jak tato brutální ruská agrese pro Ukrajinu vlastně dopadne a kdy to bude?
Já odhaduji mnohem radši to, co se už stalo. V tom je poctivost historie: nespekuluje.

Je za Vás něco, co udělala Ukrajině špatně ve vztahu k Rusku? Myslím jak nyní v tomto konfliktu, tak i třeba před tím, než k tomu došlo.
Projevovala příliš mnoho tolerance k pozůstatkům sovětského myšlení a dominanci ruského kulturního importu. Byla ambivalentní, málo nacionalisticky přímočará, ve snaze usmířit nesmiřitelné a obměkčit neobměkčitelné. V druhém případě mám na mysli různé západní kibice, kteří se v otázkách východní Evropy, ať již historických nebo současných, chronický mýlí – a pokaždé v ruský prospěch. V současnosti významná část ukrajinské společnosti poukazuje na to, že zvolení prezidenta Zelenského před bezmála šesti lety bylo právě důsledkem nezodpovědného populismu na ukrajinský způsob: lhostejnosti vůči zásadním otázkám civilizačního přežití, které Zelenskyj až do války bagatelizoval a zesměšňoval. Lhostejnosti vyjádřitelné ironickým memem „Kakaja raznica?“ – Jaký je v tom rozdíl? – rozuměj rozdíl v tom, jestli bude Ukrajina ukrajinskou jen podle jména, jen když budou opraveny díry v asfaltu.

Jaký máte jako historik pocit ze současné mladé generace v České republice a na Ukrajině? Projevují podle Vás dostatečný zájem o dění okolo sebe a ve světě. Mají správné povědomí o demokracii a jejím významu pro jejich životy?
Odpovím jednoznačně. Mládež, s jakou mám tu a tam co do činění, převyšuje moji generaci o hlavu. To určitě dělá to informační proudění, o kterém se nám nesnilo, a otevřená společnost. Jsou prostě v obraze, neopijete je rohlíkem, a zároveň – nemůžu si pomoct – jim úzkost z rizik dnešního světa sluší: člověk má být ve střehu, jinak zakrní. Nesmí jen podlehnout hysteriím. A ještě něco: modleme se, aby nás za to, jak brutálně s nimi experimentuje moje boomerská generace, nepověsili na kandelábry. Na mysli mám přístup státu ke školství, k tomu, jak neúprosně jsou vymyšleny přijímačky na střední školy, covidovou izolaci, zanedbaný resort psychiatrie pro děti a mládež… Za Ukrajince si netroufám mluvit. Jméno jejich vlasti u nás tupí projevy primitivního chrapounství všichni ti floutci, kteří pražskou hromadnou dopravu rozeznívají neomalenou ruštinou a nahlas pouštěnou hudbou z mobilních telefonů. Podobné zjevy jsem potkával v centru Kyjeva. Ale ty cenné lidi často nevidíme.

Mohu se Vás ještě zeptat, zdůrazňujete zde floutky v MHD mluvící neomalenou ruštinou a poslouchající nahlas hudbu. Nemohu se ubránit dojmu, že Vám vadí takovéto primitivní chování jen pokud je v podání ruskojazyčného obyvatelstva. Mám to chápat tak, že u „pravých“ ukrajinsky hovořících „floutků“ Vám to tak nevadí? Máte averzi na ruštinu, ruskou kulturu a vše s tím spojené?
Mám averzi vůči nevychovanosti obecně – ale vůči lidem, kteří demonstrují lhostejnost k boji svého národa za civilizační přežití, zvlášť. Migrace ruskojazyčných z východní Ukrajiny je po invazi navíc mnohem silnější než ta z méně ničených západních oblastí, s výjimkou té tradiční zakarpatské. Právě popisované kulturní nešvary s tím spojené komplikují situaci Ukrajinců v Polsku, kde se to dost citlivě vnímá. Jak jsem ale naznačil – jsou tihle opravdu reprezentativní? Měl jsem se odpovědi na tu vaši generační otázku spíše vyhnout, nejsem sociolog.

A poslední otázka na závěr na odlehčení. Jaké je Vaše nejoblíbenější místo v ČR a jaké v zahraničí?
A ta je přímo krásná. Miluji zapadákovy, periferie, jsem rád, když mi lišky přejí dobrou noc. Naši stověžatou Prahu bych snad nechal raději srovnat se zemí, když vidím, co z ní udělala hamižnost kšeftařů s turboturismem. Zato nedám dopustit na nedávno navštívené Železné hory. Na rodné Kadaňsko mé ženy. Na okolí zámku Valeč nebo Manětína na Karlovarsku. Nepřestávám se na každém kroku divit, jak neokázale nádherná tahle země je. Ne tím, na co láká turisty, ale přesně tím, co procítí jen romantický samotář. A nepřestanu žasnout nad Masarykovým, pro mě „zvrhlým“ vkusem: jak jen mohl nacházet tu zálibu v žírných rovinách! Toho si na Ukrajině užijete až kam. Což nás přivádí k zahraničí: nádherné je Slovinsko. Krásná je Jižní Dakota, kde jsem krátce pobyl před dvaceti lety. Krásná je určitě většina z míst, kam moje noha ještě nedošlápla. Třeba Novou Anglii znám jenom z filmů, ale jsem si jistý, že bych tam, v nějakém víkendovém srubu, dokázal asi české ukrajinistice posloužit stovkami normostran nějakého procítěného textu.

ERIK LUKAS & TOMÁŠ SAIC

T. G. Masaryk v Železných horách a na severním pomezí Vysočiny (1906)

Prázdniny v létě roku 1906 trávil Masaryk na Vysočině, kde s rodinou pobýval v období od 12. července do 15. září. Ubytování nalezli Masarykovi v Krucemburku v tehdejším politickém okresu Chotěboř (dnes okres Havlíčkův Brod) sedmnáct kilometrů severozápadně od Žďáru nad Sázavou. Odtud pozdější prezident podnikal cyklistické i pěší výpravy po širokém regionu česko-moravského pomezí a hojně též se svými přednáškami objížděl řadu lokalit v kraji.[1] Mezi Masarykovými vystoupeními tehdy vévodilo téma „Karel Havlíček Borovský“, neboť české země si toho roku připomínaly padesáté výročí od Havlíčkova úmrtí. Na jubilejní oslavu v Havlíčkově rodišti Borová konanou 29. července, jíž se zúčastnilo na dvacet tisíc návštěvníků,[2] byl pak Masaryk pozván jako hlavní řečník. Právě ona se stala podstatným motivem, proč si Masarykovi za letní destinaci zvolili Krucemburk, vzdálený od Borové necelých deset kilometrů.

Vysočinu, rozsáhlý kopcovitý region na širším česko-moravském pomezí, který v historickém povědomí zahrnoval poněkud větší území než současný stejnojmenný kraj, poznával nicméně Masaryk onoho roku 1906 zprvu od severu, od Železných hor, z oblasti, jež dnes administrativně náleží do Pardubického kraje a jejíž fyzicko-geografický spád k Labi určuje příslušnost k povodí Chrudimky. Do Železných hor se vypravil už před prázdninami na cyklistický výlet se znalcem regionu, novinářem a politikem působícím v Pardubicích Aloisem Hajnem (1870–1953), svým někdejším žákem z univerzity, který byl podobně jako Masaryk vyznavačem cyklistiky a cykloturistiky.[3] Masaryk si tehdy chtěl v regionu vyhlédnout vhodný letní byt, a právě zde původně zamýšlel strávit letní prázdniny. Volba ale nakonec padla na jižnější lokalitu, zmíněný Krucemburk. Během prázdnin nicméně Masaryk navštívil severní pomezí Vysočiny ještě vícekrát.

„Rád se drápu do kopce“: Masaryk na kole v Železných horách

Za Aloisem Hajnem, pro něhož byly Železné hory jako turistická destinace srdeční záležitostí, přijel Masaryk do Pardubic jedné červnové neděle roku 1906 ranním rychlíkem z Prahy a společně pokračovali vlakem i s koly do Slatiňan čtyři kilometry jižně od Chrudimi.[4] Odtud podnikli cyklistický výlet směrem do Práčova a dále přes Trpišov, Šiškovice a Licibořice do Heřmanova Městce a zpět do Pardubic, z nichž se Masaryk vracel večerním rychlíkem do Prahy. Cyklistická trasa měřila dle informace podané Aloisem Hajnem necelých šedesát kilometrů. Hajnovy vzpomínky na společný výlet se vázaly především na Práčov a jeho okolí a na Heřmanův Městec. V okolí Práčova měl Hajn svá oblíbená místa a turistické trasy – údolí Chrudimky proti jejímu proudu ve směru na Bojanov, zříceniny hradu Strádov nad říčním údolím a od něj cestu k Žumberku. V Práčově, malé vesničce šest kilometrů jižně od Slatiňan, kam dojeli přes oboru a odkud byl pěkný výhled ze hřbitova u kostela do hlubokého údolí Chrudimky, zanechali kola v hostinci a sestoupili (či se v souladu s Hajnovým podáním spíše sklouzali) po strmém svahu k řece. Dle Hajnova popisu se zjevně jedná o lokalitu, kde se dnes pod Práčovem nachází malá přehradní nádrž Křižanovice II. (či o místa nedaleko nad ní). Za horkého počasí, které toho dne panovalo, následně šplhali zpět. Hajna přitom zaujala zcela vážně míněná slova tehdy šestapadesátiletého Masaryka, jenž po zdolání svahu pronesl: „Bylo to hezké, já se rád drápu do kopce.“

V Heřmanově Městci potkali patrně náhodou pardubického advokáta Koutského, městeckého rodáka, jehož Hajn zřejmě znal z Pardubic. Ten Masaryka provedl po městě a snažil se jej přesvědčit, aby si Heřmanův Městec zvolil za místo svého prázdninového pobytu. Heřmanův Městec byl na konci 19. století sídlem s 3611 obyvateli a 4490 obyvateli s předměstími (k roku 2024 zde žilo 4960 obyvatel). Charakterizoval jej drobný

[1] K Masarykovu pobytu v Krucemburku srov. především TGM na Vysočině. *Masarykovi a Krucemburk. Pamětní tisk k pobytu Tomáše Garrigua Masaryka na Českomoravské vysočině*. Praha, Krucemburk 1996. Publikace přináší zvl. redigované vzpomínky Jaroslava Janáčka (1878–1964), inženýra ze strojírny a slévárny v Ransku (v bezprostřední blízkosti Krucemburku), který byl s Masarykem a jeho rodinou v létě roku 1906 v intenzivním kontaktu. Dále srov. Tomeš, J.: *Krucemburk. Letní pobyt 1906.* In: Mapa T. G. Masaryka, http://tg-masaryk.cz/mapa/index.jsp?id=8&misto=Letni-pobyt-1906.

[2] *Oslava Havlíčkova v Borové (29. července).* Čas, roč. XX, č. 208, 30. 7. 1906, s. 2.

[3] Hajn byl na přelomu 19. a 20. století členem radikálně pokrokové strany, kvůli programovým neshodám ji však opustil a od roku 1905 byl činný mezi masarykovskými realisty.

[4] Zdrojem poznatků o tomto výletu jsou vzpomínky Aloise Hajna, které se ovšem vzájemně mírně liší. Hajn hovořil o „červnové neděli“ a na přesné datum si nevzpomínal, na jiném místě pak uvádí, že k výletu došlo „v květnu nebo v červnu“. Hajn, A.: *„Rád se drápu do kopce“. Vzpomínka na prof. T. G. Masaryka.* In: Tentýž: Život novinářův 1894-1930. Výběr článků, feuilletonů, řečí a projevů, I. Praha 1930, s. 213-214 (článek vyšel původně v: Osvěta lidu, č. 44, 19. 7. 1919); Hajn, A.: *Zdroj životních úspěchů.* In: Českoslovenští evangelíci T. G. Masarykovi. Praha 1930, s. 61-65; Hajn, A.: *Jak bývalo u Masaryků.* Hlas revoluce, III, č. 46, 13. 11. 1947, s. 6;

průmysl, řemeslná výroba nejrůznějšího druhu a ložiska železné rudy v okolí.[5] Masarykovi se zde líbil zámecký park i nedaleké údolí směrem k Vápennému Podolu. Práčov ani Heřmanův Městec, dvě zvažované lokality v regionu, se ale nakonec Masarykovou prázdninovou destinací nestaly. A to přesto, že se dle Hajnovy zprávy pozdějšímu prezidentovi oblast Železných hor velmi zamlouvala. Nebyl to snad jen Hajnův dojem. O nejjižnějším cípu tohoto regionu, údolí Doubravy u Chotěboře (jež poté během prázdnin navštívil 5. srpna), totiž Masaryk pronesl slova, která silně vstoupila do regionálního povědomí: „Tento kraj je tak krásný, že by se měl stát národním poutništěm“. Tedy dnešními slovy celonárodně vyhledávanou turistickou oblastí.[6] Na Chotěbořsku Masaryk zvažoval i poslaneckou kandidaturu za místní obvod a město Chotěboř navštívil během prázdnin roku 1906 třikrát (přičemž 26. srpna zde pronesl přednášku).[7]

Heřmanův Městec, Masarykem zvažovaná prázdninová destinace, se nakonec cílem letního pobytu nestal. Zdroj: foto Milan Scholz

Masaryk v Hlinsku

Na prázdniny do Krucemburku přijel Masaryk 12. července také od severu, z Chrudimi, kde měl předchozího dne přednášku na havlíčkovské téma.[8] A hned 15. července poté přednášel o Havlíčkovi v Hlinsku, tehdy sídle soudního okresu v rámci politického okresu Chrudim, kde na přelomu 19. a 20. století žilo 3478 obyvatel (dnes 9577 obyvatel). Město bylo v historických dobách tradičním střediskem hrnčířské a plátenické výroby, nahrazované za Masarykových časů průmyslovým tkalcovstvím (výroba koberců i jiných textilií) a kožešnictvím.[9] Do Hlinska, kde s ním tehdy byla přítomna i žena Charlotta, Masaryka pozvala tamní skupinka členů realistické strany čítající okolo dvaceti osob. Přednášky se účastnili lidé z Hlinska i z okolí, členové realistické strany pak připutovali i ze vzdálených míst. Dle vzpomínky Masarykova příznivce, výtvarníka a pedagoga Josefa Jaroslava Filipiho (1875–1954) působícího tehdy v Humpolci, jenž se přednášky v Hlinsku zúčastnil, byl přednáškový sál přeplněn.[10] Ve městě měl Masaryk okruh oddaných příznivců, počtem malý, ale zato velmi vlivný. V jejich čele stál lékař Čeněk Ježdík (1860–1930), který sice pocházel z Průhonic u Prahy, od roku 1889 vykonával ale lékařskou praxi v Hlinsku a mezi lety 1903 a 1919 zde zastával post starosty.[11] Jeho působení je spojováno s vybudováním řady veřejných staveb či se vznikem městské kanalizační sítě. Do téže doby pak spadal i čilý rozvoj průmyslu (tehdy zvláště kožešnictví).[12] Kromě jiného byl Ježdík i náčelníkem hlineckého Sokola a patřil k průkopníkům lyžařství. Lyže si tehdy objednal z Norska, neboť lyžování bylo v českých zemích na přelomu 19. a 20. století jen málo známou novinkou (poprvé se zde lyže objevily roku 1887). Do Hlinska to měl Masaryk z Krucemburku deset kilometrů a Ježdík přitom o tehdejších Masarykových návštěvách ve svém kraji napsal: „Chodíval pěšky i jezdil na kole do okolních míst a stalo se vícekráte, že zavítal na takové cestě do Hlinska ke mně.“[13]

Masaryk ve Skutči

V polovině srpna roku 1906 navštívil Masaryk město Skuteč na severním českém pomezí Vysočiny v oblasti

[5] *Ottův slovník naučný*, sv. XVII. Praha 1901, s. 162 (údaj o počtu obyvatel k roku 1890). K současnému počtu obyvatel pak srov. data dostupná z webu Českého statistického úřadu, *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2024*, https://csu.gov.cz/produkty/pocet-obyvatel-v-obcich-9vln2prayv.

[6] Masarykova výroku se po řadě let chopil vyučující chotěbořského gymnázia Václav Krištof, který se právě skrze něj snažil po roce 1945 region turisticky propagovat a pokoušel se projekt „Národního poutniště“ uvést v praxi. Viz *TGM na Vysočině. Masarykovi a Krucemburk*, s. 22–23.

[7] Hajn, A.: *Jak bývalo u Masaryků*, s. 6; *TGM na Vysočině. Masarykovi a Krucemburk*, s. 22.

[8] *TGM na Vysočině. Masarykovi a Krucemburk*, s. 17.

[9] *Ottův slovník naučný*, sv. XXI. Praha 1897, s. 367. Dále srov. data dostupná z webu Českého statistického úřadu, https://csu.gov.cz/produkty/pocet-obyvatel-v-obcich-9vln2prayv.

[10] Filipi, J. J.: *S Masarykovými. Hrst vzpomínek.* Praha 1947, s. 131–132.

[11] K osobnosti Čeňka Ježdíka srov. Kobetič, P.: *Osobnosti Chrudimska*. Chrudim 2002, s. 92; Hájek, M.: *Starosta Čeněk Ježdík a neobvyklý růst města*. Hlinecké noviny, 5/2000; Ottův slovník naučný, sv. XXVIII. Praha 1909, s. 709; *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, sv. I. (A-K). Praha 1988, s. 252.

[12] Elektrotechnická výroba a výroba domácích spotřebičů (značka Eta) byla s Hlinskem spjata teprve později ve 20. století.

[13] Ježdík, Č.: *President Masaryk na českomoravské vysočině.* Buditel Vysočiny. Pokrokový týdeník, IV, č. 10, 7. 3. 1925, s. 6.

Ježdíkův dům na rohu náměstí v Hlinsku pochází z roku 1904 a zdobí jej cenná sgrafita od Mikoláše Alše. Čeněk Ježdík, lékař a starosta města, náležel na počátku 20. století k významným Masarykovým podporovatelům a Masaryk jej zde během prázdnin roku 1906 navštívil opakovaně. Zdroj: foto Milan Scholz

jihovýchodního Chrudimska, kde 15. srpna pronesl na pozvání místních sociálních demokratů další přednášku na havlíčkovské téma. Skuteč, staré středisko ševců, obuvníků a těžby a zpracování kamene,[14] byla za Masarykových dob sídlem soudního okresu v rámci politického okresu Vysoké Mýto a čítala v dnešních administrativních hranicích 4345 obyvatel, s přidruženými obcemi pak 6981 obyvatel (údaj k roku 1910). Zejména kvůli poloze mimo hlavní dopravní tepny ztrácela ale lokalita v průběhu uplynulého století poněkud na ekonomickém významu a počet obyvatel v administrativním území i ve vlastním městě klesal. K roku 2011 žilo ve městě 3894 obyvatel (v administrativních hranicích s přičleněnými obcemi pak 5183 obyvatel), tedy znatelně méně než v časech Masarykovy návštěvy.[15]

Masarykova skutečská přednáška proběhla v tehdejším hostinci v domě číslo 436 v ulici Heydukova, kde je dnes též umístěna pamětní deska. Následně Masaryk přenocoval v hotelu na náměstí. Již plánované uskutečnění přednášky budilo obavy, a to i u Masaryka samého. Krátce předtím došlo totiž v nedalekém městě Luže sedm kilometrů severně od Skutče ke rvačce mezi národně socialistickými a sociálně demokratickými dělníky rozdmýchané názorovými rozpory.[16] Národně socialističtí dělníci navíc na okresním hejtmanství požadovali, aby bylo Masarykovo vystoupení zakázáno, jinak dojde ve městě ke vzbouření. Organizátoři přednášky a Masarykovi příznivci proto preventivně utvořili špalír z nádraží až do města, který měl Masaryka chránit.[17] To byla ale situace, která se na počátku 20. století (od Masarykova vystoupení v rámci tzv. hilsneriády) opakovala v řadě českých měst, takže na ni byl Masaryk už zvyklý. Skutečská přednáška se nicméně nakonec obešla zcela bez incidentů. Celkem bylo přítomno asi 350 osob a při pohledu na budovu někdejšího hostince je zjevné, že sál musel být zcela zaplněn, ba přeplněn. Organizátoři se přitom postarali, aby se v místnosti nekouřilo (v tomto ohledu se ve své době nejednalo o věc vůbec samozřejmou ani běžnou). Díky tomu Masaryk vydržel hovořit celých dvě a čtvrt hodiny.[18]

Podle referenta *Času* se přednášky vedle dělníků ze Skutče a okolí účastnili „rolníci a část inteligence, zejména studentstvo a učitelstvo“, a též katoličtí klerikálové, kteří při Masarykových regionálních vystoupeních patřili mezi nejčastější oponenty. *Čas* nicméně konstatoval, že ve Skutči bylo jednání klerikálů velmi kultivované, i když k tomu autor dobového příspěvku použil trochu jízlivé konstatování bez známky povděku, totiž, že se [klerikálové] „chovali tak, jako by jich tam ani nebylo“. Zpravodaj zároveň vyzdvihl „značný počet žen“ přítomných na přednášce a kriticky poznamenal: „Honorace skutečská schůze se nezúčastnila.“[19] *Protokol veřejné schůze spolkové dne 15. srpna 1906* (zaznamenaný organizátory) pak s kritickým hrotem k účasti na přednášce uvedl: „Z místní inteligence několik osob, zato z vůkoli přišli i sedláci.“[20]

Havlíčkovy názory interpretoval Masaryk ve Skutči jako veskrze středoevropské slovanství a zdůraznil, že Češi „nemohou tíhnout k absolutistickému Rusku“ a musí se „spolehnout na sebe a na Slovany rakouské“. Tu se ozval provokatérský hlas z publika, popuzený Masarykovým kritickým tónem vůči ruskému samoděržaví, a důtklivě doplnil, na koho by se Češi měli spoléhat nejvíce: „A na Rusa“. Masaryk nicméně systematicky a věcně interpretoval české slovanství jako otázku menšího národa, který se snaží nalézt společnou řeč (doslovně i obrazně) s dalšími menšími národy makro-

[14] Obuvnickou historii města i tradici těžby kamene a jeho zpracování dnes ukazují stálé expozice skutečského Regionálního muzea. Z pozdějších let bylo město známé zejména obuví značky Botas uvedené na trh roku 1963.

[15] *Ottův slovník naučný*, sv. XXV. Praha 1905, s. 320. Dále srov. web Českého statistického úřadu, stránka *Historický lexikon obcí České republiky*, data dostupná v tabulkách dle okresů z https://csu.gov.cz/produkty/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015.

[16] Město Luže Masaryk během prázdnin roku 1906 též navštívil a prohlédl si zde dnes proslulé sanatorium profesora Františka Hamzy (1868–1930) orientované na rehabilitaci pohybového ústrojí, které bylo založeno pět let předtím (1901). Není však doklad o tom, že by se ve městě Luže konalo nějaké Masarykovo veřejné vystoupení. Tomeš, J.: *Krucemburk. Letní pobyt 1906.* In: Mapa T. G. Masaryka, http://tg-masaryk.cz/mapa/index.jsp?id=8&misto=Letni-pobyt-1906.

[17] Herben, J.: *T. G. Masaryk. Život a dílo presidenta osvoboditele.* Praha 1946, s. 118.

[18] Laušman, J.: *T. G. Masaryk ve Skutči před třiceti lety. Národní osvobození,* roč. XIII, č. 185, 9. 8. 1936, s. 1–2.

[19] *Jak žijeme? Socialistická oslava Havlíčka ve Skutči.* Čas, roč. XX, č. 227, 18. 8. 1906, s. 1

[20] Cit. dle Laušman, J.: *T. G. Masaryk ve Skutči před třiceti lety,* s. 2.

regionu střední a středovýchodní Evropy, definovanými ne samotnou velikostí, nýbrž tím, že stojí tváří v tvář velmocím a nechtějí ztratit svůj hlas.

Krajem severního pomezí Vysočiny

Nejzajímavější je ale Masarykova návštěva ve Skutči něčím docela jiným než obsahem tamního vystoupení. Ukazuje totiž na jeden podstatný rys z Masarykovy každodennosti – na vztah pozdějšího československého prezidenta k českému venkovu a k jeho poznávání „na vlastní kůži", stejně tak jako na jeho poměr k české krajině a přírodě. Výstižně to vyjádřil Jaroslav Laušman, jenž na Masarykovu skutečskou přednášku po třiceti letech vzpomínal v listu *Národní osvobození*: „Za svoji řeč si určil Masaryk zvláštní honorář. Nechtěl nic, jen to, aby ho druhý den ráno někteří dělníci doprovodili pěšky do Hlinska. Chtěl by vidět tuto část Českomor[avské] Vysočiny. Tož ráno 16. srpna šel Masaryk s obuvnickými dělníky těmi kamenitými cestami do Hlinska na nádraží, odkud odjel k rodině do Krucemburku."[21]

Tím kusem země, kde se Českomoravská vrchovina jižně od Skutče zvolna zvedá od okraje Východočeské tabule z nadmořských výšek okolo čtyř set metrů, urazili tak asi patnáct kilometrů, putovali-li nejkratší cestou. A dorazili do Hlinska, kde už je to se šesti sty výškovými metry ta pravá Vysočina se vším všudy. Pro Masaryka se ostatně jednalo o délku standardní procházky, takové, jakou činil pravidelně. Je též otázkou, zda Masaryk tehdy z Hlinska skutečně pokračoval vlakem, jak po třiceti letech uvedl pamětník, nebo zda dokončil cestu sám pěšky, neboť z Hlinska do Krucemburku již trasu znal. Krucemburk totiž neleží u železniční trati. A zatímco přímá cesta z Hlinska do Krucemburku je dlouhá deset kilometrů, Krucemburku nejbližší železniční stanice ve Ždírci nad Doubravou je od místa Masarykova letního pobytu vzdálena čtyři kilometry, přičemž při cestě vlakem od Hlinska se cestující Krucemburku spíše vzdaluje.

Život zmíněné části Vysočiny, který chtěl Masaryk tehdy poznat a který v mnohém dnes již zanikl, lze v současnosti v jeho dřívější podobě ohledávat třeba v Muzeu v přírodě Vysočina se skanzeny umístěnými ve Veselém Kopci devět kilometrů západně od Hlinska a v Hlinsku samém (tzv. Betlém). Dost o něm ale říká i literární dílo Karla Václava Raise (1859–1926), nejznámějšího představitele české vesnické prózy 19. století. Rais, rodák z podkrkonošských Lázní Bělohrad a absolvent učitelského ústavu v Jičíně, situoval sice značnou část své tvorby do rodného podkrkonošského regionu. Na severním pomezí Vysočiny však v mládí působil jako učitel (nejprve v Trhové Kamenici, poté v Hlinsku) a oblast se tak stala druhou lokací jím spřádaných beletristických dějů vycházejících z venkovských reálií. Raisovo dílo, konkrétně román *Západ* (1896 časopisecky, 1899 knižně), přivedlo do této části Vysočiny i malíře Antonína Slavíčka (1870–1910), který nám podává druhý, výtvarný obraz dobového kraje, kde se krásné krajinné scenérie tak úzce mísily s chudobou kamenitých pohorských polí. V Kameničkách sedm kilometrů jihovýchodně od Hlinska, kde mu Rais našel ubytování ve výměnkářském stavení, vytvořil Slavíček v letech 1903–1905 řadu ze svých vrcholných prací. A dojížděl sem za ním i jeho malířský kolega, Masarykův syn Herbert (1880–1915).

MILAN SCHOLZ

[21] Laušman, J.: *T. G. Masaryk ve Skutči před třiceti lety,* s. 2.

Historický obraz Vysočiny, jejíž severní pomezí mezi Skutčí a Hlinskem chtěl Masaryk při pěším návratu ze skutečské přednášky poznat, dokumentuje dnes pěkně skanzen ve Veselém Kopci. Zdroj: foto Milan Scholz

Opava slezská je moc hezká

Doufám, že toto bude platit i po letošních ničivých povodních, které velmi silně postihly právě i Opavu, kterou jsme navštívili jen krátce před touto živelnou pohromou. Náš výlet po stopách prvorepublikové architektury jsme zahájili ve vilové čtvrti na Kylešovském kopci. Toto místo s geniem loci bylo osídleno již v dobách pravěku, ve středověku pro změnu lákalo šlechtu a největšího rozmachu se dočkalo s příchodem 20. století. Rozsáhlá výstavba rodinných domů a vil nejvýznamnějších opavských občanů z tohoto období určuje nezaměnitelný ráz této čtvrti. Dodnes tato čtvrť platí za jedno z nejlepších a nejklidnějších míst ve městě. Zdejší nádherné domy s upravenými zahradami na vás dýchnou atmosférou první republiky. Za vidění rozhodně stojí Soví hrádek, rodinný dům Jaroslava Klimeše či vily Augusta a Ericha Lassmannů.

Soví hrádek – pohled ze zahrady
Zdroj: foto Erik Lukas 2024

Podjíždíme železniční most a parkujeme auto na úpatí kopce naproti Českému metrologickému institutu. Zdá se, že počasí nám tady objednali skvěle, a tak vyrážíme vstříc objevům. Pěší Příkrou ulicí zdoláváme kopec a vydáváme se směr ***Soví hrádek***, který je nejvyhledávanější památkou této městské čtvrti. Nádhernou secesní stavbu z let 1904–1906 vyprojektoval architekt Adalbert Bartel. Jedná se o ojedinělou kombinaci secesních prvků a moderní progresivní a romantické architektury. Stavbě dominuje věžička procházející středem budovy. Hrázděné podkroví a hlavní vchod jsou zdobeny reliéfy sov, od kterých dostal dům svoje pojmenování.

Po procházce malebnými uličkami Kylešova kopce scházíme Tyršovou ulicí do centra města. Po pravé straně mijíme rozsáhlý komplex budov ***Marianum*** (sociální ústav), kterému dominuje do bloku vestavěný kostel ***Božského srdce páně*** z let 1907–1909. Historické jádro města je lemováno půlkruhovým parkem ústícího až za hlavním vlakovým nádražím. Odsud je nejlepší začít exkurzy starého centra, příjemnou procházkou můžete dojít až na druhou stranu do Dvořákových sadů, které se nacházejí kousek od největšího skvostu zdejší prvorepublikové architektury.

Ano, ti co tuší, že mluvím o slavném obchodním domě ***Breda*** se nemilí. Pýcha města Opavy z let 1927–1928 byla v době svého vzniku největším obchodním domem v Československu s celou řadou vysoce vyspělého technického vybavení. Nárožní pětipatrová budova s dvojpodlažním suterénem byla inspirována moderní americkou architekturou. Skelet je železobetonový, vyplněný zdivem. Přízemí je členěno pilíři, zvenčí jsou vsazeny výkladní skříně, patra jsou osazena obdélníkovými okny. Vrchol stavby zdobí lunetová římsa s lomenými oblouky a kruhovými okny v nejvyšším podlaží. V roce 2022 se podařilo dlouho chátrající a nevyužívanou budovu konečně odkoupit městem, které zahájilo rozsáhlou rekonstrukci. Před budovou na náměstí Republiky je v rámech původních oken umístěna dočasná výstava komplexně mapující historii obchodního domu.

Odtud stačí popojít už jen kousek dál a jste na Horním náměstí, kterému vévodí z jedné strany radnice s velkými hodinami na renesanční věži ***Hláska***. Na protější straně stojí budova ***Slezského divadla*** z roku 1805 a podél něj je zadní stranou situován mohutný trojlodní kostel. Jedná se o gotickou konkatedrálu ***Nanebevzetí Panny Marie*** s velmi atypickými věžemi.

Dále bych všem návštěvníkům doporučil prohlídku centra města pomocí krátkého průvodce *Po stopách prvorepublikové architektury s architektem a stavitelem Otto Reichnerem*, který je k dispozici ke stažení na webových stránkách města Opavy. V průvodci je mapka, v které jsou perfektně vyznačeny všechny zajímavé budovy z tohoto období. Začnete-li bodem 1, můžete se hned zastavit v informačním centru na Horním náměstí v bývalém bytovém domě Niedermayer a vybavit se plánky a letáčky na další průzkum města. Osobně ještě doporučuji zde odbočit a vydat se o kousíček dál z tra-

sy na Dolní náměstí, kterému dominuje barokní kostel ***Svatého Vojtěcha*** z let 1675–1681. Kostel je stavebně zakomponován do areálu ***jezuitské koleje***, ve kterém mezi lety 1853–1918 sídlil Selský zemský sněm. Nyní se zde nachází Zemský archív města Opavy. Zde stojí za zmínku, že Opava byla centrem Opavského knížectví a v letech 1742–1928 hlavním městem rakouského, resp. českého Slezska. V roce 1928 pak bylo české Slezsko sloučeno do jednoho ze 4 samosprávných celků Československa pod názvem země Moravskoslezská s hlavním městem Brnem. A také touto dobou začíná město pomalu ztrácet na rychleji se rozvíjející Ostravu.

Na Dolním náměstí doporučuji posedět v některé z místních kaváren a trošku se pokochat výhledem na krásně upravené okolí.

Pokud vám už nestačí síly nebo nemáte dostatek času, doporučuji z prvorepublikových architektonických skvostů města navštívit alespoň obytný ***dům Františka Havlického s kavárnou Orient***, bývalou budovu ***hlavní pošty*** a bývalý ***obchodní dům Huppert***. Všechny tři objekty se nachází nedaleko od sebe mezi ulicí Ostrožnou a Masarykovou třídou.

Končí-li vaše návštěva města na hlavním vlakovém nádraží, tak je váš výlet zakončen na správném místě.

A my už jen doufáme, že až se do Opavy zase vrátíme, po povodních nebude ve městě už ani památky.

ERIK LUKAS

Zdroje:

https://www.opava-city.cz/tic/cz/mesto-opava/objevujeme-krasy-opavy/historicke-pamatky/sovi-hradek.html
https://cs.wikipedia.org/wiki
https://web.archive.org/web/20090406025301/http://www.infocentrum.opava.cz/scripts/detail.php?id=10323
https://www.opava-city.cz/tic/cz/mesto-opava/objevujeme-krasy-opavy/objevujeme-opavu/navrat-do-prvni-republiky-aneb-prochazka-po-kylesovskem-kopci.html
https://www.opava-city.cz/files/tic/cz/volny-cas/multimedia/questing/po-stopach-prvorepublikove-architktury.pdf

Fenomenální obchodní dům, jehož výstavba v roce 1928 stála na tu dobu neuvěřitelných 6,85 milionů Kč
Zdroj: foto Erik Lukas 2024

Slovo předsedy klubu TGM Kopřivnice

Masaryka máme „v krvi“ a jsem tomu rád. Ale to není jen TGM, ale především odvaha, jít jeho cestou poctivosti, slušnosti a pravdy. Nenechat se zotročovat lacinými gesty protivníků, jejich polopravdami či cílenými negacemi zaplavujícími společnost. Úkolem demokratů je tento stav zvrátit s nadějí pro příští generace.

V našem klubu jsme zapátrali v jeho historii, letos je tomu 33 let od jeho ustavení, a dali jsme dohromady historický seznam členů kopřivnického klubu, od jeho založení. Na to jsme nechali vyrobit průkazky pro současnou členskou základnu i s pořadovými čísly členů od prvopočátku.

Naše členská základna se rekrutuje i mimo Kopřivnici, součástí jsou členové dalších měst a obcí z našeho okresu, především Nového Jičína, Frenštátu pod Radhoštěm a dalších. Všech našich členů si velmi vážíme a jsme otevřeni dalším zájemcům.

Scházíme se pravidelně měsíčně v naší klubové místnosti, kde probíhají diskuze jak nad současnou situací ve společnosti, tak příprava dílčích dalších programů v průběhu roku. Součástí je i příjemné posezení při kávě, či přinesených dobrotách, což přispívá k charakteru a kvalitě našeho setkávání.

V červenci jsme uspořádali jedno výjezdní zasedání na Masarykovu chatu na Bumbálce, na moravsko-slovenském pomezí, u příležitosti 100 let od vybudování tohoto zařízení, s restaurací a ubytováním. Chata po 2. světové válce vyhořela a byla znovu obnovena ve větším rozsahu. V místní kronice jsme se mohli s celou historií seznámit, při příjemném posezení, diskuzí na téma židovský národ a s přáním dalšího návratu na tato místa, příp. se slovenskými přáteli.

V srpnu t.r. se naši zástupci, manželé Petra a Petr Šmajstrlovi a Zdeněk Sazovský zúčastnili, jako delegace klubu, vzpomínkové akce na Milana Rastislava Štefánika na Slovensku v Košiariskách a Bradle. Již po několik let tak udržujeme kontakty se Společností M. R. Štefánika, jejíž členové navštěvují i naše akce.

V říjnu jsme pak pořádali naši tradiční veřejnou společenskou událost, ve velkém sále kulturního domu v Kopřivnici, již 26. ročník Kopřivnického Pressování, za účasti hostů a široké veřejnosti. Na besedě vystoupila spisovatelka a válečná reportérka Petra Procházková a poradce a diplomat Petr Kolář, pořad moderoval člen našeho klubu Lubomír Sazovský. Přijeli i zástupci předsednictva Společnosti MDH, předseda František Dobšík a místopředseda Erik Lukas, který také představil svoji novou knihu, o Podkarpatské Rusi 1919–1939. Kniha se již stala součástí i naší klubové knihovničky. Stálými hosty byli jako každoročně i redaktor českého rozhlasu Radko Kubičko a pan Karel Michal, věrný průvodce vzpomínaného Pavla Pecháčka.

Současně jsme v prostorách kulturního domu uspořádali vernisáž výstavy Baťa a Masaryk, zapůjčenou od zlínských kolegů, zpracovanou pro vlastní archiv.

Výročí 28. října a vzniku Československé republiky jsme společně s městem Kopřivnice oslavili u pomníku T. G. Masaryka, projev přednesl pan Lubomír Sazovský. Položil zde také otázku, jak hájit demokracii? No přece pustit se do křížku s extrémisty!

Oslavy vzniku první republiky probíhaly za naší účasti i v Novém Jičíně, Frenštátě pod Radhoštěm i v obcích Trojanovice a Tichá.

Těšíme se již i na další aktivity, a to v roce 2025, přeji vše dobré, stálý úsměv a pevné zdraví.

JAROSLAV ŠULA

předseda klubu TGM Kopřivnice

XXVI. ročník kopřivnického pressování na téma Evropa a Rusko

Letošní stěžejní akce klubu MDH Kopřivnice „Kopřivnické pressování aneb Myšlenky TGM a současnost“ se organizačně nesla v malinko nervním duchu. Někteří původně dohodnutí a potvrzení hosté byli postupně nuceni těsně před konáním akce svou účast odříct. Ministr pro evropské záležitosti České republiky Martin Dvořák byl odvolán na mimořádné zasedání vlády, stejně jako Otakar Foltýn, koordinátor strategické komunikace Úřadu vlády. Nakonec nám zůstali jen dva hosté, a to Petra Procházková válečná zpravodajka, spisovatelka a redaktorka Deníku N a bývalý diplomat Per Kolář, který naštěstí dorazil jen čtvrt hodiny po začátku akce, a to díky tradičním zácpám na dálnici D1.

Nicméně všechny problémy nahradila samotná beseda, kterou jsme uvedli video omluvenkou pana ministra a originálním historickým proslovem Tomáše Bati k národu, kde nabádal k osobní odpovědnosti každého jedince za svůj život a stejně důležitou odpovědnost a povinnost vůči společnosti a republice jako takové. Tento proslov navazoval na výstavu o vztahu Tomáše Bati s prezidentem T. G. Masarykem. Zajímavá byla především obsahem, kde byla zdůrazněna odpovědnost podnikatele nejen za úspěch podnikání, ale i za osobnostní rozvoj a sociální postavení každého zaměstnance. Poděkování tak patří i Nadaci Tomáše Bati ze Zlína, která nám bezplatně poskytla materiál k této výstavě.

Taktéž další úvodní část akce se nesla v milé atmosféře a to ve znamení druhého, moravského křestu knihy Československá „kolonizační“ politika na Podkarpatské Rusi mezi léty 1919–1939, kterou napsal místopředseda MDH Erik Lukas. Stala se tak jednou z dalších skvělých publikací v dlouhé řadě knih vydaných v knižnici Hlas Masarykova demokratického hnutí. A jak je zvykem u nás na Valašsku, svěcenou vodu nahradila kapka vynikající (jak jinak) domácí slivovice.

Potom již následovalo bohužel ne tak veselé povídání. Nejprve se samotnou Petrou Procházkovou o situaci v Rusko Ukrajinské válce. Zejména sondy do duše ruského a ukrajinského národa, mentality, která byla formována staletím vzájemných střetů, nám pomohly alespoň trochu pochopit původ toho co se nyní děje. Podobně k tomu přispěl i nadhled Petra Koláře, který díky zkušenostem z diplomacie, zejména v Rusku a USA, vnášel do diskuse pohledy zvenčí.

Nebylo to radostné poslouchání, ale velmi potřebné, abychom si uvědomili, kde žijeme, proč se musíme postavit každé snaze zničit demokracii a naši povinnost nepodléhat každému líbivému slibu novodobých diktátorů.

Nicméně i letos beseda nadmíru splnila to, co se od ní každým rokem očekává. Nejenom tím, že hlavní sál kulturního domu v Kopřivnici byl zcela zaplněn posluchači a hosty ale i klidná, věcná debata nad někdy kontroverzními tématy, které názorově dělí společnost, přispěli k pohodové atmosféře celého večera.

Konec konců o smyslu této akce svědčí i to, že na závěr akce a posléze i na neformálním setkání hostů s organizátory akce, měli všichni možnost si navzájem sdělit své postoje ať už byly jakékoliv, aniž by došlo k tak hojně vídaným osobním a urážlivým střetům. Přesně v duchu T. G. Masaryka „Demokracie je především věcná diskuse“

Tak doufejme, že alespoň část téhle pozitivní atmosféry zakotví v celé společnosti. Bylo by to ku prospěchu nás všech, kteří demokracii máme rádi.

LUBOMÍR SAZOVSKÝ

organizátor akce

Klub T. G. Masaryka v Užhorodě

Již více než 25 let aktivně propaguje českou kulturu, tradice a první Československou republiku, jejíž součástí byl i náš region pod názvem Podkarpatská Rus, ale především jméno prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka (naše webové stránky: www.klubtgm.cz).

I v roce 2024 naše aktivity pokračovaly ve své veřejné činnosti v této oblasti. Jako obvykle se 7. 3. 2024 uskutečnilo vzpomínkové setkání a pietní vzpomínka u pomníku prezidenta v Užhorodě, kterou náš klub inicioval 28. 3. a kde členové spolku připomněli, co československá vláda v období 1919–1939 pro tuto zemi za 20 let udělala – výstavba škol, nemocnic, mostů, silnic atd. K bustě byly položeny květiny a věnce, čímž jsme projevili úctu k tomuto člověku a k společnému období dějin, které je zde připomínáno velmi pozitivně. Další akce se uskutečnila 28. října 2024, v den vzniku Československého státu. Také v tento den se aktivisté klubu sešli u Masarykovy busty a připomněli si historické okamžiky a položili k pomníku květiny. Mimochodem, klubu se podařilo otevřít a vrátit pomníky a pamětní desky na počest T. G. Masaryka nejenom do všech obcí v Zakarpatí, kde byly postaveny ještě za první republiky. Takže nyní tyto pomníky máme ve městech: Užhorod, Mukačevo, Velkyj Bereznyýj, Antalovce, Svaljava, Rachov a v Perečíně máme společnou tabuli se Štefánikem. Podařilo se také obnovit historické názvy škol v Užhorodě a Svaljavě – Masarykovy Jubilejní školy – v ukrajinštině i češtině. V Užhorodě a Mukačevu byly obnoveny názvy na Masarykovu počest a místní škola v Antalovcích nyní nese také jméno T. G. Masaryka. V nejbližší době plánuje klub znovu vydat málo známou publikaci z roku 1925 ***Náš prezident Tomáš Masaryk***. Dalším nápadem klubu je odhalení pamětní desky Masarykovi na škole č. 9 v Užhorodě, která se nachází na náměstí Sándora Petőfiho. Zajímavostí je, že až do roku 1938 se toto náměstí nazývalo Masarykovo a 28. 10. 1928 zde byla odhalena jeho socha, jehož autorkou byla Olena Mondičová-Šinalyová (pohřbená v Košicích). Umístění pamětní desky je důležité, protože tím si připomeneme historický moment ve vztahu k náměstí a pomníku našeho prezidenta. Povolení od místní školy máme. Věříme, že se nám ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím v Praze podaří tento projekt realizovat v roce 2025.

IVAN LATKO

předseda klubu T. G. Masaryka

Společná pamětní deska M. R. Štefánika a T. G. Masaryka na budově školy z roku 1938 v městečku Perečín u slovenských hranic.Zdroj: Klub T. G. Masaryka v Užhorodě

Спільна меморіальна дошка М. Р. Штефаника та Т. Г. Масарика на будівлі школи 1938 року в містечку Перечин біля словацького кордону. Джерело: Клуб ім. Т. Г. Масарика в Ужгороді

Клуб Т. Г. Масарика в Ужгороді

більше 25 років активно пропагує чеську культуру, традиції, Першу Чехословацьку республіку, до якої під назвою Підкарпатська Русь входив наш край, та головне ім‘я 1 президента ЧСР Т. Г. Масарика (наш веб: www.klubtgm.cz).

В 2024 році актив продовжив свою громадську активність в цьому напрямку. Так, як завжди 7. 3. 2024, була організована пам‘ятна зустріч і згадка біля пам‘ятника президенту в Ужгороді, до речі саме з ініціативи клуб його відкрив 28. 3. 2002, де активісти товариства згадали про те, що влада Масарика зробила для цієї землі майже за 20 років (1918–1939) - відкриття шкіл, лікарень, мостів, доріг і т. д. До бюсти були покладені квіти та вінки, які засвідчили нашу повагу до цієї людини і до чехословацькго періоду, який тут вельми позивно згадується. На черзі акція 28. 10. 2024 це день виникнення 1 Чехословацької держави. Теж у цей День, активісти клубу зустрінуться біля бюсти Масарика - згадати історичні моменти та покласти квіти до пам‘ятника. До речі, клубу вдялося відкрити і повернути в усі населені пункти Закарпаття пам‘ятники та дошки на честь Т. Г. Масарика, що були за 1 Чехословацької республіки. Тож зараз ми такі пам‘ятники маємо в містах: Ужгород, Мукачево, Великий Березний, Анталовце, Свалява, Рахів і Перечин, там ми маємо спільну меморіальну дошку Масарика і Стефаника. Теж вдялося відновити історичні назви на школах в Ужгороді та Сваляві- Масарикова школа--двомовно - українською та чеською. Відновлені назви на честь Масарика в Ужгороді, Мукачеві, а місцева школа в Анталівцях зараз носить імя Т. Г. Масарика. Незабаром клуб планує перевидати маловідому публікацю з року 1925 - „Наш президент Томаш Масарик“. Ще одна ідея клубу - відкрити меморіальну дошку покійному Масарику на школі № 9 в Ужгороді, яка знаходиться на площі Шандора Петефі. Але цікаво, що до 1938 року це була площа Масарика і тут 28. 10. 1928 був відкритий йому памятник, котрий зпроєктувала Олена Мондіч--Шиналі (похована в Кошицях). Головне - відкрити дошки, важливе, оскільки з їх відкриттям, ми повернемо історичний момент по відношенню до площі та пам‘ятника Нашому Президенту. Дозвіл від місцевої школи маємо. Ми віримо, що у співпраці з Масариковим Демократичним Рухом в Празі зможемо реалізувати цей проєкт у 2025 році.

ІВАН ЛАТКО

голова Клубу Т. Г. Масарика в Ужгороді

Vzpomínkové setkání členů a přátel klubu T. G. Masaryka a spolku Užhorodských Slováků před Masarykovou sochou v Užhorodě. Zdroj: Klub T. G. Masaryka v Užhorodě

Меморіальна зустріч членів і друзів Клубу ім. Т. Г. Масарика та ужгородських словаків перед пам‘ятником Т. Г. Масарику в Ужгороді. Джерело: Клуб ім. Т. Г. Масарика в Ужгороді

Slovo úvodem

Vážení členové a příznivci Masarykova demokratického hnutí, dovolte mi poděkovat předsednictvu MDH, a zvláště pak panu místopředsedovi Lukasovi, který se zasadil o obnovení našeho Českého kulturně osvětového centra v Kazachstánu. Právě díky jeho iniciativě a myšlence začlenit naši společnou organizaci do struktury MDH nyní můžeme pracovat ve prospěch posilování našich kazašsko-českých vztahů. Bylo to také díky panu Lukasovi, že jsem měl možnost 3 měsíce studovat ve vaší zemi a pomáhat mu na projektech MDH. Odměnou mi za to bylo poznávání života a kultury nejen v České republice ale i dalších 7 zemích EU. Měl jsem tak možnost seznámit se s dílem vašeho prvního prezidenta ČSR, jehož noha stanula také na naší krásné zemi – v Kazachstánu. Navštívil jsem mnoho míst s ním spojených, stejně tak jako jsem navštívil vilu Dr. Edvarda Beneše aj. Pochopil jsem, jak hlubokou tradici demokracie vaše země má, jak si malý národ uprostřed Evropy dokázal vydobýt svobodu, nezávislost, úctu a hlavně demokracii… Dlouhé rozhovory s panem Lukasem na tyto témata nás jednoho dne přivedli k myšlence, zda mají naše země tak geograficky vzdálené něco historicky společného? A zde vidíte výsledek. Uběhnul rok od mého pobytu v ČR a už se natáčí film o Českých osadních, kteří žili na území Kazachstánu, začínáme s přípravou Česko-kazašské výstavy pro obě naše země, obnovujeme spolek Čechokazachů, vytvořili jsme facebookové stránky Čkoc Tgm Astana, které se stávají velmi populární. V létě 2024 jsem také měl možnost pracovat pro pana Lukase při jeho badatelské činnosti ve střední Asii. A právě tam jsme se domluvili na pokračování spolupráce, kdy mě pověřil řízením aktivit v Kazachstánu v době jeho nepřítomnosti v naší zemi. Děkuji za důvěru a těším se na dobrou spolupráci v rámci MDH!

BAKYTŽAN BURIBAJEV BEKYMBETOVIČ

předseda ČKOC T. G. Masaryka Astana

V posledním čísle jste se mohli dočíst nejenom o celém mém příběhu, jak jsem se k tématu Kazachstánu, ale i české komunity vlastně dostal. Jelikož toto téma začalo budit obrovský zájem široké veřejnosti, rozhodli jsme se s kolegou Bakytzhanem celou záležitost posunout o úroveň dál, jelikož v našich aktivitách vidíme obrovskou perspektivu. Nejprve jsem uvažoval o vytvoření klasického zahraničního klubu MDH v zahraničí (tedy o takovém jako máme na Ukrajině), ale nakonec jsem se rozhodnul, že bude ještě lepší obnovit původní spolek Čechů, který v Kazachstánu působil od konce SSSR až do přesídlení drtivé většiny krajanů zpět do původní vlasti (tedy od roku 1991–2007). Připojením jména T. G. Masaryka do názvu této staronové organizace jsme mohli oficiálně zařadit klub do struktury MDH. Předsednictvo MDH tento záměr schválilo dne 26. 7. 2024, a tak vznikl náš klub, který nese oficiální jméno České kulturně-osvětové centrum T. G. Masaryka se sídlem v Astaně. Hlavním úkolem klubu bude především dát dohromady naše krajany, kteří žijí v České republice a začlenit do naší organizace i ty, kteří zůstali v Kazachstánu. Klub bude vytvářet vlastní program činnosti (jako všechny naše kluby) a pečovat nejen o společnou minulost, ale i o vzájemnou přátelskou budoucnost v duchu hodnot zakladatele našeho státu.

Při svojí letní pracovní cestě po střední Asii jsem měl možnost navštívit a vést jednání o budoucí spolupráci s mnoha představiteli v Astaně, Taškentu, Samarkandu, Petropavlu a Aktobe. Navštívil jsem také vesnici Shygyrly (dříve Borodinovka), kde jsem si byl obhlédnout terén pro natáčení dokumentárního filmu České stopy v Kazachstánu, který bude mapovat vše, co nás s Kazachstánem historicky pojí. V prvním díle to pak budou konkrétně čeští krajané. Ze strany ambasády Kazachstánu v Praze a české ambasády v Astaně se mi dostalo opravdu velmi vřelého přijetí a pomoci, zvláště pak kazašská ambasáda mi otevírala dveře při jednáních s místními autoritami v zemi. Za to patří oběma stranám velké díky. Osobně tak věřím, že rozšiřování naší organizace do zahraničí je tou nejlepší cestou, jak se zviditelnit a oslovit další zájemce o naši celou organizaci. Zároveň věřím, že se obě země mají co od sebe učit a že spolupráce na kulturní úrovni je tou nejlepší cestou porozumění mezi národy.

ERIK LUKAS

Несколько слов в качестве вступления

Уважаемые члены и сторонники Масарикова демократического движения, позвольте мне поблагодарить правление МДД, и особенно заместителя председателя Лукаса, который сыграл важную роль в восстановлении нашего Чешского культурно-просветительского центра в Казахстане. Именно благодаря его инициативе и идее включить нашу совместную организацию в структуру МДД мы теперь можем работать на благо укрепления казахстанско-чешских отношений. Также благодаря господину Лукасу у меня была возможность 3 месяца учиться в вашей стране и помогать ему в проектах МДД. Моей наградой за это было знакомство с жизнью и культурой не только Чехии, но и 7 других стран ЕС. У меня была возможность познакомиться с деятельностью вашего первого президента Чехословакии, нога которого ступала и на нашу прекрасную землю - Казахстан. Я посетил многие места, связанные с ним, а также виллу доктора Эдварда Бенеша и т.д. Я понял, какие глубокие традиции демократии имеет ваша страна, как маленькому народу в центре Европы удалось завоевать свободу, независимость, уважение и, самое главное, демократию... Долгие беседы с господином Лукасом на эти темы привели нас однажды к мысли о том, есть ли у наших стран, столь географически далеких, что-то общее в историческом плане? И вот вы видите результат. Прошел год после моего пребывания в Чехии, а уже снимается фильм о чешских переселенцах, живших в Казахстане,, начинаем готовить чешско-казахскую выставку для обеих наших стран, возрождаем ассоциацию «Чехоказах», мы создали страничку **« Чкоц Тгм Астана (Čkoc Tgm Astana)»** на Facebook, которая пользуется большой популярностью. Летом 2024 года у меня также была возможность поработать на господина Лукаса в его исследовательской деятельности в Центральной Азии. Именно там мы договорились продолжить наше сотрудничество, и он доверил мне руководство своей деятельностью в Казахстане на время его отсутствия в нашей стране. Благодарю вас за доверие и надеюсь на хорошее сотрудничество в рамках МДД!

БАКЫТЖАН БУРИБАЕВ БЕГЫМБЕТОВИЧ

Председатель ЧКОЦ им. Т. Г. Масарика Астана

В прошлом номере вы могли прочитать не только о моей истории, но и о том, как я пришел к теме Казахстана и чешского сообщества. Поскольку эта тема начала вызывать огромный интерес у широкой общественности, мы с моим коллегой Бакытжаном решили продвинуться на один уровень дальше, так как видим огромную перспективу в нашей деятельности. Сначала я думал о создании классического клуба МДД за рубежом (т.е. такого, как у нас в Украине), но в итоге решил, что лучше будет восстановить оригинальный клуб чехов, который действовал в Казахстане с конца существования СССР и до переселения подавляющего большинства соотечественников на родину (т.е. в 1991-2007 годах). Добавив к названию этой старой организации имя Т. Г. Масарика, мы могли бы официально включить клуб в структуру МДД. 26 июля 2024 года Правление МДД одобрило это намерение. Так был создан наш клуб, который носит официальное название Чешский культурно-образовательный центр имени Т. Г. Масарика, расположенный в Астане. Основной задачей клуба будет объединение наших соотечественников, проживающих в Чехии, и включение в нашу организацию тех, кто остался в Казахстане. Клуб будет создавать собственную программу деятельности (как и все наши клубы) и заботиться не только об общем прошлом, но и о взаимовыгодном будущем в духе ценностей основателя нашего государства.

Во время моей летней рабочей поездки в Центральную Азию у меня была возможность посетить и провести переговоры о будущем сотрудничестве со многими официальными лицами в Астане, Ташкенте, Самарканде, Петропавле и Актобе. Я также посетил село Шыгырлы (бывшая Бородиновка), где осмотрел местность для съемок документального фильма «Чешские следы в Казахстане», в котором будет показано все, что исторически связывает нас с Казахстаном. В первой части речь пойдет именно о чешских соотечественниках. Я получил очень теплый прием и помощь от посольства Казахстана в Праге и посольства Чехии в Астане, особенно посольство Казахстана открыло для меня двери в переговорах с местными властями в стране. За это я хотел бы выразить обеим сторонам огромную благодарность. Лично я считаю, что расширение нашей организации за рубежом - это лучший способ повысить нашу известность и охватить больше людей, заинтересованных в нашей организации в целом. В то же время я считаю, что обеим странам есть чему поучиться друг у друга и что культурное сотрудничество - это лучший способ взаимопонимания между народами.

ЭРИК ЛУКАС

Кіріспе сөз

Құрметті Масарик демократиялық қозғалысының мүшелері мен қолдаушылары, маған МДҚ басқармасына, әсіресе, Чех мәдени-ағартушылық орталығын Қазақстанда қайта құруда маңызды рөл атқарған төрағаның орынбасары Лукас мырзаға алғыс білдіруге рұқсат етіңіздер. Оның осы бастамасымен, біздің бірлескен ұйымды МДҚ құрылымына енгізу идеясының арқасында біз қазір Қазақстан мен Чехия арасындағы қарым-қатынасты нығайту үшін жұмыс істей аламыз. Сондай-ақ, маған Лукас мырзаға көмектесе отырып, сіздердің еліңізде 3 ай оқу мүмкіндігі берілді. Мен үшін бұл Чехияның ғана емес, Еуропалық Одақтың басқа да 7 елінің өмірі мен мәдениетімен танысу болды. Чехословакияның алғашқы президентінің қызметімен танысып, оның аяғы тиген біздің әсем жеріміз – Қазақстанмен байланысты көптеген жерлерге бару мүмкіндігі болды. Сонымен қатар, доктор Эдвард Бенештің вилласы және т.б. жерлерді аралап, сіздердің еліңіздің демократияның терең дәстүрлеріне ие екенін түсіндім, орталық Еуропадағы шағын халықтың бостандық, тәуелсіздік, құрмет пен демократияны қалай жеңіп алғанын көрдім. Осы тақырыптар бойынша Лукас мырзамен болған ұзақ әңгімелер біздің елдеріміз, географиялық жағынан алшақ болғанымен, тарихи тұрғыдан ортақ нәрселер бар ма деген ойға жетеледі. Міне, сіздер сол нәтижені көріп отырсыздар. Чехияда болғаныма бір жыл өтті, ал қазір Қазақстанда өмір сүрген чех қоныс аударушылар туралы фильм түсірілуде, екі ел үшін чех-қазақ көрмесін дайындауға кірістік, «Чехоказах» қауымдастығын қайта жандандырудамыз, Facebook-те «Чкоц Тгм Астана» (Čkoc Tgm Astana) парақшасын құрдық, ол үлкен танымалдылыққа ие болуда. 2024 жылдың жазында маған Орталық Азиядағы зерттеу жұмысы барысында Лукас мырзамен жұмыс істеу мүмкіндігі туды. Дәл сол жерде біз өз ынтымақтастығымызды жалғастыруға келістік, және ол маған елде жоқ кезінде Қазақстандағы өз қызметін басқаруды сеніп тапсырды. Сіздердің сенімдеріңіз үшін алғыс білдіремін және МДҚ аясында жақсы серіктестікке үміттенемін!

БАКЫТЖАН БУРИБАЕВ БЕГЫМБЕТОВИЧ

Т.Г. Масарик атындағы ЧКОЦ төрағасы, Астана

Өткен нөмірде сіздер менің тарихымды ғана емес, сонымен қатар Қазақстан мен чех қоғамдастығына қалай келгенім туралы оқыдыңыздар. Бұл тақырып кең жұртшылық арасында үлкен қызығушылық тудыра бастағандықтан, мен әріптесім Бақытжанмен бір деңгейге алға жылжып, қызметімізде үлкен перспектива көретінімізді түсіндік. Бастапқыда мен шетелде (Украинадағы сияқты) классикалық МДҚ клубын құруды ойладым, бірақ ақырында Қазақстанда Кеңес Одағының ыдырауының соңынан бастап және отандастарымыздың көпшілігі тарихи Отанына оралғанға дейін (яғни, 1991-2007 жылдары) жұмыс істеген түпнұсқа чех клубын қайта жандандыру жақсы болар еді деп шештім. Осы ескі ұйымның атауына Т.Г. Масариктің есімін қосып, біз клубты ресми түрде МДҚ құрылымына қоса аламыз. 2024 жылдың 26 шілдесінде МДҚ басқармасы бұл ниетті мақұлдады. Осылайша біздің клуб құрылды, оның ресми атауы Т.Г. Масарик атындағы Чех мәдени-ағартушылық орталығы, ол Астана қаласында орналасқан. Клубтың негізгі мақсаты – Чехияда тұратын отандастарымызды біріктіру және Қазақстанда қалған адамдарды біздің ұйымға қосу. Клуб өз қызметінің жеке бағдарламасын жасайды (барлық біздің клубтар сияқты) және жалпы өткеніміз бен болашағымызға, сондай-ақ мемлекетіміздің негізін қалаушы құндылықтар рухында өзара тиімді болашағымызға қамқорлық жасайды.

ЭРИК ЛУКАС

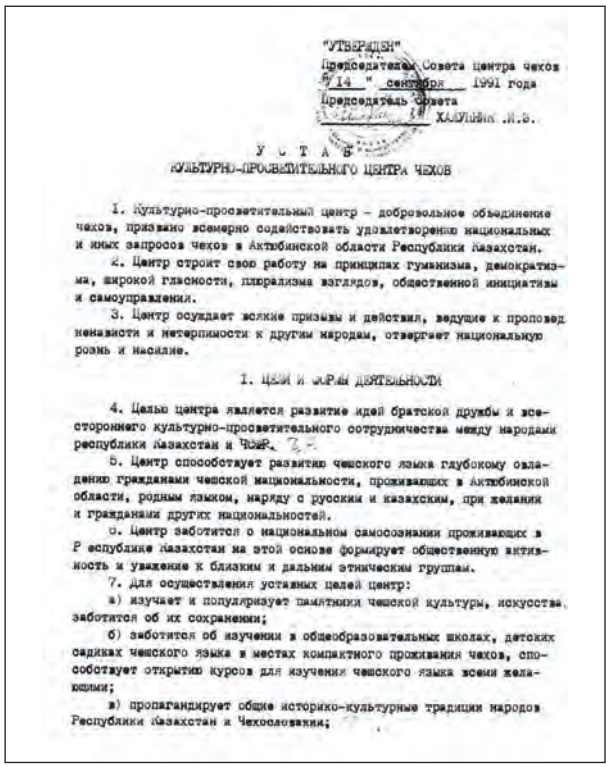

"УТВЕРЖДЕН"
Председатель Совета центра чехов
" 14 " сентября 1991 года
Председатель Совета
ХАЛУПНИК Л.Б.

У С Т А В
КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА ЧЕХОВ

1. Культурно-просветительный центр – добровольное объединение чехов, призвано всемерно содействовать удовлетворению национальных и иных запросов чехов в Актюбинской области Республики Казахстан.

2. Центр строит свою работу на принципах гуманизма, демократизма, широкой гласности, плюрализма взглядов, общественной инициативы и самоуправления.

3. Центр осуждает всякие призывы и действия, ведущие к проповеди ненависти и нетерпимости к другим народам, отвергает национальную рознь и насилие.

I. ЦЕЛИ И ФОРМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

4. Целью центра является развитие идей братской дружбы и всестороннего культурно-просветительного сотрудничества между народами республики Казахстан и ЧСФР.

5. Центр способствует развитию чешского языка глубокому овладению гражданами чешской национальности, проживающих в Актюбинской области, родным языком, наряду с русским и казахским, при желании и гражданами других национальностей.

6. Центр заботится о национальном самосознании проживающих в Республике Казахстан на этой основе формирует общественную активность и уважение к близким и дальним этническим группам.

7. Для осуществления уставных целей центр:

а) изучает и популяризует памятники чешской культуры, искусства, заботится об их сохранении;

б) заботится об изучении в общеобразовательных школах, детских садиках чешского языка в местах компактного проживания чехов, способствует открытию курсов для изучения чешского языка всеми желающими;

в) пропагандирует общие историко-культурные традиции народов Республики Казахстан и Чехословакии;

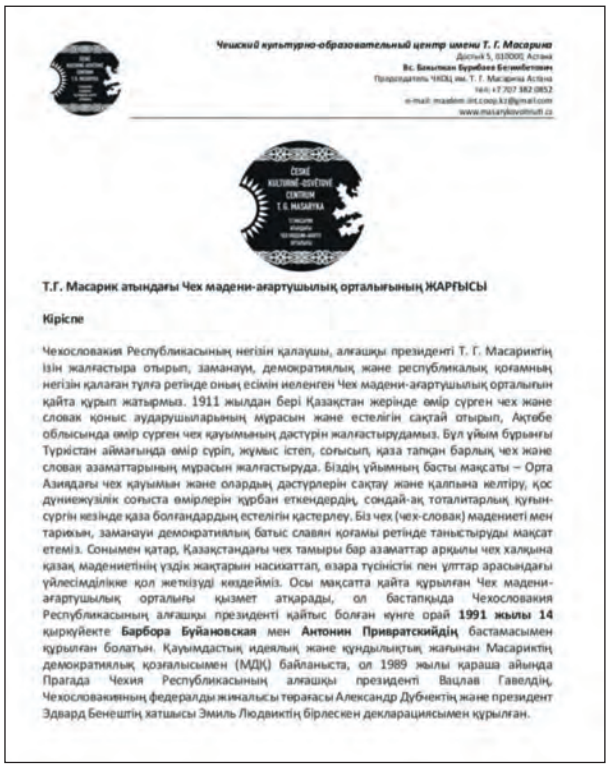

Чешский культурно-образовательный центр имени Т. Г. Масарика
Достык 5, 010000 Астана
Вс. Бакытжан Бурибаев Бегимбетович
Председатель ЧКОЦ им. Т. Г. Масарика Астана
тел: +7 707 382 0852
e-mail: masaryk-int.coop.kz@mail.com
www.masarykovomuzi.cz

Т.Г. Масарик атындағы Чех мәдени-ағартушылық орталығының ЖАРҒЫСЫ

Кіріспе

Чехословакия Республикасының негізін қалаушы, алғашқы президенті Т. Г. Масариктің ізін жалғастыра отырып, заманауи, демократиялық және республикалық қоғамның негізін қалаған тұлға ретінде оның есімін иеленген Чех мәдени-ағартушылық орталығын қайта құрып жатырмыз. 1911 жылдан бері Қазақстан жерінде өмір сүрген чех және словак қоныс аударушыларының мұрасын және естелігін сақтай отырып, Ақтөбе облысында өмір сүрген чех қауымының дәстүрін жалғастырудамыз. Бұл ұйым бұрынғы Түркістан аймағында өмір сүріп, жұмыс істеп, соғысып, қаза тапқан барлық чех және словак азаматтарының мұрасын жалғастыруда. Біздің ұйымның басты мақсаты – Орта Азиядағы чех қауымын және олардың дәстүрлерін сақтау және қалпына келтіру, қос дүниежүзілік соғыста өмірлерін құрбан еткендердің, сондай-ақ тоталитарлық құғын-сүргін кезінде қаза болғандардың естелігін қастерлеу. Біз чех (чех-словак) мәдениеті мен тарихын, заманауи демократиялық батыс славян қоғамы ретінде таныстыруды мақсат етеміз. Сонымен қатар, Қазақстандағы чех тамыры бар азаматтар арқылы чех халқына қазақ мәдениетінің үздік жақтарын насихаттап, өзара түсіністік пен ұлттар арасындағы үйлесімділікке қол жеткізуді көздейміз. Осы мақсатта қайта құрылған Чех мәдени-ағартушылық орталығы қызмет атқарады, ол бастапқыда Чехословакия Республикасының алғашқы президенті қайтыс болған күнге орай **1991 жылы 14** қыркүйекте **Барбора Буйановская** мен **Антонин Привратскийдің** бастамасымен құрылған болатын. Қазымдастық идеялық және құндылықтық жағынан Масариктің демократиялық қозғалысымен (МДҚ) байланыста, ол 1989 жылы қараша айында Прагада Чехия Республикасының алғашқы президенті Вацлав Гавелдің, Чехословакияның федералды жиналысы төрағасы Александр Дубектің және президент Эдвард Бенештің хатшысы Эмиль Людвиктің бірлескен декларациясымен құрылған.

Původní zakládací listina Českého kulturně-osvětového centra v Akťubinsku z roku 1991 a podoba současné zakládající listiny s preambulí obnovené organizace – zahraničního klubu MDH.
Оригинал учредительного устава Чешского культурно-образовательного центра в Акьюбинске от 1991 года и форма нынешнего учредительного устава с преамбулой обновленной организации - иностранного клуба МДД.
Zdroj: Archív ČKOC T. G. Masaryka – Astana
Источник: Архив ЧКОЦ им. Т. Г. Масарика – Астана

Vyhodnocení XVII. ročníku literární soutěže Masaryk do škol

Dne 6. 12. 2024 jsme se opět po roce dočkali nejslavnostnější chvíle našeho hnutí, na které se těší nejenom žáci účastnící se této soutěže, ale i celé předsednictvo Masarykova demokratického hnutí, které si velmi považuje aktivity naší nejmladší generace. I do letošního ročníku se nám přihlásilo nebývale velké množství studentů (98 žáků) z 15 škol z celé republiky. Velmi pozitivní zprávou je, že kromě již tradičních škol nám přibylo i 5 zcela nových, což jen potvrzuje trend zájmu o náš vzdělávací program **Masaryk do škol**. Abychom tak uspokojili a ocenili všechny naše účastníky, přistoupili jsme k vyhodnocení soutěže ve dvou částech, stejně jako v loňském roce. Jelikož studenti z Moravskoslezského kraje tradičně převyšují všechny ostatní kraje, rozhodli jsme se pozvat jen ty zástupce, kteří získali cenu do 4. místa. Aby nezůstali stranou i ti žáci, kteří napsali neméně dobré práce, ale z kapacitních a finančních důvodů nebylo možné je ohodnotit v Praze, rozhodli jsme se je ocenit přímo v Moravskoslezském kraji, a to konkrétně na jejich škole ve Frenštátu pod Radhoštěm. I letos se mi podařilo zajistit mnoho partnerů a sponzorů, tentokrát celkem 11, tedy o 4 více než v loňském roce. Pomohli nám tak finančně, anebo věcnými cenami pro soutěžící zajistit velmi důstojné obdaření všech studentů, ale i vyučujících.

Hlavní část slavnosti se tak tradičně odehrála na pražském magistrátu na Mariánském náměstí. Hlavní sál jsme tak zaplnili zhruba stovkou hostů z řad soutěžících a jejich vyučujících, pozvaných čestných hostů, sponzorů a samozřejmě předsednictvem Masarykova demokratického hnutí. Soutěžící jsme obdarovali nejenom finančními dary, ale také celou řadou publikací a dalších skvělých cen. Po úvodním slově předsedy Františka Dobšíka promluvil pan Petr Horký ze společnosti AŽD Praha, která nám i letos pomohla obohatit portfolio cen. Následoval proslov zástupce ambasády republiky Kazachstán v Praze, pana Timura Akhmetzhanova,

který přítomným objasnil důvod spolupráce mezi naší organizací a Kazachstánem. Kazašská strana také poskytla pro naše soutěžící novou, velmi originální publikaci mapující bohatou kulturu Kazachstánu ve formě tradičních povídek a pohádek. Tato kniha jistě potěší nejenom mladší studenty, ale i jejich malé sourozence. Poté již proběhlo samotné vyhodnocení soutěže s předáváním ocenění a diplomů. Mimořádnou cenu v I. kategorii žáků základních škol ve věku 10–15 roků získali dva studenti ze základní školy v Kopřivnici. Mladí pánové **Lukáš Hanzelka a Martin Vaverka** obdrželi společně pětitisícovou bankovku, která symbolicky nese portrét právě prezidenta Masaryka a také Čestné medaile MDH. Jejich rozsáhlá a poutavě zpracovaná práce na téma *Po stopách TGM v okrese Nový Jičín* zaujala hodnotící komisi natolik, že se rozhodla chlapcům udělit právě Mimořádnou cenu. Navíc obdrželi od města Kopřivnice exkluzivní publikace o společnosti Tatra a od Československé obce legionářské počítačovou edukační hru Last train home.

V II. kategorii určené pro studenty středních škol od 16 let byly uděleny sice jen“ první ceny, a to studentům Davidu Popovi z Masarykova gymnázia v Plzni (práce s názvem *Prezident Masaryk a Rusko*) a Martině Černé ze Střední průmyslové školy chemické v Pardubicích (rovněž zajímavé téma práce: *Pravda vítězí! aneb od kontroverzního profesora k „tatíčkovi“ národa*). Po předání všech cen a diplomů zakončil svým proslovem pan tajemník Jiří Filip z Československé obce legionářské slavnostní vyhodnocení XVII. ročníku soutěže a všichni hosté se tak odebrali k focení a občerstvení.

Druhá část vyhodnocení se uskuteční dne 12. 12. 2024 opět ve Frenštátě pod Radhoštěm v místní střední škole, ze které se celkově zúčastnilo nejvíce studentů. Společně s kolegy z kopřivnického klubu MDH se sem vydáme v době, kdy bude již 146. číslo časopisu ČAS v tisku, a proto naše čtenáře seznámíme s jeho průběhem až v jarním čísle. Věřím, že i tentokrát zde proběhne vše v podobně pozitivním duchu jako loni a oceníme tak práci všech studentů. Už nyní se těšíme na další ročník soutěže, která si tak získává čím dál větší oblibu po celé České republice. Zvláště pak nás těší, když vidíme, jaký má vliv soutěž na výchovu studentů. V přátelském rozhovoru s naší „stálicí“ v soutěži, pí. učitelkou De Bolle z gymnázia v Kadani, která se se svými žáky účastní prakticky od začátku jsem se dozvěděl jednu velmi potěšující informaci. A to, že její bývalá studentka a účastnice programu Masaryk do škol je nyní sama učitelkou a také přivedla do soutěže vlastí žáky. Tady si opravdu na plno uvědomíte, jak pozitivně lze Masarykovým učením a životem inspirovat další generace mladých lidí. Závěrem mi dovolte vyjádřit obrovské poděkování všem partnerům a sponzorům, kteří nás i letos podpořili. Velké díky patří opět společnosti Crocodille s.r.o., která i letos zajistila bagety pro všechny soutěžící a speciální poděkování patří panu Petru Saicovi, majiteli a řediteli společnosti Synergy FG s.r.o., který nám svým velmi štědrým finančním darem zajistil dofinancování letošního XVII. ročníku soutěže. Děkujeme!

ERIK LUKAS & TOMÁŠ SAIC

STŘÍPKY Z MOZAIKY

• Masarykovu zcela mimořádnou úlohu při aktivizaci slovenské akademické mládeže nejvýrazněji ocenil politik Anton Štefánek. Z této skutečnosti vyvodil, že Masaryk, aniž by měl ambice stát se pro Slováky národním nebo politickým vůdcem, stal se de facto tvůrcem moderního Slovenska.

• Koncem února 1939 již neměla pražská vláda žádnou moc nad Slovenskem s jeho autonomní vládou. Pražské ministerstvo vnitra se dokonce 4. března dotazovalo(!) slovenského ministerstva vnitra, zda nebude mít námitky proti průjezdu transportu židovských uprchlíků přes Slovensko do Splitu.

• Pražská vláda odmítla 1. března 1939 slovenský požadavek na snížení slovenského příspěvku do celostátního rozpočtu, což měla být podle Slováků kompenzace za údajné „dvacetileté vysávání Slovenska". Odmítla i zřízení pouze slovenských vojenských jednotek se slovenskými důstojníky. Premiér Beran se přitom jasně vyslovil, že se Slovensko má otevřeně vyjádřit, zda chce zůstat v republice. Přímo konstatoval „musíme se buď dohodnout, nebo rozejít".

• Při vzniku republiky bylo Slovensko vysoce religiozní. Českým úředníkům a učitelům přicházejícím na Slovensko proto připadalo „zaostalé". Sekularizace Slovenska ale nebyla státní politikou. Protičeské štvaní, hovořící o českých neznabozích a husitech beroucích Slovákům jejich víru, bylo propagandistickou reakcí na zásahy proti konkrétním kruhům církevní hierarchie, které patřily na Slovensku k výrazným maďarizátorům. V roce 1919 z 6 biskupů na Slovensku uměl slovensky jen jeden.

• V roce 1920 byl schválen jazykový zákon hovořící o „československém jazyku" jako jazyku státním a úředním. Oficiálně měl dvě spisovné verze – českou a slovenskou. Příslušníci menšin, pokud byli československými občany, mohli svůj jazyk používat v samosprávě, před soudy a státními úřady tam, kde podle sčítání lidu představovali alespoň 20% obyvatel.

• Do roku 1921 byly v železničních jízdních řádech uváděny všechny názvy pouze v češtině (např. Báňská Bystřice). Teprve pak byla přijata zásada, že názvy sídel se nepřekládají a i slovenské názvy byly uváděny v originále (Banská Bystrica).

• Při vzniku republiky čeští politici, včetně T.G.Masaryka, podcenili stupeň rozvoje slovenského národa. Bylo přitom velmi pravděpodobné, že proces jeho svébytného národního formování bude v demokratických podmínkách urychlen a bude dovršen dříve, než by mohlo dojít k postupnému a časově dlouhodobému splývání obou národů, s nímž česká politická scéna počítala.

• V roce 1927 vyšla vláda vstříc požadavkům na větší uplatnění slovenštiny a jednotlivé rezorty nařídily svým zaměstnancům na Slovensku aby se naučili slovensky, nebo alespoň používali slovenštinu v písemném styku. Důraz byl přitom kladen především na učitele a učitelky lidových škol.

• Po vytvoření autonomní slovenské vlády, která provedla kroky k přestavbě stávajícího politického života, se stalo Slovensko vzorem pro radikální českou fašistickou pravici. Ačkoliv vláda druhé republiky vycházela Německu maximálně vstříc a začala propouštět židy ze státních služeb, česká fašistická pravice nebyla spokojena a poukazovala na to, že Slováci jsou v budování autoritativního režimu, postoji k Německu i v přípravě na „řešení židovské otázky" mnohém dál.

• Časové období po mnichovské dohodě označujeme jako období druhé republiky. Její politickou atmosféru je možno charakterizovat jako výrazné oslabení důvěry v západní spojence, nevíru v možnosti a perspektivu demokracie a zcela ztracené či zlomené národní sebevědomí, navíc spojené s vyhledáváním „viníků" za tragický Mnichov mezi příznivci předmnichovské demokracie a občany židovské národnosti.

• Po vytvoření slovenského státu bylo Slovensko zavaleno vlnou protičeské nálady. Slovenský stát neměl zájem, aby na jeho území existovala česká menšina a vyžadoval proto masivní vystěhování. Byl ochotný ponechat na Slovensku jen ty Čechy, kteří se již asimilovali a byli už vlastně Slováky (například za Slováky provdané české učitelky), anebo ty, které nezbytně potřeboval. Ne všichni Češi, kteří směli na Slovensku zůstat tam ale skutečně zůstali. Mnozí byli se svými kolegy solidární a také odešli. Například spisovatel Petr Jilemnický, považovaný již za významnou osobnost moderní slovenské literatury.

• Po vytvoření protektorátu byl nacistickými úřady uzavřen běžný cestovní styk se slovenským státem a povolen byl pouze malý pohraniční styk. Slovensko ale mělo zájem o české turisty a jeho vyslanec proto v Berlíně provedl v této záležitosti několik intervencí. Všechny se setkaly s neúspěchem.

FRANTIŠEK MORKES

BYLI JSME U TOHO

21. 7.
144. výročí narození M. R. Štefánika

Už tradičně jsme se na důkaz česko-slovenské vzájemnosti zúčastnili pietního aktu u příležitosti 144. výročí od narození spoluzakladatele společného státu – republiky Československé. Památku a odkaz tohoto slovenského velikána společně uctili Společnost Milana Rastislava Štefánika v Praze, Československá obec legionářská, Masarykovo demokratické hnutí a velvyslankyně Slovenské republiky v Praze Ingrid Brocková. Tak jako každý rok se tak odehrálo u Štefánikovy sochy na Petříně.

10. 9.
Křest knihy *Československá „kolonizační“ politika na Podkarpatské Rusi mezi léty 1919– 1939*

Masarykovo demokratické hnutí (MDH) se po dlouhé době konečně dočkalo zbrusu nové, tematické a netradiční knihy, vydaného v rámci jeho knižnice Hlas. Křest knihy proběhl symbolicky v den 105. výročí od připojení této oblasti k Československé republice na základě Saintgermaintské mírové smlouvy, která definitivně připojila toto území k naší republice. Samotné slavnostní představení knihy proběhlo ve velkém sálů hotelu Legie, který byl poskytnut naším hlavním partnerem, a to Československou obcí legionářskou. Předseda Masarykova demokratického hnutí pan František Dobšík ve svém projevu zdůraznil význam publikační činnosti naší organizace a její dlouhou tradici. Po té autor knihy, Erik Lukas představil samotnou knihu přítomných hostů, kterých se zde sešlo asi na 50. Pan Lukas uvedl, že se jedná o první dvojjazyčnou publikaci (ČJ/AJ) vydanou MDH.

Kniha je uceleným pohledem na problematiku autonomie tohoto regionu v období tzv. první republiky. Ve třech kapitolách se zabývá ústavněprávním ukotvením Podkarpatské Rusi v rámci Československa a jejím vývojem během 20 let společné historie. První kapitola se věnuje problematice a významu kolonialismu a imperialismu konfrontované s postavením Podkarpatské Rusi v nové republice. Kapitola druhá je popisem historicko-politického vývoje regionu od roku 1848 až do opětovného připojení k Maďarsku v březnu 1939. V poslední kapitole se autor krátce věnuje postavě T. G. Masaryka a jeho historickému i současnému významu pro tuto těžce zkoušenou oblast. Jednotlivé kapitoly knihy jsou doplněny množstvím fotografií a na konci publikace je umístěna celá fotogalerie řazená dle jednotlivých sídel v tomto regionu.

Po představení knihy proběhnul křest za pomoci sektu a pro zájemce následovala autogramiáda. Přítomní hosté měli také možnost shlédnout dokumentární reportáž pod názvem „Před sto lety spolu“, kterou pro MDH vytvořil autor knihy společně s kameramanem Tomášem Saicem v roce 2019 v ukrajinském Užhorodě. MDH přistoupilo k dvojjazyčnému pojetí knihy ze dvou důvodu. Prvně kvůli neotřelému tématu, které takto může zaujmout širší čtenářskou základnu nejenom v Čechách a také kvůli opětovnému navazování zahraničních kontaktů s partnery a krajanskými spolky ve světě (kniha je momentálně v knihovnách na pěti místech v USA, v Kanadě, Ukrajině, Kazachstánu a Uzbekistánu). Za druhé se Masarykovo demokratické hnutí rozhodlo po dlouhé době stagnace vrátit i svojí publikační činností na úroveň jež mu vždy patřila. Doufejme, že i tato kniha je k tomu malým příspěvkem.

14. 9.
Lány – 87. výročí úmrtí TGM

Je již samozřejmostí, že Masarykovo demokratické hnutí se vždy účastní pietního aktu a položení věnce u hrobu prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. I přes letošní nepříznivé počasí (v době vrcholících povodní), doprovázené silným větrem a deštěm jsme si důstojně připomněli 87. výročí od úmrtí tohoto velkého muže tehdejší Evropy.

28. 10.
Pod Emauzi a na Petříně

I letos se nám podařilo zúčastnit obou vzpomínkových akcí. Hlavní pieta proběhla u památníků československých legionářů pod Emauzi a druhá u spoluzakladatele státu u sochy M. R. Štefáníka na Petříně. Snažíme se tak společně s Československou obcí legionářskou dodržet tuto milou tradici, kdy si se slovenskými kolegy připomínáme, tento již opět společný státní svátek, uctěním nepostradatelné osobnosti, jakou Štefánik pro Československo bezesporu byl.

17. 11.
Tradičně na Národní třídě

Jako pro velkou část české společnosti, je i pro MDH tento svátek milým připomenutím toho, jak si vážíme znovunabytí demokracie a jak opovrhujeme diktaturou a brutalitou totalitních režimů. Zapálení symbolické svíčky nás vždy zahřeje u srdce, stejně tak jako teplo z tisíců dalších, které zde každoročně zaplní velkou plochu před památníkem Sametové revoluce.

DANA NEMCOVA

ČLENSKÉ PŘÍSPĚVKY

Prosíme naše členy, aby posílali členské příspěvky na rok 2025 na bankovní účet 478 436 153 / 0300 vedený u ČSOB od 1. 1. do 31. 12. 2025. Do zprávy platby uvádějte ČP 2025.

Výše poplatku je pro rok 2025:
• Senioři 200 Kč (časopis elektronicky), 250 Kč (časopis tištěný)
• Pracující 300 Kč (časopis elektronicky), 350 Kč (časopis tištěný)

Děkujeme.

ČAS
Časopis Masarykova demokratického hnutí

Ročník XXXII, číslo 146 / podzim–zima 2024

Šéfredaktor: Erik Lukas
Redakční rada: Vratislav Preclík (předseda), František Dobšík, Lubomír Sazovský, Erik Lukas

Vydavatel: Masarykovo demokratické hnutí, Praha 2024
Adresa redakce: Senovážné náměstí 978/23, Praha 1
telefon: 606 770 680
e-mail: masdem.tajemnik@gmail.com
www.masarykovohnuti.cz

Redakce otiskuje články, i když nejsou v souladu s názorem vydavatele a redakce.
Přetiskování informací jen s uvedením pramene včetně jména autora.
Registrace: Ministerstvo kultury ČR číslo 7435 – ISSN 1210 – 1648.

Tisk: Tiskařské služby Rudolf Valenta

DĚKUJEME PARTNERŮM A SPONZORŮM

„Žime a konajme tak, aby hranice ľudí nerozdeľovali, ale spájali.“

Alexander Dubček